

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ZİHİNSEL ENGELLİLERİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

ÇOKLU YETERSİZLİĞE SAHİP ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN
YILMAZLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
BELİRLENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
SİNEM KADI

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN

BOLU, OCAK - 2016

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ebeveynlerin Yılmazlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Belirlenmesi” başlıklı çalışmanın yazılmasında bilimsel ve etik kurallara uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunduğumu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 12/01/2016

İmza
Sinem Kadı

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Seniha KURTOĞLU tarafından hazırlanan “ Zihinsel yetersizliği olan bireylere bankamatikten para çekme becerisinin öğretiminde bilgisayar destekli video öğretiminin etkililiği “ adlı çalışma, jürimiz tarafından Özel Eğitim Anabilim Dalı, Zihin Engellilerin Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. (25.12.2015)

Jüri Üyeleri

İmza

Akademik Unvan, Adı ve SOYADI

Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. Erkan TEKİNARSLAN	
Üye (II.Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. İlknur ÇİFCİ TEKİNARSLAN	
Üye	: Doç Dr. Yasemin ERGENEKON	
Üye	: Doç. Dr. Elif SAZAK PINAR	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Melih Derya GÜRER	

Eğitim Bilimleri Enstitüsü' nün Onayı

Doç. Dr. Türkan ARGON
Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Uzun yıllar ara vermek zorunda olduğum Yüksek Lisans Tezimde sil baştan başladığım tez sürecimde gerek bilgi ve tecrübesiyle, gerek motivasyonumun düştüğü anlarda beni yüreklendirmesiyle, her fikrime destek olması ve fikirlerime fikir katarak, anlayışıyla çalışmamın son anına kadar bana sabır göstererek, kalbimi hiçbir zaman kırmayan sevgili danışmanım Yrd. Doç Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN’e teşekkür ve minnettarlığımı sunarım.

Beni yetiştiren, özellikle yüksek lisans yapmam konusunda ısrar eden canım anneme, öğrenim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen ve her zaman arkamda olan canım babam, abim ve ablalarım, benim için motivasyon kaynağı olan sevgili yeğenlerime teşekkür ederim.

Her zaman savunucusu olduğum ve olacağım en kıymetlilerim, yetersizliğe sahip çocuklar ve onların koruyucu melekleri olan ve tezime en büyük katkıyı sağlayan, yetersizliğe sahip çocuğu olan çok kıymetli ebeveynlere teşekkür ederim.

İlkokuldan yüksek lisansı kapsayan tüm eğitim hayatım boyunca benim için emek harcayan tüm öğretmenlerime, yapmış olduğum yüksek lisans çalışmasında “Aile Yılmazlık” ölçeğini kullanmama izin veren, çok kıymetli sayın Prof. Dr. Sema KANER’e teşekkür ederim.

Ve çalışmama yapmış olduğu katkılarından dolayı canım arkadaşım İlksen Oben ERUÇAR’a ve Ahmet ÖZKAN’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN BEYAN.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	ix
I. BÖLÜM.....	1
1.Giriş.....	1
1.1.Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Önemi	5
1.3.Sınırlılıklar.....	6
1.4.Sayıltı/Varsayımlar	6
1.5.Tanımlar	6
II. BÖLÜM	8
2.Kuramsal Çerçeve ve İlgili Literatür.....	8
2.1.Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1.Yetersizlik.....	8
2.1.2.Çoklu yetersizlik	9
2.1.3.Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları süreçler	10
2.1.4. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları	14
2.1.5.Pozitif psikoloji.....	15
2.1.6.Yılmazlık tanımları	17
2.1.7.Yılmaz birey ve özellikleri	19
2.1.8.Yılmazlıkla ilgili kavramlar.....	20
2.1.8.1.Sosyal destek ve yılmazlık	20
2.1.8.2.Depresyon ve yılmazlık.....	24
2.1.8.3.Stres ve yılmazlık	24
2.1.8.4.İyimserlik ve yılmazlık	26
2.1.8.5.Özyetkinlik ve yılmazlık	27
2.1.9.Yılmazlık faktörleri.....	28
2.1.9.1.Risk faktörleri.....	29
2.1.9.2.Koruyucu faktörler	30
2.1.10.Aile yılmazlığı	30
2.1.10.1.Yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerde yılmazlık.....	32

2.2.İlgili Literatür	33
2.2.1.Yılmazlıkla ilgili araştırmalar	33
2.2.1.1. Yılmazlıkla ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalar	33
2.2.1.2.Yılmazlıkla ilgili yurtdışında yapılan araştırmalar	35
III. BÖLÜM	43
3.Yöntem	43
3.1.Araştırmanın Modeli	43
3.2.Evren ve Örneklem	43
3.3.Veriler Toplama Aracı	46
3.3.1.Aile bilgi formu	46
3.3.2.Aile yılmazlık ölçeği	46
3.4.Verilerin Toplanması	49
3.5.Verilerin Analizi	50
IV. BÖLÜM	54
4.Bulgular	54
4.1.Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	54
4.1.1.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkenine göre aile yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	54
4.1.2.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkenine göre aile yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	55
4.1.3.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	56
4.1.4.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	57
4.1.5. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	58
4.1.6. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	59
4.1.7. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	60
4.2.Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	61
4.2.1. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	61

4.2.2.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	63
4.2.3.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular	64
V. BÖLÜM	66
5.1.Tartışma.....	66
5.2.Sonuç ve Öneriler.....	71
5.2.1.Sonuç	71
5.2.2.Öneriler.....	72
5.2.2.1.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlık düzeylerini arttırmaya yönelik öneriler.....	73
5.2.2.2.İleride yapılacak araştırmalara ilişkin öneriler	75
KAYNAKÇA.....	76
EKLER.....	97
Ek 1. Etik Kurul İzni	98
Ek 2. Aile Yılmazlık Ölçeği Kullanım İzni Mail Yazışması	99
Ek 3. Gelişim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru	100
Ek 4. Özel İlk İlgin Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru.....	101
Ek 5. Özel Yeni Yaşam Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru .	102
Ek 6. Özel Umut Yıldızı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru	103
Ek 7. Aile Bilgi Formu.....	104
Ek 8. Aile Yılmazlık Ölçeği.....	105
Ek 9. Özgeçmiş	106

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin demografik bilgileri.....	44
Tablo 3.2. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların demografik özellikleri.....	45
Tablo 3.3. Maddelere ilişkin elde edilen t , λ ve R^2 değerleri ve modele ilişkin uyum indeksleri.....	47
Tablo 3.4. Alt boyut ve ölçek toplam puanlarına ilişkin Kolmogorov Smirnov testi sonuçları.....	51
Tablo 3.5. Alt boyut ve ölçek toplam puanlarına ilişkin Levene F testi sonuçları.....	52
Tablo 4.1. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	54
Tablo 4.2. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	55
Tablo 4.3. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	56
Tablo 4.4. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeyi değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	57
Tablo 4.5. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	59
Tablo 4.6. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	60
Tablo 4.7. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	61
Tablo 4.8. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkenine ilişkin analiz sonuçları..	62
Tablo 4.9. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	63
Tablo 4.10. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine ilişkin analiz sonuçları.....	64
Tablo 4.11. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine göre mücadelelilik alt boyutu analiz sonuçları.....	65

ÖZET

ÇOKLU YETERSİZLİĞE SAHİP ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN YILMAZLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

KADI, Sinem

Yüksek Lisans Tezi,

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Zihinsel Engellilerin Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN

Ocak-2016, x + 106 Sayfa

Bu çalışmada çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Bolu, Düzce ve Zonguldak’da yaşayan, gönüllü olarak araştırmaya katılan 183’ü kadın, 39’u erkek olmak üzere toplam 222 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada ebeveynlere Aile Bilgi Formu ve 4 alt boyut (Mücadelecilik, Öz yetkinlik, Yaşama Bağlılık ve Kendini Kontrol) ve toplam 37 maddeden oluşan “Aile Yılmazlık Ölçeği” uygulanmış ve bu ölçekle ilgili geçerlilik güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; çoklu yetersizliğe sahip çocuğun engel türü değişkeni açısından Aile Yılmazlık Ölçeği alt boyutlarından Mücadelecilik alt boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıklar; işitme ve zihinsel yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin fiziksel ve zihinsel yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlere göre Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğudur. Ayrıca, fiziksel ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin görme ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere göre Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğu ve fiziksel ve işitme yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin görme ve zihinsel yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlere göre mücadelelilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğu bulunmuştur.

Ebeveyn cinsiyeti değişkeni açısından, babaların annelere göre Aile Yılmazlık leği alt boyutlarından Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir. Ebeveyn cinsiyeti ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun engel türü değişkenlerinin genel yılmazlık düzeylerinde bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca ebeveynin yaşı, ebeveynin eğitim durumu, gelir düzeyi, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti, ebeveynin çoklu yetersizliğe sahip çocuğun bakımında destek alıp almama durumu, ebeveynin sağlık problemi durumu, ebeveynin psikolojik destek alıp almama durumu değişkenlerinin ebeveynlerin genel yılmazlık düzeyleri ve “Aile Yılmazlık leği” alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Anahtar Szckler: Yılmazlık, Aile Yılmazlığı, oklu Yetersizlik, Ebeveyn

ABSTRACT

INVESTIGATION OF RESILIENCE LEVELS OF PARENTS WITH CHILDREN WITH MULTIPLE DISORDERS BASED ON DIFFERENT VARIABLES

KADI, Sinem

Master's Thesis

Special Education Department

Department of Education For The Mentally Disabled

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN

January-2016, x + 106 pages

This study investigated the resilience levels of parents with children who had multiple disorders. Sample of the study was composed of a total of 222 voluntary parents (183 females, 39 males) residing in Bolu, Düzce and Zonguldak. Parental Information Form and “Family Resilience Scale”, consisting of 4 sub dimensions (Challenge, Self-Efficacy, Commitment to Life and Self Control) and a total of 37 items, were implemented to parents in the framework of the study. The study included reliability and validity studies of the scale as well.

According to research results, significant differences were obtained in the Endurance sub dimension of the Family Resilience Scale based on the type of disorder for the children with multiple disorders. It was found that compared to parents with children with physical and mental disorders, parents with children with hearing and mental disorders were more resilient in Endurance sub dimension. It was also presented that compared to parents with children with vision and mental disorders, parents with children with physical and mental disorders were more resilient in Endurance sub dimension and compared to parents with children with vision and mental disorders, parents with children with physical and hearing disorders were more resilient in Endurance sub dimension.

Based on parental gender variable, it was observed that fathers were more resilient compared to mothers in Endurance sub dimension of the Family Resilience Scale. It was reported that parental gender and type of disorder in children with multiple disorders did not affect general resiliency levels. It was also found that the variable such as age of parents, parental educational and income levels, age and gender of the children with multiple disorders, support received during the care of children with multiple disorders, parental health and psychological support received during the care of children with multiple disorders had no significant differences on parents' general resilience levels and Family Resilience Scale sub dimensions.

Key Words: Resilience, Family Resilience, Multiple Disorders, Parents

I. BÖLÜM

1.Giriş

Aralarında evlilik, kan bağı ve çocuk bağları olan, aynı çatı altında ortak bir hayatı ve geliri paylaşan, kendilerine özgü benzer görgü, inanç ve değerlere sahip, toplumsal rolleri ile iletişim ve etkileşim içinde bulunan kişilerin oluşturduğu toplumun en küçük birimine aile denilmektedir (Köknel, 1970). Bireylerin kendilerini gerçekleştirdiği çoğu değerın kaynağı ailedir. Aile kurumu, tarihsel olarak çeşitli değişim ve gelişmelerle karşı karşıya kalmasına rağmen, önemli değerlerini de koruyabilmeyi başarmıştır (Bingöl-Çağlayan, 2013). Bu değerlerden en önemlisi olan çocuk sahibi olmak, çiftin hayatında bir dönüm noktasını oluşturabilir.

Çiftler çeşitli nedenlerden dolayı çocuk sahibi olmak isterler. Çocuğu, evliliklerinin tamamlayıcı bir unsuru olarak görürler (Gündoğdu, 1995). Bebek, istenilen bir bebek olsa bile çiftlerin hayatlarında olumlu, olumsuz çeşitli değişimlere neden olabilir. Dünyaya gelen çocuk ile çiftlerin sorumlulukları, alışkanlıkları, arkadaş ve aile çevreleri ile olan ilişkileri yeniden yapılır (Canel, 2014).

Anne ve baba hamilelik sürecinde kendisinin, eşinin, arkadaş ve aile çevresinin beklentileri doğrultusunda sahip olacağı çocuğa ilişkin hayaller kurar. Çiftler, çocukları doğmadan önce ideal (sağlıklı ve normal gelişim özellikleri gösteren) bir çocuk kavramına sahiptirler. Zihinsel ve fiziksel açıdan akranlarıyla aynı gelişim özellikleri gösteren çocuğun doğumunu bekleyen ebeveynler, yetersizliğe sahip çocuğun doğumu ile hayalini kurdukları ideal çocuk kavramını yitirir ve hayalleri bir anda son bulur (Çağlar, 1979). Karşılaştıkları bu yetersizlik durumu doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası yaşanan sorunlar nedeniyle oluşabilmektedir.

Akıncı ve Darıca (2000), kişinin, bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde belli bir oran ve sürekli olarak fonksiyon kaybı veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uymama durumunu yetersizlik olarak tanımlamaktadır.

Atıcı (2007), Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının yetersizliği; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel ve süreğen hastalık olmak üzere altı kategoride incelediğini belirtmiştir. Bu yetersizlik türlerinden iki veya daha fazlasına sahip bireyler çoklu yetersizliğe (multiple disabilities) sahip bireylerdir. Orelove, Sobsey ve Silberman (2004), çoklu yetersizliğe sahip bireyleri, zihinsel yetersizliğinin yanı sıra bir veya birden çok önemli motor ve duyuşal yetersizliğe sahip olan, yüksek seviyede desteğe ve yardıma ihtiyacı olan bireyler olarak tanımlamaktadırlar.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre (2010), yetersizliğe sahip bireylerin %18’lik oranını çoklu yetersizliğe sahip bireyler oluşturmaktadır. %18 dikkat çeken bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde bu grubun eğitimi ihmal edilmesine rağmen (Şafak, 2009) son yıllarda çoklu yetersizliğe sahip bireylerle yapılan araştırmaların sayısındaki artış göze çarpmaktadır ((Eldeniz-Çetin, 2013; Sardohan-Yıldırım ve Akçamete, 2014; Singh, Lancioni, O’Reilly, Molina, Adkins, ve Oliva, 2003; Spevack, 2006; Şafak, 2009; Şafak, 2010; Şafak, 2012; Şafak, Eldeniz-Çetin, Kot, 2015; Tam, Phillips ve Mudford, 2011).

Bir yetersizliğe sahip olmak yaşamın her aşamasında büyük bir problemken ileri düzeyde yetersizliğe ya da çoklu yetersizliğe sahip kişiler bu problemin iki katı ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Cavkaytar ve Diken, 2005). Yetersizliğe sahip çocukların bakımını sağlayan ebeveynlerin, çoklu yetersizlik durumuyla karşılaştıklarında daha fazla güçlük yaşadıkları söylenebilir. Hiç beklemedikleri bu durumla karşılaşan ebeveynler, karmaşık duygular yaşayabilmekte ve çeşitli tepkiler gösterebilmektedirler.

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı zorluklar ve güçlüğü derecesi ve bu güçlükten etkilenme düzeyi yani kendini yıpratma, aileden aileye farklılık gösterse de güçlüğü öğeleri olan şok, ümitsizlik ve yorgunluk tüm aile üyeleri açısından devam etmektedir (Güneş, 2005). Yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinde olduğu gibi çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleri çocuklarının yetersizliği olduğunu öğrendiklerinde bu tepkileri gösterebilir ve farklı ve karmaşık duygular yaşayabilirler (Yates, 2012). Bunun yanı sıra Gallagher, Beckman ve Cross (1983) yetersizliğe sahip çocuğu olma durumuna verilen ilk tepkilerin olumsuz duygular olsa da bazı ailelerde

karşılaşılan bu durumda aile üyeleri arasındaki bağın kuvvetlenmesine ve aile üyelerinin bir amaç etrafında toplanarak aralarında işbirliğinin oluşmasını sağladığını belirtmişlerdir.

Bir yetersizliğe sahip olmak yaşamın her aşamasında büyük bir problem iken ileri düzeyde yetersizliğe ya da çoklu yetersizliğe sahip kişiler bu problemin iki katı ile karşı karşıya kalır (Cavkaytar ve Diken, 2005). Bir yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler çocuklarının yetersizliğiyle baş etmede zorluk çekmekteyken, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler ise çoklu yetersizlik durumuyla karşı karşıya kalarak bu durumdan dolayı daha çok zorluk yaşayabilmektedir. Ebeveynler baş etmede zorluk yaşadığı bir durumla karşılaştıklarında, yapabileceklerini arttırarak ve ihtiyaçlarını giderecekleri araç veya yolları değiştirerek dengelerini yeniden kurarak yılmaz olabilirler (Patterson, 2002).

Aile yılmazlığına yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde araştırmaların genel olarak iki kategori altında toplanabildiği ifade edilebilir. Bu kategorilerden ilki genel olarak yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlığını inceleyen araştırmalar (Özbay ve Aydoğan, 2014; Breitzkreuz, Wunderli, Savage ve Mcconnell, 2014) diğeri ise; yetersizlik türlerinden birine sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeyini inceleyen araştırmalardır. Bu araştırmalardan bazıları ise görme yetersizliğine sahip çocukların anneleriyle (Taşdemir, 2013), zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleriyle (Kaner, Bayraklı, Güzeller, 2011; Bayraklı, 2010; Jonker ve Greeff, 2009; Gerstein, Crnic, Blacher ve Baker, 2009; Greeff ve Walt, 2010; Bekhet, Johnson ve Zauszniewski, 2012; Cripe, 2013; Kapp ve Brown, 2011 ve Bayat, 2007), Otizm spektrum bozukluğundan etkilenen çocukların ebeveynleriyle (Ahlert ve Greeff, 2012), işitme yetersizliğine sahip çocukların ebeveynleriyle (Mcconnell, Savage ve Breitzkreuz, 2014), davranış problemine sahip çocukların ebeveynleriyle (Retzlaff, 2007), Rett Sendromlu çocuğu olan ebeveynleriyle (Greeff ve Nolting, 2013) yapılmıştır. Yapılan literatür taramasında çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlıkları ile ilgili yapılan araştırmalara rastlanmamıştır.

Bu araştırmada, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler (ebeveyn cinsiyeti, ebeveynin yaşı, ebeveynin eğitim durumu, sosyo ekonomik düzey, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, çocuğun yetersizliğinin türü, ebeveynin çocuğunun bakımında destek alma durumu, ebeveynin sağlık problemi olup olmama durumu, ebeveynin psikolojik destek alıp alma durumu) açısından belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin; Mücadelecilik, z-Yetkinlik, Yaşama Bağlılık, Kendini Kontrol Etme ve Genel Yılmazlık Düzeyleri,

1-Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynin demografik özellikleri:

- a) Cinsiyeti,
- b) yaşı,
- c) eğitim durumu,
- d) gelir düzeyi,
- e) ocuğunun bakımında destek alıp almama durumu,
- f) sağlık problemi olup olmama durumu,
- g) psikolojik destek alıp almama durumu,

2- Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun demografik özellikleri:

- a)yaşı,
- b)cinsiyeti,
- c)yetersizliğinin türü değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Toplumun en küçük birimi ailedir. Toplumda normal gelişim özelliklerine sahip bireylerin aileleri olduğu gibi fiziksel ya da zihinsel ve pek çok açıdan farklılık gösteren bireylerin aileleri de yer almaktadır. Ailelerde yaşanan sıkıntılar toplumu da etkilemektedir. Bu yüzden güçlü toplum için güçlü ailelerin, güçlü aileler için de yılmaz ebeveynlerin olması önem arz etmektedir. Ailelerin yılmazlık düzeylerini güçlendirmek için öncelikli olarak yapılması gereken, var olan durumun tespit edilmesidir. Bireyde güçlü yönleri ortaya çıkarmak için bireyin olumsuz ve güçsüz özelliklerine odaklanmak yerine bireyin olumlu ve güçlü özelliklerine odaklanması gerektiği çağdaş bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Kararımak ve Siviş, 2008). Bu bağlamda Earvolino-Ramirez (2007) tarafından, “karşılaşılan olumsuz ve sıkıntılı olaylar karşısında hızlı bir şekilde iyileşme yeteneği, kendini toparlayabilme, eski haline kolay bir şekilde dönebilme yeteneği” olarak tanımlanan “yılmazlık” (resilience) kavramı karşımıza çıkmaktadır. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık özelliklerinin belirlenerek pozitif potansiyelleri üzerinde yoğunlaşılması, ebeveynlere, aile kurumuna ve de topluma önemli kazançlar sağlayabilir.

Gallagher, Beckman ve Cross (1983) yetersizliğe sahip çocuğu olma durumu karşısında aile üyeleri arasındaki bağın kuvvetlendiğini ve aile üyelerinin bir amaç etrafında işbirliğine gittiklerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerle yapılan bazı araştırmalarda (Tutarel-Kışlak, 1999) boşanma oranının yüksek olduğu belirtilmiştir. Yılmazlık özellikleri belirlenen ailelerin, bu özelliklerini olumlu ve sağlıklı bir şekilde kullanması ile birlikte hem aile, hem ailenin diğer fertleri, hem de yetersizliğe sahip çocuk, bu durumdan olumlu olarak etkilenecek aralarındaki bağ daha da kuvvetlenebilir. Ebeveynler karşılaştıkları bu güç durumla baş etmede işbirliğine gidebilirler.

Araştırmamızda, Türkiye’de çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini belirlemeyi hedef aldığı için araştırmanın bulgularının var olan durumu tespit etmek adına önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de, yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlıkları ile ilgili sınırlı sayıda araştırma

yapılmış olup çoklu yetersizliği sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlık düzeyleri çeşitli değişkenler açısından belirleneceği için Türkiye’de ve yurtdışında böyle bir çalışma yapılmaması nedeniyle literatüre önemli bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmanın çoklu yetersizliğe sahip çocuklar ve ebeveynleri ile yapılacak diğer çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3.Sınırlılıklar

-Bu araştırma, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan Bolu, Düzce ve Zonguldak illerinde gönüllü olarak araştırmaya katılan 183’ü kadın, 39’u erkek olmak üzere toplam 222 ebeveyn ile sınırlıdır.

-Bu araştırma, aile bilgi formu ve aile yılmazlık ölçeğinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.4.Sayıltı/Varsayımlar

-Araştırma örnekleminde yer alan çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin araştırmada veri toplamak için kullanılan “Aile Yılmazlık Ölçeğini” ve “Aile Bilgi Formu”nu samimi bir şekilde doldurdıkları varsayılmıştır.

1.5.Tanımlar

Çoklu Yetersizlik: Fiziksel, bilişsel, iletişim, duyu ve duyuşsal güçlükleri içerecek şekilde, birden fazla yetersizliğe sahip olma durumudur (Mednick, 2007).

Yılmazlık: Karşılaşılan zor bir durum karşısında bu süreçten daha güçlü bir şekilde çıkmayı, sıkıntılı ve güç durumdan gelişme göstererek çıkmayı ve dayanıklı olmayı sağlayan bir süreçtir (Walsh, 2006).

Ebeveyn: Çocuğun bakımında görev alan yetişkinleri kapsayan bir kavram olmakla birlikte; kimi zaman anne-baba, kimi zaman da büyük aile fertleri, komşular ve yakın akrabalar olabilmektedir (Watters, 2003; akt. Turner ve West, 2006).

II. BÖLÜM

2.Kuramsal Çerçeve ve İlgili Literatür

Araştırmanın bu kısmında, kuramsal çerçeve ve ilgili literatüre yer verilmiştir.

2.1.Kuramsal Çerçeve

Kuramsal çerçeve kapsamında, yetersizlik, çoklu yetersizlik, yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları süreçler, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları, pozitif psikoloji, yılmazlık tanımları, yılmaz birey ve özellikleri, yılmazlıkla ilgili kavramlar, sosyal destek ve yılmazlık, depresyon ve yılmazlık, stres ve yılmazlık, iyimserlik ve yılmazlık, öz yetkinlik ve yılmazlık, yılmazlık faktörleri, risk faktörleri, koruyucu faktörler, aile yılmazlığı, yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerde yılmazlık konuları aşağıda ele alınmıştır.

2.1.1.Yetersizlik

Yetersizliğe sahip çocuğu olmak ebeveynlerin psikolojik, fiziksel ya da maddi açıdan güçlük yaşamalarına neden olabilir. Ebeveynler için çocuklarına süregelen hastalık, zihinsel veya bedensel yetersizlik tanısını konulması travmatik bir durumdur (Uğuz, Toros ve Çolakkadıoğlu, 2004). Karşılaşılan yetersizlik durumu ebeveynler için güç bir durum oluşturmakla birlikte birçok fiziksel, duygusal, toplumsal ve ekonomik sorunların yaşandığı stresli bir faktör olarak ele alınmaktadır (Güz, Şenses, Karakuzu ve Ateş, 1998).

Akıncı (1991), kişinin, bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde belli fonksiyon kaybı ya da bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uymama durumunu yetersizlik olarak tanımlamıştır. Yetersizlik nedenleri pek çok sınıflamalar halinde ele

alınabilmektedir. En çok kullanılan sınıflama doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası oluşmalarına göre yapılan sınıflandırmadır.

Türkiye İstatistik Kurumunun Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (2010)'nda Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan Ulusal Özürlüler Veri Tabanında kayıtlı ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki hanelerde yaşayan ve sağlık raporunda en az %20 yetersizlik oranına sahip olduğu bildirilen 280.014 yetersizliği olan fert kapsamıştır. Araştırmada kurumsal alanda yaşayan yetersizliğe sahip bireyler kapsam dışı tutulmuştur (kurumsal alan olarak; yaşlılar evi, huzur evleri, yurt, hapishane, askeri kışla, hastane, otel ve çocuk yuvaları alınmaktadır). Yapılan araştırmada, Ulusal Özürlüler Veri Tabanında kayıtlı bireylerin % 29,2'si zihinsel yetersizliğe sahip, % 25,6'sı süregen hastalığı olan bireyler, % 8,8'i ortopedik yetersizliğe sahip bireyler, % 8,4'ü görme yetersizliğine sahip bireyler, % 5,9'u işitme yetersizliğine sahip bireyler, % 3,9'u ruhsal ve duygusal yetersizliğe sahip bireyler, % 0,2'si dil ve konuşma yetersizliğine sahip ve % 18'i çoklu yetersizliğe sahip bireylerdir. Araştırmamızın konusunu oluşturan çoklu yetersizliğin ülkemizdeki oranı (% 18) dikkat çekici bir orandır.

2.1.2.Çoklu yetersizlik

Mednick (2007) çoklu yetersizliğe sahip bireyleri fiziksel, bilişsel, iletişim, duyu ve duyuşsal güçlükler yaşayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Çoklu yetersizliğe sahip bireyler Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde çoklu alanda görülen yetersizlik nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2006). Çoklu yetersizlik, bir yetersizliğin yanında bir başka yetersizliğin de olmasıdır. Var olan bir yetersizlik durumunun yanına farklı bir yetersizlik durumu eklenir ve Eldeniz-Çetin (2013)'nin de ifade ettiği gibi bu yetersizlikler farklı kombinasyonlarda olabilir. Bu kombinasyonlar; zihinsel yetersizlik ve görme yetersizliği, zihinsel yetersizlik ve ortopedik yetersizlik, vb. şeklinde olabilir. Çoklu yetersizliğe sahip çocuklar genellikle beyin felci, epilepsi, kalp rahatsızlıkları, solunum rahatsızlıkları,

yeme problemleri, gelişim bozuklukları, spina bifida, hidrocefali vb. sağlık problemleri yaşarlar (Westling ve Fox, 2000).

Çoklu yetersizliğe sahip çocuklar bazı davranış özelliklerini belirgin şekilde göstermektedirler. Westling ve Fox (2000), çoklu yetersizliğe sahip çocukların zihinsel işlevlerinde ileri düzeyde sorunları olduğunu, yavaş öğrendiklerini, öğrendikleri çoklu beceriyi aynı anda gösteremediklerini ve öğrenilen becerileri yeni durumlara genelleymediklerini belirtmiştir. Turnbull, Turnbull, Shank ve Leal, (2002) çoklu yetersizliğe sahip çocukların bazılarının günlerinin büyük bir bölümünü uyuyarak, ağlayarak veya tekrarlayan davranışlar göstererek geçirdiklerini; Lowman (2004) ise çoklu yetersizliğe sahip çocukların fiziksel ve nörolojik yetersizliklerinin çocukların kas kontrollerini sınırlaması nedeniyle yemek yeme, giyinme, soyunma, diş fırçalama, saç tarama ve tuvalet becerileri gibi öz bakım becerilerini öğrenmede problem yaşadıklarını belirtmiştir.

2.1.3.Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları süreçler

Toplumun temel yapısını oluşturan birimlerin başında aile kurumu gelmektedir. Ailenin tamamlayıcı bir unsuru olarak karşımıza çıkan çocuk kavramı; Ataman (2003) tarafından kadın ve erkeğin ortak bir ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak tanımlanmıştır. Aileye bir çocuğun katılması ailenin rutinlerinde, ilişkilerinde çeşitli yeniliklere neden olabilir. Aile için normal gelişim özellikleri gösteren çocuğun doğması ile birlikte aileye birçok yenilik ve alışılması zor olan koşullar meydana gelebilir. Normal gelişim özelliklerine sahip çocuk beklentisi olan ebeveynler yetersizliğe sahip çocuğun doğumu ile yoğun bir üzüntü duygusu ve karmaşık bir psikolojik süreç yaşarlar (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998). Doğan çocuğun, yetersizliğe sahip olması ise ebeveynlerin çeşitli olumsuz duygu durumları yaşamalarına neden olabilir.

Birçok ebeveyn, çocuğunun yetersiz ya da hasta olarak dünyaya geleceğini düşünmediği için yetersizliğe sahip çocuğun doğumu ile karışık duygular yaşarlar ve

kendilerini bir duygu karmaşası içinde bulurlar (Altuğ Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006). Ebeveynlerin, yetersizliğe sahip çocuklarını kabullenmeye kadar yaşadıkları psikolojik süreçler, farklı kişiler tarafından farklı aşamalarda ele alınmaktadır. Akkök (2003), ebeveynlerin yaşadıkları aşamaları; Aşama, Sürekli Üzüntü, Kişisel Yapılanma, Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli olmak üzere 4 model olduğunu belirtmektedir. Fortier ve Wanlass (1984), zamana bağlı model; Copley ve Bodensteiner (1987) tarafından açıklanan birleşik model de ebeveynlerin süregelen hastalığı ya da yetersizliği olan çocuğa sahip olduklarında yaşadıkları duyguları ve tepkileri açıklamışlardır.

Bu modeller arasından aşama modeli, yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin göstermiş oldukları ilk tepkileri açıklamada en sık kullanılan model olup 1969'da Elizabeth Kübler Ross tarafından ölümcül hastalığa sahip bireyler ve yakınları için geliştirilen bir modeldir. Bu modele göre ölümcül hastalığa sahip bireylerin yakınları hastalığın tanısının konulması ile yadsıma, kızgınlık ve öfke, pazarlık depresyon ve kabullenme gibi duygusal aşamalardan geçerler. Bu aşamalar, yas sürecinin aşamalarıdır (Kubler Ross, 1969). Yaşanan bu duygular sadece ölümlerin ya da kaybedilenlerin ardından değil ebeveynlerin ideal ve mükemmel bir çocuğa sahip olma hayallerinin sona ermesiyle de ortaya çıkabilmektedir (Sloman, Springer ve Vachon, 1993).

Oskargil Göktepe (2002)'nin belirttiği üç aşama modelindeki birinci aşama; şok, inkar, keder ve depresyon; ikinci aşama; karışık duygular, suçluluk, kızgınlık, utanç; üçüncü aşama ise anlaşıma, uyma ve yeniden düzenleme, kabullenme ve uyum olup bu aşamalara ilişkin detaylı bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Birinci Aşama

Şok: Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları ilk tepkisel durum şoktur. Yetersizliğe sahip bir çocuğu olmak, ebeveynlerin beklentilerinin tam tersi bir durumdur ve bu durumla karşılaşan ebeveynler çaresizlik ve aşırı üzüntü yaşarlar (Cavkaytar ve diğerleri, 2012). Ebeveynler bekledikleri sağlıklı çocuğun yetersizliğe sahip olduğunu öğrendiklerinde şok duygusu yaşarlar (Özekeş, Girli, Yurdakul ve Sarısoy, 2000).

İnkâr: Yetersizliğe sahip çocuğun durumunun reddedilmesi ve karşılaşılan sorunlardan kaçma eğiliminin görülmesidir. Ebeveynler bu aşamada çocuklarına konulan tanıya inanmak istememekte ve doktorların yanlışlıklarını düşünerek tanının yanlış konulduğunu söyleyecek başka doktor arayışına girebilmektedirler. Bu durum çocuğun yararına olmamakla birlikte, kaçınılmaz gerçeğe yüzleşmeyi erteleyebilmektedir. Zararsız gibi görülen bu süreç, çocuk hakkında yüksek ve düşük beklenti içerisinde girilmesi ve gerekli destekler için uzmanlara gidilmesi sürecini geciktirme gibi çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Lerner, Lowenthal ve Egan, 2003).

Keder ve Depresyon: Yetersizliğe sahip çocuğun doğumu ile hayallerindeki ideal çocuk kavramını yitiren ebeveynler, yoğun olarak kaybetme duygusunu yaşayabilirler. Ebeveynler, yoğun keder duygusuyla genellikle depresyona girmektedir (Oskargil Göktepe, 2002). Ebeveynler, karşılaştıkları gerçek durumla yavaş yavaş yüzleşerek durumu kabul etmeleri gerektiğini ve çocuklarına nasıl yardım edebilecekleri konusunda gerçekçi bir şekilde düşünmeye başlamaktadırlar (Akkök, 1982). Bazı ebeveynler karşılaşılan gerçek durumu kabullenmeye başlarken bazı ebeveynler ise bu duyguları süregelen olarak hayatları boyunca yaşayabilmektedirler (Oskargil Göktepe, 2002).

İkinci Aşama

Karışık Duygular: Ebeveynler, çocuklarının durumunu kabul etmeyerek evi terk etme ya da çocuğu uzak bir okula ya da merkeze yerleştirerek var olan durumdan kaçma eğilimi gösterebilirler. Ebeveynler, çocuklarının yetersizliğe sahip olması durumuna karşı sahip oldukları olumsuz duyguları inkâr ederek her fırsatta çocuklarına karşı duydukları sevgiyi dile getirerek karşıt tepki oluşturabilirler. Sonuç olarak anne ve babalar, duygular açısından karmaşık bir dönem yaşamaktadırlar (Altuğ Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006).

Suçluluk: Leary, Koch ve Hechenbleikner (2007), suçluluk duygusunu, kaynağını erken yaşantılardan alan, olumsuz sosyal duygulardan birisi olduğunu belirtmişlerdir. Ebeveynler, çocuklarının yetersizliğini kendilerinin geçmişte yapmış oldukları hatalar yüzünden olduğunu ya da geçmişte yaptıkları hatalar yüzünden

cezalandırıldıklarını düşünürler (Kurt, 2001). Bu duygu doğal sayılmanın yanı sıra inkar ve kızgınlık gibi duyguların sebebi olarak görülmektedir (Bıyıklı, 1989).

Kızgınlık: Ebeveynler, çocuklarının yetersizliğini kabullenemedikleri zaman öfke ve kızgınlık gibi duygular yaşarlar. Kızgınlığın temelinde ise hayallerdeki ideal çocuk kavramının yok olması yatabilir. Ebeveynler, çevre tarafından yadırganacaklarını düşündükleri için çocuğa karşı kızgınlıklarını yansıtamazlar. Eşler birbirlerine ya da ailedeki diğer bireylere ya da çocukla ilgili olan doktora uzmana kızgınlık göstererek onları suçlama eğilimi gösterebilmektedirler.

Utanç: Hayallerdeki ideal çocuk kavramı yerini çeşitli alanlarda yetersizliğe ve sınırlılıklara sahip çocukla ebeveynleri karşı karşıya getirir. Toplumun, yetersizliğe sahip çocuğa acıma, reddetme, küçümseme gibi davranışlar göstermesi ebeveynlerin utanma duygusu yaşamasına sebep olabilmektedir (Eripek, 1996). Bu duyguyu yaşayan ebeveynler, çocuklarını dışarıya çıkarmama, çevreyle sosyal ilişkileri sonlandırma davranışlarını sergileyebilmektedirler.

Üçüncü Aşama

Anlaşma: Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler, çocuklarının yetersizliği ile ilgili umutsuz olsalar bile, çocuklarının yetersizliğinin düzeleceği konusunda bir mucize arayışına girebilirler. Ebeveynler bu aşamada çocuğunun normal gelişim özelliklerine sahip bir çocuk olmasını sağlayacağını düşündükleri uzman, doğaüstü güçleri olduğuna inanılan insanlar ya da tanrı ile anlaşma yapma, pazarlık etme yoluna gidebilmektedirler (Oskargil Göktepe, 2002). Bu aşama ebeveynlerin yetersizlik durumunu kabullenme sürecine doğru ilerlediklerini gösteren aşamalardan biridir (Girli, 2004).

Uyma ve Yeniden Düzenleme: Ailede yetersizliğe sahip bireyin varlığı tüm aile üyelerinin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengelerini sarsabilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Bu aşamada aileler karşılaştıkları yetersizlik durumuna uyum sağlayabilirler. Ebeveynler yaşadıkları duyguların yoğunluklarının

azalması ile çocukları ile olan ilişkilerini ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleme yoluna gitmeyi tercih etmektedirler (Oskargil-Göktepe, 2002).

Kabullenme ve Uyum: Ebeveynlerin çocuğunu tanıma, anlama ve sorunlara çözüm bulma yönünde mantıklı çabalarda bulunduğu aşamadır. Kabullenme çocuğun yetersizliğini bir kenara bırakıp bu durumu olduğu gibi kabullenmek anlamına gelmemektedir. Ebeveynler karşılaşılan bu gerçekle yüzleşip bir yaşam sürebilme çabası içerisindeyler (Lerner, Lowenthal ve Egan, 2003).

Yukarıdaki tüm aşamalar aileden aileye farklılık gösterebilir. Her aile ve aileyi oluşturan her birey kendine özgü olduğu için ebeveynlerin yaşadıkları duyguların da kendilerine özgü olduğu belirtilmiştir (Akkök, 1992). Her ebeveynin kendine özgü olmasından ve farklı kişilik özellikleri ile farklı düzeyde sosyal desteğe sahip olmasından yola çıkılarak, ailelerin ve aile bireylerinin yaşadığı duygularda hem benzerliklerin hem de farklılıkların olduğu da söylenebilir.

2.1.4. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşadığı bu güç durumlar ebeveynlerini de hem fiziksel hem de psikolojik olarak olumsuz yönde etkileyebilir. Çünkü çocuğun gelişim açısından yaşadığı güçlükler, sağlık problemi ve ebeveynlere bağımlılık düzeyi yetersizliği olan bir çocuğun ailesinde stres yaratan en önemli etkenler arasında yer almaktadır (Akkök, 1992). Yetersizlik, ebeveynlerde zaten bir stres faktörüyken, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerdeki bu faktörün etkisinin daha yoğun olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin yaşadıkları duygusal güçlük, çocuğunun yetersizliği hakkında bilgi edinememe, karşılaşılan yetersizlik durumunu aile ve yakın çevresine açıklama konusunda yaşanan sorunlar, yetersizliğe sahip çocuğun yaşadığı sağlık problemleri, yetersizlik durumunun tedavisi konusunda pek çok uzmanla görüşme gerekliliği, çocuğu için uygun eğitim ortamını bulma çabaları, daha fazla fiziksel ve maddi gereksinimler,

yetersizliğe sahip çocuğun geleceğine dair kaygılar, aileler için önemli gerginlik kaynaklarını oluştururlar (Kavak, 2007). Smith ve Nastro (1993), yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin, normal gelişim özellikleri gösteren çocuğu olan ebeveynlere göre daha fazla duygusal güçlükler yaşadıklarını ve daha fazla depresyon belirtileri gösterdiklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin bu süreci kısa sürede ve kolay atlatmaları, onların çocukları ve çevreleri ile sağlıklı ilişkiler kurmalarını sağlayacaktır (Aydoğan ve Darıca, 2000).

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları stresle baş etmeleri ve çevrelerine kolay uyum sağlayabilmeleri için, aile yapısı ve işlevinin ruhsal ve sosyal boyutunun saptanması gerekmektedir. Aile yapısı ve işlevinin ruhsal ve sosyal boyutunun saptanabilmesi için bu alanlardaki kuramlardan ve uygulamalardan yararlanılması gerektiği Byrne ve Cunningham (1985) tarafından belirtilmiştir. Kaner (2004)'in de belirttiği gibi değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizlik durumu, ebeveynlerin işlevlerini sınırlandırarak onlarda zorlanmalara neden olabilmektedir (Kaner, 2004). Bu bağlamda karşımıza pozitif psikolojinin ilgilendiği bir kavram olan ve Walsh (2006) tarafından güç ve zor bir durumla karşılaşıldığında bu durumdan daha güçlü bir şekilde çıkmayı, yaşanan kriz durumunda gelişim göstermeyi ve dayanıklı olmayı sağlayan bir süreç olarak tanımlanan yılmazlık kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yılmazlık kavramı pozitif psikoloji içerisinde ele alınmaktadır.

2.1.5.Pozitif psikoloji

Yaklaşık yarım yüz yıl önce psikoloji, insanların yaşamlarında daha fazla tatmin olmaları için yanlış olanları tespit etme ve bunların nasıl tamir edileceğine odaklanmıştır (Kutani ve Yıldız, 2014; Rozin ve Royzman, 2001). Başka bir ifade ile psikoloji, çok ilginç bir şekilde, mutsuzluğun belirleyicilerine odaklanırken, insanın iyi oluş durumu ile daha az uğraşmıştır (Diener, 1984). Son birkaç yılda ise aksayan yönleri tamir ederek bireylerde güçlü yönler inşa etmenin uygun olmayacağı iddia edilerek Martin Seligman önderliğinde pozitif psikoloji hareketi ortaya çıkmıştır (Kutani ve Yıldız, 2014).

Pozitif psikoloji, insanın kendisini sadece zayıf yönleri olan kötümser, kaderci, suçlayıcı, yargılayıcı, başkalarına bağımlı, kıskanç, çıkarıcı olarak görmemesi gerektiğini savunarak (Aydın, Yılmaz ve Altinkurt, 2013) kişinin güçlü özelliklerine (yılmazlık, baş etme, iyimserlik, öz yetkinlik vb.) odaklanmıştır (Duckworth, Steen ve Seligman, 2005; Sheldon ve King, 2001). Seligman ve Csikszentmihalyi (2000), pozitif psikolojinin bireysel düzeyde sevme yeteneği, cesaret, kişilerarası ilişkilerde sosyal beceri, estetik, duyarlılık, sabır, affedicilik, kendine özgünlük, ileri görüşlülük, yetenekler ve bilgelik gibi olumlu kişisel özellikler ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Bu kişisel özellikleri arasında Walsh (2006)'nın güç ve zor bir durum karşısında bu durumdan daha güçlü bir şekilde çıkmayı, yaşanan kriz durumunda gelişim göstermeyi ve dayanıklı olmayı sağlayan bir süreç olarak tanımladığı yılmazlık da vardır.

Türkiye'de yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerle ilgili yapılan araştırmalarda daha çok ebeveynlerin karşılaştıkları bu güç durum karşısında yaşadıkları stres, umutsuzluk, depresyon, anksiyete ve kaygı gibi olumsuz ruhsal özellikleri üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir (Akıncı, 1999; Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992; Aydoğan Akıncı ve Darıca, 2000; Bumin, Günel ve Tükel, 2008; Çifçi-Tekinarslan, 2013; Dereli ve Okur, 2008; Ergin, Şen, Eryılmaz, Pekuslu ve Kayacı, 2007; İpek, Taner Derman ve Sadioğlu, 2010; Natan, 2007; Özsoy, 1991; Sayınalp-Alataş, 1993; Uğuz, Toros, Yazgan İnanç ve Çolakkadıoğlu, 2004; Yıldırım ve Conk, 2005; Yıldırım Doru ve Arslan, 2008). Yeterli olumlu özelliklere ve kaynaklara sahip ebeveynlerin karşılaşılan güçlük ve sıkıntılar karşısında hayatlarındaki dengeyi yeniden sağlamaları açısından şansları vardır. Bu yüzden kişilerin olumlu kişilik özellikleri üzerinde yoğunlaşılması var olan durumun güçlendirilmesinde etkili olabilir. Yılmazlık kavramı da problemlerle baş etme, sıkıntılı ve güç durumu pozitif bir yöne çevirme gibi olumlu bir özellik ve kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda pozitif psikolojinin ilgilendiği bir kavram olan yılmazlığın ebeveynlerin yetersizliklerle ve bunun neden olduğu depresyon, stres, sosyal izolasyon gibi olumsuz ruhsal durumlarla baş edebilmelerinde fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1.6. Yılmazlık tanımları

Pozitif psikolojinin ilgilendiği ‘yılmazlık’ (resilience) kavramının (Greene, 2002) Latince ‘resiliens’ kelimesinden türediğini ifade edilmiştir (Masten, 2007). Latince bir terim olan ‘reslire’ bir maddenin bükülebilme ve elastik olabilme özelliğine sahip olması anlamına gelmektedir (Greene ve Conrad, 2002). Yılmazlık kavramı tıp, psikoloji ve eğitim gibi çeşitli disiplinlerde araştırılan karmaşık ve çok yönlü bir kavram (Curtis ve Chicchetti, 2007; akt. Taket, Nolan ve Stagnitti, 2014) olmakla birlikte birçok bilim dalında kapsamlı ve net bir tanım yapmada problem yaşandığı belirtilmiştir (Grizenko ve Fisher, 1992).

İnsanlar yaşamları boyunca fiziksel rahatsızlıklar, arkadaş ya da aile fertlerinin kaybı, yetersizliği olan çocuk sahibi olmak ya da maddi ve manevi kaynakların kaybı gibi birçok olumsuz stres kaynaklarıyla karşı karşıya kalabilirler. Psikoloji literatüründe yılmazlık kavramı zorluklara (akran zorbalığı, maddi yetersizlikler, ihmal, ebeveyn tutarsızlığı vd.) maruz kalan çocuklarda risk faktörleri ve bunların etkileri üzerine yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır (Garmezy, 1991; Werner ve Smith, 1992). Rutter (2013), yılmazlığı, maruz kalınan tekrarlanan stres kaynaklarının olumsuz etkilerinin (anksiyete, depresyon, sosyal izolasyon, intihar düşüncesi gibi çeşitli ruhsal problemler) üstesinden başarılı bir şekilde gelmek olarak tanımlamıştır. İnsanlar karşılaştıkları sağlık problemleri, aile ve ilişki problemleri gibi sıkıntı, travma, tehdit ya da stres kaynakları karşısında direnç göstererek karşılaşılan bu güç durumların üstesinden gelme, kendilerini çabuk toparlama ve bu durumları olumlu yaşantılara çevirme becerisi gösterebilmektedirler. Bu beceriye sahip insanlar için yılmaz (resilient) ve bu durum için de yılmazlık ‘resilience’ kavramları kullanılmaktadır (Krovetz, 1999).

Masten, Morison, Pellegrini ve Teliegen (1990), yılmazlığı, güç ve tehdit oluşturan durumlara rağmen başarılı bir uyum yeteneği, zor ve tehdit oluşturan durum sürecinde çaba göstermek ve gösterilen çabanın sonunda da başarılı bir şekilde zor ve sıkıntılı sürecin içinden çıkmak olarak tanımlamaktadır. Henderson ve Milstein (1996) ise yılmazlığı, zamanla artan veya azalan bireyden bireye farklılık gösteren bir kişilik özelliği olarak tanımlamışlardır. Bireysel farklılık ve yaklaşımların da stres ve olumsuz

durumlarla başa çıkma yöntemlerinde önemli faktörler olduğu belirtilmiştir (Özbay ve Palancı, 2000).

Beardslee ve Podorefsky (1998) yılmazlığın sonradan öğrenilebilir bir kişilik özelliği olduğunu ifade etmişlerdir. Bu açıklamayı destekleyen Bonanno (2005) yılmazlığın ayrıca eğitim müdahaleleri yoluyla geliştirilebilir olduğunu ifade etmiştir. Tusaie ve Dyer (2004) yılmazlığı, yaşanan bir travma, karşılaşılan bir tehdit, ailesel ya da ilişkisel problemler, ciddi sağlık problemleri, ya da maddi sorunlar gibi ciddi stres kaynaklarına karşı bireyin uyum sağlama süreci olarak tanımlamaktadır.

Araştırmalar, yılmaz insanların olumsuz duygusal deneyimleri (hastalık, ayrılık, doğal afet vs.) ile başa çıkmada pozitif başa çıkma (uyum sağlama ve durumdan güçlü bir şekilde çıkma vs.) stratejilerini kullanma eğiliminde olduğunu göstermiştir (Masten, 2001). Rutter (1985), yılmazlığı ruhsal problemlere karşı koruyucu bir faktör olarak ve karşılaşılan değişik yaşam koşullarına uyum sağlamada dinamik bir süreç olarak tanımlamıştır. Howell, Graham-Bermann, Czyz ve Lilly (2010), yılmazlığı olumlu sosyal beceriler ve duygusal düzenleme gücü olarak kavramsallaştırmıştır.

Öz yetkinlik ve sağlamlık kavramları ile karıştırılmaması gereken yılmazlık kavramı (Walsh, 1998) zor ve sıkıntılı stres kaynaklarına karşı başarılı bir şekilde uyum sağlama süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Alvord ve Grados, 2005). Yılmazlık kavramı hakkında yapılan çoğu araştırmada yılmazlığı etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda yılmazlığın kültürler ve ortamlar üzerinde nasıl ele alınabilir olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır (Ungar ve Liebenberg, 2005).

Yılmazlık kavramı, Türkçe literatüre Öğülmüş (2001) tarafından kazandırılmıştır. Bu araştırmada da “resilience” ve “resiliency” kavramlarının yılmazlık olarak kullanılması tercih edilmiştir. Masten ve Reed (2002) yılmazlık durumunun oluşması için kişinin güç ve sıkıntılı bir durumla karşılaşması gerektiğini savunmuştur. Bu araştırmada da çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştıkları bu zor ve sıkıntılı durum karşısında yılmazlık düzeylerinin nasıl olduğu üzerinde çalışılmıştır.

2.1.7.Yılmaz birey ve özellikleri

Haynes (2005), diğer gençlerle karşılaştırıldığında, yılmaz bireylerin temel özelliklerini üç başlık altında toplayarak açıklamaktadır: a) Sosyal özellikleri, b) Duygusal özellikleri, c) Bilişsel/ akademik özellikleri.

a) Sosyal özellikleri:

- 1) Arkadaşlık ilişkileri geliştirmede yeteneklidir.
- 2) Başkalarıyla pozitif ilişkiler kurmakta yeteneklidir.
- 3) Dilin uygun kullanımını gerektiren etkili iletişim becerilerine sahip olduğu görülür.
- 4) Gerekli olduğunda yardım bulabilir ama yardım alma noktasında isteksizdir.

b) Duygusal Özellikleri:

- 1) Güçlü bir öz-yeterlik duygusu sergiler.
- 2) Kendine güveninin yüksek bir düzeyde olduğu görülür.
- 3) Yüksek öz-saygı ve kendini kabul çok açıktır.
- 4) Duyguları denetleme ve farkına varma becerisi gösterir.
- 5) Yeni durumlara çabucak adapte olabilir.
- 6) Kaygı ve engellenmeye dayanabilme gücünü gösterir.

c) Bilişsel/Akademik Özellikleri:

- 1) Başarı güdüsü yüksektir.
- 2) Geleceği düşünme ve planlama yeteneği sergiler.
- 3) Stresli ve travmatik olaylarla mantıklı bir şekilde mücadele eder.
- 4) Dışsal yüklemelerden (şans, yetenek vb.) daha çok içsel yüklemeler (çaba vb.) yapar.
- 5) Çevresini yine çevresindekilerin yararı için biçimlendirir ve harekete geçirir (Akt. Gürkan, 2006).

Coutu (2002) yılmaz bireylerin özelliklerini tanımlayan üç özelliğin;

- Acı gerçekler karşısında soğukkanlı olmak,

- Karşılaşılan zor durumlara ve zamanlara anlam verebilmek,
- Karşılaşılan problemlerle baş etmede üstün bir yeteneğe sahip olmak, olduğunu belirtmiştir.

Penick ve Jepsen (1992), yılmazlık özelliğine sahip bireylerin daha iyimser olduklarını, problem çözme becerilerinin ve sosyal becerilerinin daha yüksek olduklarını ifade etmiştir. Benzies ve Mychasiuk (2009) ise bireysel düzeyde, öz kontrol, öz yeterlik, duygusal düzenleme ve baş etme becerilerini yılmazlık özellikleri olarak belirtmiştir. Henderson ve Milstein (1996) ise yılmazlığı, zamanla artan veya azalan bireyden bireye farklılık gösteren bir kişilik özelliği olarak tanımlamışlardır.

Yılmazlıkla ilgili yapılan ilk araştırmalarda bireylerin yılmazlık özelliklerini geliştirmelerine yardımcı olan faktörler üzerinde odaklanılmıştır (Tusaie ve Dyer, 2004). Tusaie ve Dyer bu faktörleri içsel ve çevresel faktörler olmak üzere 2'ye ayırmışlardır. McKnight ve Loper (2002), içsel faktörlerden bilişsel olanların zeka, iyimserlik, yaratıcılık, mizah, kişinin kendine inancı olduğunu; Davis (2001), yeterlik ile ilgili olan faktörlerin başa çıkma stratejileri, sosyal iletişim becerileri, ortalama üzeri hafıza yeteneği, eğitsel yetenek olduğunu belirtmiştir. Werner (1993), çevresel faktörlerin ise algılanan sosyal destek olduğunu belirtmiştir.

2.1.8.Yılmazlıkla ilgili kavramlar

Alan yazın incelendiğinde yılmazlıkla ilgili pek çok kavrama rastlanmıştır. Bu kavramlar sosyal destek, depresyon, stres, iyimserlik, öz yetkinlik olup aşağıda açıklanmıştır.

2.1.8.1.Sosyal destek ve yılmazlık

Sosyal destek, kişinin içinde bulunduğu stres yaratan durumlar karşısında ya da güç ve sıkıntılı durumlar karşısında çevresindeki kişilerce maddi ya da manevi olarak yardım almasıdır (Yıldırım, 1997; Eker, Arkar ve Yaldız, 2001). Yapılan araştırmalarda

da belirtildiği üzere sağlanan sosyal destek ebeveynlerin stres düzeylerine olumlu yönde etki yapmaktadır (Armstrong, Birnie Lefcovitch ve Ungar, 2005; Bauman, 2004; Dunn, Burbine, Bowers ve Tantleff Dunn, 2001; Duygun ve Sezgin, 2003; Görgü, 2005; Kaner, 2004; Kazak ve Marvin, 1984; Knussen ve Sloper, 1992; Raina ve diğerleri, 2004; Yurdakul ve Girli, 1999). Yurdakul ve Girli (1999) tarafından yapılan araştırmada ise ebeveynlerin algıladıkları sosyal destekten dolayı memnuniyet düzeylerinin artmasının ebeveynlerin benlik saygılarının artmasını, depresif belirtilerinin azalmasını sağladığı belirlenmiştir.

Cohen ve Wills (1985), Tampon Etkisi Modeli (Buffering Effect Model) ile sosyal desteğin depresyon, sıkıntılı ve güç durumların olumsuz etkilerine karşı tampon görevi olduğunu; Temel Etki Modeli (Main Effect Model) ile ise sosyal desteğin kişinin sağlığı üzerinde olumlu bir etki yarattığını ifade etmiştir. Sosyal destek kişinin sadece etrafındaki yakın arkadaşları ve ailesi tarafından değil ayrıca boş zaman faaliyetlerinden, sosyal etkinlik programlarından, uzman personeller, kurum ve kuruluşlar tarafından da sağlanabilir (Siklos ve Kerns, 2006). Sosyal destek;

- Kişilerin ihtiyaç duydukları hizmetleri ve malzemeleri sağlayarak duygusal rahatlık verir.
- Beklenen sorunlarla ilgili olarak kişilere sorunlarla baş etme konusunda rehberlik eder.
- Kişilere geri bildirimler sunarak performanslarını geliştirmelerine yardımcı olur.
- Pozitif uyum sağlamaya ve kişisel gelişimlerine faydalı olurlar.
- Hem normal hayatta hem de gereksinim ya da kriz durumunda kişilerarası ilişkileri sağlamada kişileri stres durumunun negatif etkisine karşı korurlar.
- Farklı alternatifler sunarak bireylerin problem çözme becerilerini artırır.
- Bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını düzelten bir etkisi vardır.
- Sevgi, güven duyma, kendini ifade edebilme, ait olma, vb. duygulara katkı sağlamak gibi çeşitli etkilere sahiptirler (Akt. Kaner, 2004).

Sosyal desteği yapısal ve işlevsel olarak ikiye ayıran Yıldırım (2005), yapısal desteğin yardımın kimlerden alındığı, destek veren kişi sayısı ve destek verilene yakınlık

derecesi açısından; işlevsel desteğin ise verilen desteğin kişi için önemi ve desteğin ne kadar faydalı olduğu açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler karşılaşılan bu zor durum karşısında maddi, tıbbi, eğitsel destek ihtiyacının yanında sosyal destek ihtiyacı da duyabilirler. Çünkü bir stres durumu ile karşı karşıyadırlar ve depresyonun umutsuzluk teorisinde belirtildiği gibi yalnız kişiler stres ile karşı karşıya kaldıklarında daha büyük risk altındadırlar (Abramson, Metalsky ve Alloy, 1989). Fakat sosyal destek alan yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler çocuklarının davranış problemlerinin sayısı ve yoğunluğu yüksek olsa bile, mali sıkıntı içinde olsa bile aile hayatına ve sosyal hayata uyumları ortalama seviyelerinin üzerindedir (Boyd, 2002).

Dunst, Trivette ve Cross (1986)'nın gelişim geriliği riski olan, fiziksel ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek düzeylerini incelediği araştırmasına 137 ebeveyn katılmıştır. Araştırmanın sonucunda, sosyal destek ağları ile ebeveyn olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi arttıkça, ebeveyn ve çocuk arasında pozitif etkileşimin arttığı, ebeveynin çocuğa karşı daha pozitif bir tutum içinde olduğu ve yetersizliğe sahip çocuğun gelişimsel testlerde daha yüksek başarı gösterdiği, çevreden alınan desteğin yetersizliğe sahip çocuğun gelişiminde de önemli bir faktör olduğu, daha geniş sosyal desteğe sahip ebeveynlerin çocuklarında daha az davranış problemi olduğunu, güçlü kişilik özelliklerine sahip oldukları belirlenmiştir. Gray ve Holden (1992)'nin otistik çocuğu olan ebeveynlerin psikososyal sağlığını incelemek amacıyla yaptıkları araştırmaya, otistik çocuğa sahip 172 ebeveyn katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, algılanan sosyal destek düzeyi yüksek olan ebeveynlerin depresyon, endişe ve kızgınlık düzeylerinin düşük olduğu bulunmuştur.

Birçok ebeveyn ve ailenin diğer fertleri, yetersizliğin sosyal çevre tarafından damgalanması yüzünden üzüntü duymaktadırlar (Farrugia, 2009; Francis, 2012; Gill ve Liamputtong, 2011). Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler stres, depresyon, kızgınlık gibi olumsuz duygu durumları ile karşı karşıya kalabilirler. Ekinci ve Ekici (2003) sosyal desteğin stresi önlemede etkili bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Meehan, Durlak ve Braynt (1993), sosyal desteğin, mutluluk, hoşnutluk ve kendine güven ile olumlu bir ilişkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Çevresi tarafından destek gören

ebeveynler yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmaktan kaynaklanan mutsuzluk, ümitsizlik, kendine güvensizlik gibi olumsuz duygu durumları ile baş etmede şanslıdırlar.

Örsal (1998) yaptığı araştırmada eğitilebilir zeka yetersizliğine sahip çocukların ebeveynlerinin sosyal destek ve umutsuzluk düzeylerini incelemiştir. Sosyal desteğin artması durumunda umutsuzluğun azalacağını; aralarında ters bir orantı olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir yandan ruhsal bozuklukların izlenmesi sonucunda sosyal desteğin yılmazlık üzerinde olumlu bir rolü olduğu söylenebilir (Rutter, 2013). Sosyal desteğin yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin, yetersizliğe sahip oçocuğa karşı daha olumlu tutumlar gösterdiklerini ve çocuğun davranışlarının ve gelişiminin daha olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Dunst, Trivette ve Cross, 1986).

Ebeveynlerin yetersizliğe sahip çocukları sahip olduklarında vermiş olduğu ilk tepkiler (şok, inkar, keder, depresyon vd.) kişisel özelliklerinin yanı sıra çevresinden aldığı sosyal desteğe göre de değişebilir (Özşenol ve Işıksan, 2003). Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ne kadar az ise kendilerini o kadar umutsuz hissederler (Gölmüş Erhan, 2005). Sosyal destek gören ebeveynlerin yetersizliğe sahip çocukları olduklarında şok, inkar, keder, depresyon gibi olumsuz ruhsal durumları daha hafif atlatabileceği ifade edilebilir.

Başa çıkma yöntemleri ve sosyal destek, yetersizlik durumunun neden olduğu güçlükler karşısında annelerin yılmazlıklarını arttırdığına dair araştırmalar vardır (Gardner ve Harmon, 2002; Heiman, 2002; Lee ve diğerleri, 2004; Li Tsang, Yuen ve Yau, 2001; Mullins, 1987; akt. Bayraklı, 2010). Kahrman ve Bayat (2008), yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerle yapmış oldukları araştırmada yetersizliğe sahip çocuğu olmalarından dolayı aile bireylerinin, yakın çevre ve akrabaları ile olan ilişkilerinin olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla aile içi ya da yakın çevreden alınamayan destek zaten zor bir mücadele içinde olan ebeveynleri olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

2.1.8.2. Depresyon ve yılmazlık

Yılmazlık, depresyon gibi olumsuz yaşam sonuçları ile önemli derecede ilişkilidir (Wagnild ve Young, 1993). Nedeni yetersizlik olan depresyon, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir ruhsal problemdir (World Health Organisation, 2008). Smith, Innocenti, Boyce ve Smith (1993)' in yapmış oldukları araştırmada yetersizliğe sahip çocuğu olan anne ve babaların, normal gelişim özelliklerine sahip çocuğu olan anne ve babalara göre daha çok duygusal zorluklar yaşadığı ve daha çok depresyon belirtilerine sahip oldukları bildirilmektedir (Akt. Dereli ve Okur, 2008). Connor ve Zhang (2006) depresyon ve anksiyete bozukluklarının yılmazlıkla yakından ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu açıklamayı destekleyen ve yılmazlığın otizm spektrum bozukluğuna sahip çocukların ebeveynlerinin anksiyete ve depresyon durumlarını azalttığına dair veriler vardır (Bitsika, Sharpley ve Bell, 2013).

Yılmazlık, negatif depresyon duygularının düzenlenmesi ile ilişkilidir (Tugade Michale ve Fredrickson, 2004). Bu yüzden yılmazlık depresyonun önlenmesinde önemli bir strateji (Waugh ve Koster, 2014); depresyonun gelişimine karşı da koruyucu bir faktördür (Fredrickson, Tugade, Waugh ve Larkin, 2003; Mehta ve diğerleri, 2008; Pietrzak ve diğerleri, 2010). Yılmaz ebeveynlerin karşılaştıkları yetersizlik durumunda depresyon aşamasını daha kolay atlatabileceği ya da depresyon durumlarını azaltabileceğini ifade edebiliriz.

2.1.8.3. Stres ve yılmazlık

Cüceloğlu (1999), kişinin çevreden kaynaklanan olumsuz koşullar nedeniyle fiziksel ya da psikolojik olarak daha fazla çaba harcamasını stres olarak tanımlamıştır. Kişinin dengesini tekrar kurabilmesi savaş ya da kaç tepkisini olumlu stres düzeyine döndürebilmesi ise stresle etkili şekilde baş edebilmesi ile sağlanabilmektedir (Şahin, 1998). Stres, bireysel farklar veya psikolojik süreçler yoluyla gösterilen uyumsal bir davranış olup kişinin üzerinde psikolojik veya fiziksel aşırı baskı yapan herhangi bir dış çevresel hareket, durum veya olayın organizmaya yansması sonucu ortaya çıkmaktadır (Artan, 1986). Folkman, Lazarus, Gruen ve Delongis (1986)'o göre stres, kişinin çevre

ile uyum sağlamasında tehdit unsuru oluşturan, kişinin kişisel olumlu özelliklerini zorlayan ya da aşan faktörlerdir (Akt. Terzi ve Cihangir-Çankaya, 2009).

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin daha yüksek düzeyde stres yaşadıkları belirtilmektedir (Gupta, 2007; Uğuz, Toros, İnanç ve Çolakkadioğlu, 2004). Yetersizliğe sahip çocuğu olan anne ve babalar, çocuklarının özel problemleri ve ihtiyaçları nedeniyle her ailenin karşılaştığı baskılara ve gerilimlere ek olarak daha fazla stres kaynağına sahiptirler (Gallagher, Beckman ve Cross, 1983). Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerle yapılan çalışmaların çoğunda yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerinin normal gelişim gösteren çocuk sahibi ebeveynlerin stres düzeylerinden daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Bilal ve Dağ, 2005; Havens, 2005) .

Cripe (2013), otistik çocuğu olan ebeveynlerde aile yılmazlığını çalışmıştır. Araştırma sonucunda artan stresin aile yılmazlığının azalmasıyla ilişkisi olduğunu, stresin baba yılmazlığı ve aile yılmazlığı ya da anne yılmazlığı ve aile yılmazlığı arasındaki ilişkide tamamıyla arabulucu olmadığını belirtmiştir. Anne ve baba yılmazlığının bir arada ele alınmasıyla aile yılmazlığında stresi incelendiğinde, stresin ilişkide tam anlamıyla arabuluculuk yapmadığını, yani stresin ebeveyn yılmazlığı ve aile yılmazlığı arasındaki ilişkiyi tamamen değil, kısmen açıkladığını, stresli bir durum içinde olmalarına rağmen, ebeveynler ne kadar yılmaz ise aile birimi de o kadar yılmaz olacağından dolayı stres seviyeleri dikkate alındığında da ebeveynlerin yılmazlığı ve genel aile yılmazlığının kuvvetli derecede olumlu ilişki gösterdiğini belirtmiştir.

Yapılan bazı araştırmalarda (Nishi, Uehara, Kondo ve Matsuoka, 2010) yılmazlık, stresle başa çıkma yeteneği olarak incelenmiştir. Yılmazlık stresli koşullarda bireyin ruhsal sağlığını koruyan bir kişilik özelliği olarak görülmektedir (Scali ve diğerleri, 2012). Çünkü yılmazlık maruz kalınan tekrarlanan stres kaynaklarının olumsuz etkilerinin (anksiyete, depresyon, sosyal izolasyon, intihar düşüncesi gibi çeşitli ruhsal problemler) üstesinden başarılı bir şekilde gelmek olarak tanımlamıştır (Rutter, 2013).

2.1.8.4. İyimserlik ve yılmazlık

Kumpfer (1999) tarafından yılmazlıkla ilgili bir kişilik özelliği olduğu ifade edilen iyimserlik, Boehm ve Kubzansky (2012) tarafından duygusal, fiziksel sağlık ve genel refahı iyi tutmak için gelecekteki olaylar hakkında iyimser beklentiler içinde olmak olarak tanımlanmışlardır. Luthans, Avey, Avolio, Norman ve Combs (2006) ise iyimserliği kişinin geçmişe hoşgörü, şimdiye takdir ve geleceğe fırsat gözüyle bakması olarak tanımlanmışlardır. İyimserlik bir başa çıkma stratejisi olarak ve diğer kişilerarası süreçler yoluyla sağlık ve refahı etkileyebilir, iyimser insanlarda depresyon belirtilerinin ve diğer sıkıntıların gelişme olasılığı daha azdır (Carver, Scheier ve Segerstrom, 2010).

İyimserlik, olumsuz olaylardan çok, olumlu olayları algılamaya ve bu olaylarla karşılaşmayı beklemeye ilişkin temel eğilim olarak açıklanmaktadır (Harris ve Middleton, 1994). Chang (1998); Major, Richards, Cooper, Cozzarelli ve Zubek (1998) tarafından yapılan araştırmalarda iyimserlik ile problem durumlarla başa çıkma arasında pozitif bir ilişki; bunun yanında ise reddetme, kaçma gibi davranışlar ile problem durumlarla baş etme yöntemleri arasında negatif bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Bir çok araştırma ve disiplin (eğitim, sağlık vd.) iyimserliği bir kişilik özelliği olarak kavramsallaştırılmaktadır (Norem ve Chang, 2001). Norem ve Cantor (1986), iyimserliğin bir savunma mekanizması olduğunu ifade etmişlerdir. Peterson (2000), yılmazlığa sahip kişilerin aynı zamanda iyimser kişilik özelliklerinin de yüksek olduğunu ifade etmiştir.

İyimserlik, zorluklarla karşı karşıya gelindiğinde sosyal destek arayışı içinde olmakla ilişkilidir (Nes ve Segerstrom, 2006). İyimser insanlar daha iyi sosyal etkileşim kurarak daha fazla sosyal destek alırlar (Vollman, Antoniow, Hartung, ve Brenner, 2011) ve daha az yalnızlık çekerler (Rius-Ottenheim ve diğerleri, 2012). Yetersizliğe sahip çocuğu olan iyimser kişiliği olan ebeveynler karşılaştıkları bu güç durumla baş etme ve bu duruma uyum sağlamada çevresel desteklere açık olur ve karşılaşılan bu durum için profesyonel kişilerden (doktor, öğretmen, sosyal çalışmacı vd.) ya da sosyal çevreden yardım alma eğilimi gösterebilmektedirler.

İyimserlik, duygusal uyumun belirtisidir (Andersson, 1996). Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler bu duruma duygusal olarak uyum sağlayabiliyorlarsa bu ebeveynlerin iyimser kişilik özelliğine sahip oldukları da ifade edilebilir. Yılmazlık, iyimserlik, umut gibi olumlu başa çıkma stratejileri, intihar riskinin azalmasıyla ilişkili bulunmuştur (Johnson, Wood, Gooding, Taylor ve Tarrier, 2011). Ayrıca iyimserlik ile mutluluk, başarı ve sağlık arasında olumlu ilişki tespit edilmiştir (Cowen ve Kilmer, 2002). Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan iyimser kişiliğe sahip ebeveynlerin bu kişilik özelliklerinin yılmazlık düzeylerini olumlu yönde etkileyebileceği söylenebilir.

2.1.8.5.Özyetkinlik ve yılmazlık

Bandura (1997), Sosyal Biliş Kuramında öz-yetkinliği (self-efficacy); bireyin yapabileceklerine ilişkin inançları, davranışlarını belli kazanımları için yönetme ve organize etme kapasitesine olan inancı olduğu belirtilmektedir (Akt. Acun Kapıkıran, 2007). Scholz, Gutierrez-Dona, Sud ve Schwarzer (2002), öz yetkinliği kişinin karşılaştığı güç durum karşısında güven duygusuna sahip olması olarak tanımlamıştır. Bunun yanı sıra Bandura (1997) ebeveynlik öz yetkinliği kavramını ebeveynlerin güç durumlar karşısında kendi yeteneklerini ne derecede ve nasıl kullanabileceklerine ilişkin kişisel inançları olarak tanımlamıştır.

Bireyin bir davranışı ilk defa tecrübe etmesi (tam ve doğru deneyim), benzer davranışların başka kişilerce yapılmasını izleme imkanı bulması (sosyal model), bir otorite tarafından inandırılması (sözel ikna), bireyin fiziksel ve duygusal özelliklerini algılaması (fizyolojik ve duygusal durum) öz yetkinlik inancının ortaya çıkmasında belli faktörlerdir (Bandura, 1995; akt. Aşkar ve Umay, 2001). Bandura (1977), insanların karşılaştıkları güç durumlar karşısında baş etme yöntemleri geliştirdiklerini ve öz yetkinlik inançlarının da gelişerek davranışlarını değiştirebileceğini ifade etmiştir. Leithwood (2007), öz yetkinliğin kişisel bir algı olduğunu aslında kişinin gerçek potansiyelini ve kapasitesini yansıtmadığını ifade etmiştir. Bireyler sahip oldukları yetenekleri yetersiz ya da çok fazla görebilirler. Ama onların öz yetkinlik algısı karşılaştıkları güç durumu aşabilecekleri ya da aşamayacakları anlamına gelmez. Goddard, Hoy ve Hoy (2004), kişinin gerçek potansiyelini bireysel olarak biraz daha fazla

algılamasının kişinin ortaya koyacağı performansı olumlu yönde etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

Yüksek öz yetkinlik algısına sahip ebeveynler olaylar ve durumlar karşısında daha çok çaba gösterirler (Coleman ve Karraker, 1997). Yani yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin öz yetkinlik algıları yüksekse karşılaşılan bu durum karşısında daha çok çaba göstereceği ifade edilebilir. Bunun yanı sıra Teti ve Gelfve (1991) düşük ebeveyn öz yetkinliği algısı olan anne ve babaların çocuklarına karşı daha ilgisiz ve soğuk davranabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumun gerçekleşmesi durumunda ise hem yetersizliği olan çocuk hem de aile üyeleri yetersizlik durumundan olumsuz etkilenebilir.

2.1.9. Yılmazlık faktörleri

Yılmazlık tanımlarında iki unsur: tehdit ya da zorlukla karşı karşıya kalmak, bu tehdit ve zorluğa rağmen ayakta kalabilmek ve duruma uyum sağlamaktır (Rutter, 2006). Literatürde yılmazlık faktörleri risk faktörleri ve koruyucu faktörler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Koruyucu faktörler risk faktörlerine karşı geliştirilen ya da ortaya çıkan yılmazlık faktörleridir (Naglieri ve LeBuffe, 2004).

Risk faktörleri ve koruyucu faktörler değişen bir ailenin ve kişinin işleyişindeki tüm aşamalarda tespit edilebilir (Halabuza, 2009). Çünkü insan hayatı sabit değildir, insanlar her an bir süreğen hastalık, doğal afet, maddi ve manevi kayıplarla karşı karşıya gelebilirler. Travma, kaza, afet durumları ile karşılaşan ebeveynler bu açıdan bakıldığında risk faktörleriyle karşı karşıya gelirler. Kişiler bireysel olarak kendisini risk faktörlerine karşı korusa da çevresel risk faktörlerine (kaza, afet, kayıp vd.) karşı çaresiz kalabilir ve bunlarla baş etmede problem yaşayabilirler.

Greeff ve Human (2004); Greeff ve Holtzkamp (2007), yılmazlık faktörlerinin krizin kaynağı, iletişim, sosyal destek, aile içi duygusal ve işlevsel destek, ailenin birlikte zaman geçirmesi, dinsel ve maneviyat, tutarlılık ve aile içi güç kaynakları, birlikte çalışma yeteneği, aile üyelerinin birbirlerine bağlılığı, aile üyelerinin bireysel

özelliklerinden iyimserlik, azim, din ve maneviyat, özgüven olduğunu ifade etmişlerdir. Hawley (2000) de aile yılmazlığı faktörlerinin iletişim, uyum, maneviyat, aile üyelerinin birbirlerine bağlılıkları olduğunu belirtmiştir. Yılmazlık araştırmalarında, güç ve sıkıntılı durumlarla karşı karşıya kalan bireyler için risk faktörleri oluşturacak etkenleri yok etmek ya da etkisini azaltmak yönünde olan çalışmaların, bireylerin yılmazlık özelliklerini arttırmaya ya da var olan yılmazlık özelliklerinin farkına varmalarını sağlayacak araştırmaların kişisel ve çevresel koruyucu faktörlerin etkisini artıran ve fark edilmesini sağlayan araştırmaların önemli oldukları göze çarpmaktadır (Anctil, McCubbin, O'Brien ve Pecora, 2007).

Yılmazlık, güçlükler karşısında risk ve koruyucu faktörlerin dengelenmesi ile belirlenir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Bu açıdan bakıldığında yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin risk ve koruyucu faktörlerinin belirlenmesi bu ebeveynlerin yılmazlık düzeyleri ve yılmazlık algılarının belirlenmesinde önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruyucu faktörlerin belirlenmesi ileride karşılaşılan risk faktörlerine karşı tampon görevi yapabilir.

2.1.9.1.Risk faktörleri

Risk; bir faktörün ya da etkinin, olumsuz bir sonuçla karşılaşılma olasılığını ya da var olan olumsuzluk durumunu arttırması durumudur (Stout ve Kipling, 2008). Başka bir ifade ile bir problemin ortaya çıkması, devam etmesi veya daha kötüye gitme ihtimalini artıran karşılaşılan bir durum, yaşantı ya da tecrübe demektir (Fraser ve Jenson, 2008). Masten ve Reed (2002) yılmazlık durumunun oluşması için, kişinin güç ve sıkıntılı bir durumla karşılaşması gerektiğini savunmuştur. Araştırmamızda karşılaşılan güç durumu ise çoklu yetersizliğe sahip çocuğun ebeveynleri olmaktadır.

Risk faktörleri, sıkıntılı ve güç bir durumun neden olacağı olumsuz duyguların ortaya çıkma ihtimalini arttıran veya var olan sıkıntılı ya da güç durumun devam etmesine sebep olan etkenler olarak ifade edilmiştir (Kirby ve Fraser, 1997). Gürgen (2006) hastalık, olumsuz yaşam olayları, toplumsal şiddet ve ailesel felaketleri kişi açısından risk faktörleri olarak belirtmiştir. Gizir (2007) ise erken doğum, olumsuz yaşantılar, süregelen

hastalıklar, erken anne olma, okula uyum sağlayamama, okulda başarısızlık, okulu bırakma, madde bağımlılığı, işsizlik ve başarısız ilişkileri bireysel risk faktörleri olarak; ebeveynlerin hastalığı ya da ölümü, ebeveynlerin boşanması, tek ebeveyn ile yaşamak, ilgisiz anne baba tutumları ailesel risk faktörleri olarak; ekonomik zorluklar, yoksulluk, çocuk istismarı ve ihmali, savaş, afet gibi genel travmalar ve ailesel felaketler ise çevresel risk faktörleri olarak belirtmiştir.

2.1.9.2.Koruyucu faktörler

Koruyucu faktörler, sıkıntılı ya da güç durumun etkisini hafifleten, azalmasına neden olan ya da yok eden, sağlıklı bir şekilde uyum sağlamayı ve kişinin sahip olduğu özelliklerini geliştiren durumlardır (Masten, 1994). Korucu faktörlerin risk faktörlerine karşı tampon etkisi olduğu ifade edilebilir. Gizir (2007) tarafından bireysel, ailesel ve çevresel faktörler olarak sınıflandırılan koruyucu faktörler; Borman ve Rachuba (2001); Milstein ve Henry (2008) tarafından “içsel” ve “dışsal” koruyucu faktörler şeklinde sınıflandırmışlardır.

İçsel koruyucu faktörler, kişinin kendine özgü karakteristik özellikleri (iç kontrol odağı, öz saygı, öz yeterlik ve problem çözme yetenekleri); dışsal faktörler ise aile, sosyal çevre ya da okul gibi kişinin toplumsal yaşantı çevreleri olarak sınıflandırılabilir (Green, Oswald ve Spears, 2007). Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf (1994) pozitif kişisel algı ve içsel denetim odağının, yılmazlık üzerinde etkisi olacağını ifade etmişlerdir. Bazı araştırmalarda benlik saygısının içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri için koruyucu faktör oldukları ifade edilmiştir (Kim ve Cicchetti, 2004; Moran ve Eckenrode, 1992).

2.1.10.Aile yılmazlığı

Silberberg (2001), iletişim, birliktelik, etkinliklerin paylaşımının, sevgi, destek, kabul, taahhüt ve yılmazlığın ailelerin güçlü yönleri ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan nitelikler olduğunu belirtmiştir. Patterson (2002) aile

yılmazlığını, aile sisteminin karşılaşılan güç ve sıkıntılı süreçlere uyum sağlayarak daha güçlenmiş bir şekilde ortaya çıkması olarak tanımlarken yapılan aile araştırmalarında aile yılmazlığı ve aile yılmazlığının bireysel yılmazlığa etkisinin en çok dikkat çeken konular olduğu göze çarpmaktadır (Benzies ve Mychasiuk, 2009; Bhana ve Bachoo, 2011). Cripe (2013), baba yılmazlığının, aile yılmazlığı ile olumlu şekilde bağlantılı olduğunu, anne yılmazlığının da aynı şekilde aile yılmazlığı ile ilişkili olduğunu; ebeveyn yılmazlığının, aile yılmazlığı incelenirken ele alınması gereken bir olgu olduğunu ifade etmiştir.

Pozitif aile uyumu aile yılmazlığı ile ilişkili olup ve bu ebeveyn ya da bakıcının iyimserlik, iç kontrol odağı ve problem odaklı başa çıkma stratejileri kullanımı gibi psikolojik değişkenlerini olumlu etkilemektedir (Bourke-Taylor, Pallant, Law ve Howie, 2012; Dabrowska ve Pisula, 2010; Trute, Benzies ve Worthington, 2012). Yılmaz ailelerin birlikte çözüm arayışına gitmeleri için aile üyeleri arasında açık iletişim yeteneği vardır (Black ve Lobo, 2008). Aile üyeleri arasında açık bir iletişimin olmasının ailenin karşı karşıya geldiği güç duruma uyum sağlamasını kolaylaştırabileceği ifade edilebilir.

McCubbin, McCubbin, Thompson, Han ve Allen (1997), ailenin yılmaz olmasını sağlayan faktörleri şu şekilde açıklamıştır:

-Ailedeki koruyucu faktörler: Risk durumu karşısında ailenin dayanıklı olmasını sağlar.

-Ailedeki iyileşme faktörleri: Ailedeki koruyucu faktörler ile bir araya gelerek kriz durumu karşısında ailenin işlevlerinde meydana gelen bozulmanın etkisini azaltarak önceki işlev durumuna dönmeyi sağlar.

-Ailedeki genel yılmazlık faktörleri: Ailenin risk faktörlerine karşı dayanıklı olmasını ve kriz durumu karşısında uyumu sağlar (Akt. Bayraklı, 2010).

Sağlıklı aile yapısı, uyum, ailenin sosyal destek kaynakları, aile maneviyatı ve dindarlığı, işbirlikçi iletişim, ailenin birlikte yaptığı etkinlikler ve devlet tarafından verilen destek hizmetleri (eğitim, sağlık vd.) aile yılmazlığının güçlendirilmesinde kilit süreçler olduğu belirtilmiştir (Black ve Lobo, 2008; Seccombe, 2002). Lee ve diğerlerine (2004) göre ise yılmaz ailelerin özellikleri dört başlık altında toplanmaktadır:

1-Ailede var olan özellikler: Birlik, din, olumlu bakış açısı, olgun bir şekilde düşünme, ailenin özgüveni (yaşanan zorluğun üstesinden gelmek için gösterdikleri çaba konusunda ailenin kendisiyle gurur duyması) olması,

2-Aile üyelerinin uyumu: Esneklik (ör: daha önce ev işlerinde eşine yardım etmeyen babanın çocuk hastalandıktan sonra ev işlerine yardım etmesi), aile üyeleri arasındaki bağlılık (birlikte zaman harcama), aile üyeleri arasında iletişimin ve duyguların açık ifadesi (kararların ortak alınması), karşılıklı anlayış, aile üyelerinin gereksinimlerini karşılamada dengenin sağlanması,

3-Strese cevap verme: Uyum sağlama (aile üyelerinin yeni rollerine uyum sağlaması), olağan duruma dönme isteği, hedeflere ulaşmada sabırlı olma, stresi kontrol etme becerisi, önemli durumları kabul etmeye hazır olma, sorumluluk alması,

4-Dışsal uyum: Ekonomik ve sosyal kaynaklar (ör: babanın iş arkadaşlarının bir fon oluşturması, kardeşlerinden maddi destek alması), önceden bilgi almak, uzmanlarla işbirliğini sürdürmek, olumlu sosyal ilişkileri sürdürme becerisi, aile üyelerinin liderliği (Akt. Bayraklı, 2010).

2.1.10.1.Yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerde yılmazlık

Yetersizliğin türü, derecesi, oluş zamanı, tanı zamanı, aile fertlerinin kişilik özellikleri, eşler arası evlilik ilişkisi, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, sosyal destek sistemlerinin varlığına bağlı olarak ebeveynlerin yetersizlik durumuna verdikleri tepkiler farklılık göstermektedir (Kavak, 2007). Verilen tepkiler farklı olabileceği gibi karşılaşılan bu durumla baş etme ve bu duruma uyum sağlama süresinin ve şeklinin kişiden kişiye değişebileceği düşünülmektedir. Normal gelişim özelliklerine sahip çocuğu olan ebeveynlerde olduğu gibi yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlıklı bir aile yapısına sahip olmaları, sosyal destek kaynaklarına sahip olmaları, maneviyat ve dindarlığa sahip olmaları, aile içinde işbirlikçi iletişime sahip olmaları, devlet tarafından sağlık ve eğitim hizmetleri almaları ve aile üyelerinin etkinliklere (doğum günü, evlilik, piknik, konser vd.) birlikte katılmaları bu durum karşısında yılmaz olmalarını olumlu yönde etkileyebilir (Seccombe, 2002).

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler, normal gelişim özellikleri gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek seviyede depresyon deneyimleri, daha fazla stres, daha fazla sağlık sorunları ve çocuklarının bakımında daha fazla zorluk yaşayabilirler (Quine ve Paul, 1985). Ebeveynler karşılaştıkları bu durum karşısında pozitif uyum sağlamak için yardıma ihtiyaç duyabilirler (Werth ve Oseroff, 1987). Yetersizliğe ve davranış problemine sahip çocuk yetiştiren ebeveynlerin karşılaştıkları bu stres faktörüne pozitif adaptasyon sağlaması, ailedeki yılmazlığın kanıtıdır (McConnell, Savage ve Breitzkreuz, 2014).

2.2.İlgili Literatür

2.2.1.Yılmazlıkla ilgili araştırmalar

Yurtdışında yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlıkları ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Türkiye’de ise yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlıklarıyla ilgili sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır (Bayraklı, 2010; Kaner, Bayraklı ve Güzeller, 2011; Özbay ve Aydoğan, 2014; Taşdemir, 2013). Aile araştırmaları, ebeveynlerin yetersizliğe sahip çocuk yetiştirme gibi zor durumlar karşısında uyum sağlayabilmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ailenin güç bir durum karşısında daha güçlü olabilmesine katkıda bulunan faktörleri inceleyen aile yılmazlığı, giderek genişleyen bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu bölümde yurtdışında ve Türkiye’de yılmazlık ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1.1. Yılmazlıkla ilgili Türkiyede yapılan araştırmalar

Ülkemizde, yılmazlıkla ilgili, farklı gruplardaki (çocuk, kanserli çocuğa sahip ebeveynler, ergenler vd.) insanlarla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Araştırmamızda çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerle çalışıldığı için yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler ile ülkemizde yapılan çalışmalar aşağıda ele alınmıştır.

Taşdemir (2013) yapmış olduğu araştırmasında 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Görme Engelliler İlköğretim Okuluna giden öğrencilerin annelerinin yılmazlık özelliklerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma 305 tane anne ile yapılmıştır. Araştırmaya göre görme yetersizliğine sahip çocuğu olan annelerin yılmazlık düzeylerinde gelir düzeyi ve ailede başka yetersizliği olan bireylerin varlığının etkisi olduğu; cinsiyet ve yaş faktörlerinin ebeveynin sürekli kaygı ve yaşam doyumları üzerinde etkisi olmadığı ve evde başka yetersizliği olan bireyin varlığının annenin yılmazlık düzeyini olumsuz etkilediği saptanmıştır.

Özbay ve Aydoğan (2014), otizmli, görme yetersizliğine sahip, serebral palsi tanısı konulmuş ve epilepsi hastalığına sahip çocuğu olan ebeveynlerde aile yılmazlığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 6 çift olmak üzere 12 gönüllü ebeveyn katılmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen Özgünlük Sistemi Modeli temel alınarak yapılandırılan “Aile Yılmazlık Görüşme Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, sosyal desteğin, maneviyatın, ebeveynlerin sahip oldukları pozitif bakış açısının, aile fertlerinin birbirlerine bağlılıklarının, esnek olmalarının ve özgünlüklerinin ailelerin yılmazlıklarına katkı sağlayan en önemli etkenler olduğu belirlenmiştir.

Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011), anne-babaların yılmazlık algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi adlı çalışmalarında, anne ve babaların yılmazlık algılarının, çocuklarında zihinsel yetersizliğin olup olmamasına, anne ya da baba olmalarına ve yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma grubunda, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan 105, çocuğu normal gelişim özellikleri gösteren 419 olmak üzere toplam 524 ebeveyn vardır. Araştırmada, Aile Yılmazlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda normal gelişim özellikleri gösteren çocuğu olan ebeveynlerin kendilerini zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere göre daha yılmaz algıladıkları; babalara göre annelerin Öz-yetkinlik boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip oldukları; artan yaşla birlikte yılmazlığın öğelerinden olan öz-yetkinlik inançlarının ve yaşama bağlılığın anne-babalarda azaldığını belirtilmiştir.

Bayraklı (2010), yaptığı araştırmada zihinsel yetersizliğe sahip olan ve normal gelişim özelliklerine sahip çocuğu olan annelerin yılmazlık özelliklerini etkileyen değişkenleri incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmada normal gelişim özelliklerine sahip çocuğu olan 234, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan 257 olmak üzere toplam 491 anne ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda her iki grupta da sosyal desteğin niceliği ve niteliğinin problem odaklı başa çıkmayı orta düzeyde, yılmazlığı ise düşük düzeyde olumlu olarak ve problem odaklı başa çıkmanın da yılmazlığı yüksek düzeyde olumlu olarak etkilediği görülmüştür.

Ülkemizde yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerle yapılan araştırmalarda farklı yılmazlık ölçekleri kullanılmıştır. Bu araştırmada ise çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleri ile çalışıldığı için hem annelere hem de babalara uygulanan Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından geliştirilen Aile Yılmazlık Ölçeği kullanılmıştır. Aile Yılmazlık Ölçeği Mücadelecilik, Öz-Yetkinlik, Yaşama Bağlılık ve Kendini Kontrol olmak üzere 4 alt boyutu içermektedir ve 37 maddeden oluşmaktadır.

2.2.1.2. Yılmazlıkla ilgili yurtdışında yapılan araştırmalar

Yılmazlıkla ilgili yurtdışında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar farklı gruplarla yapılmıştır (ergenler, kanser hastaları, çalışanlar vb.). Son yıllarda ise yetersizliğe ve kronik rahatsızlığa sahip çocukların ve ebeveynlerinin yılmazlık düzeyleri ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Greeff ve Walt (2010), otistik çocukların ebeveynleri ile ilgili yılmazlık araştırmasında ailede otistik bir çocuğun varlığında aileleri başarılı şekilde uyum sağlama ve yılmazlık olgusu sergilemede başarılı kılan özellikleri ve kaynakları belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada, Güney Afrika, Western Cape’de çocukları otistik çocuklar özel okuluna giden 34 ailede ebeveynler öz bildirim anketi doldurmuş ve açık uçlu bir soruyu cevaplamıştır. Bu çalışmada belirlenen yılmazlık faktörleri arasında daha yüksek seviyede sosyo-ekonomik statü, sosyal destek, açık ve tahmin edilebilir iletişim örüntüleri, destekleyici aile çevresi, bağlılık ve esneklik, ailevi dayanıklılık, içsel ve

dışsal başa çıkma stratejileri, hayata olumlu bakış ve ailedeki inanç sistemleri sayılabileceğini ifade etmiştir.

Bayat (2007), otistik çocukların ebeveynlerinde yılmazlık olgusunun delilleri isimli araştırmasında, otistik çocuğu olan ebeveynlerde aile yılmazlık faktörlerini incelemiştir. Aile içi bağlılık ve yakınlık, yetersizlik durumuna olumlu bakabilme, manevi ve kişisel gelişim aile yılmazlığının delili olarak belirlenmiştir. Taramaya 2-18 yaşları arasında otistik çocuğun 175 ebeveyni ve diğer temel bakım sağlayıcıları katılmıştır. Elde edilen sonuçlar belirli yılmazlık süreçlerinin tanımlanmasını sağlamıştır. Örneğin, yetersizlik ile ilgili olumlu bakış açıları geliştirip anlamlandırabilme, kaynakların harekete geçirilmesi, aile olarak birlik sağlamak ve yakınlaşmak, genelde hayatın ve özelde ise diğerlerinin kıymetini daha iyi bilmek ve manevi güç kazanmak olduğunu belirtmiştir.

Van Riper, Ryff ve Priadham (1992) yaptıkları çalışmada Down Sendromlu çocuğa sahip ebeveynler ve normal gelişim özellikleri gösteren çocuğa sahip ebeveynleri gösterdikleri işlevler açısından karşılaştırmıştır. Yapılan karşılaştırmada ebeveynlik görevlerini yerine getirme bakımından iki grup arasında önemli bir fark görülmemiştir. Down Sendromlu çocuğu olan ebeveynlerin de yılmaz oldukları ve ebeveynlik görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirdikleri belirtilmiştir.

Ahlert ve Greeff (2012), işitme yetersizliğine sahip çocukların ebeveynlerinde uyum ile ilişkilendirilen yılmazlık faktörleri araştırmasında işitme kaybı yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın zorluğu ile karşı karşıya kalan ailelerin korunması ve desteklenmesine yardımcı olacak yılmazlık özelliklerini belirleyip incelemeyi amaçlamıştır. Güney Afrika, Western Cape’te yaşayan 54 katılımcı aile krizin mahiyeti (işitme kaybı olan çocuk sahibi olmak) ve ailenin gelişimsel evrelerine göre seçilmiştir. Sonuçlar, ailenin beraber geçirdiği zaman ve rutinlerin, sosyal desteğin, onaylayıcı iletişimin, ailenin güçlü olmasının, problem çözme becerilerinin, dini inancının, anlam aramasının ve çocuğun işitme durumunu kabullenmesinin aile yılmazlığı ile ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bu unsurların güçlendirilmesi ailelerin güçlenmesine,

zorluklarla başa çıkabilmesine ve aile sisteminde uyum ve dengeyi tekrar kurabilmesine yardımcı olacağını ifade etmiştir.

Mcconnell, Savage ve Breitzkreuz (2014) yetersizliğe ve davranış sorununa sahip çocukların ailelerinde yılmazlık adlı çalışmada yetersizliği ya da davranış sorunu çocukları olan ebeveynler tarafından sergilenen yılmazlık olgunun incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmada sorulan soru şudur: bazı aileler sorun yaşamazken benzer streslere maruz kalan aileler neden aile yaşamını devam ettirmede zorlanmaktadır? Kanada Alberta’da yaşayan ve yetersizliğe sahip çocuğu olan 538 aile çalışmada yer almıştır. Çalışma bulguları “yılmazlığın” içsel, bireysel ya da aile faktörleri yerine kültürel olarak geçerli kaynakların mevcudiyeti ve bunlara erişebilirlik ile ilgili olduğunu iddia eden görüşle tutarlıdır. Aile seviyesinde görülen çıktılar açısından ise sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi ve mali sıkıntıların düzeltilmesi davranış modifikasyonundan daha etkili olabileceğini ifade etmiştir.

Retzlaff (2007), Çocuklarında Rett Sendromu Olan Aileler: Bütünlük/Tutarlılık ve Yılmazlık Hikayeleri adlı çalışmasında çocuklarında Rett sendromu gibi ağır yetersizlik durumu olan aileler için uzun vadede karşılırlarına çıkacak süregelen zorluklara ileri seviyede uyum sağlayabilme becerisinin gerekli olduğu, yetersiz çocukları olan ailelerde yılmazlığı teşvik edecek ve dış uzmanların penceresinden tanımlanan bir takım faktörlerin mevcut olduğunu ifade etmiştir. Bu makale Rett sendromu ile yaşayan ailelerde yılmazlık ile ilgili anlatımları incelemektedir. Rett sendromlu çocuğu olan ebeveynler ve zihinsel yetersizliği ve çoklu fiziksel rahatsızlığı olan çocukların ailelerinde kullanılmak üzere *Aile Bütünlük (Tutarlılık) Duygusu Ölçeği (ABDÖ)* anketi İngilizceden Almancaya çevrilmiştir. Ayrıca aile değerlendirme ölçeği (Cierpka ve Frevert, 1994; Skinner, Steinhauer ve Santa Barbara, 1983); aile başa çıkma envanteri (Krause ve Petermann, 1997); hastalığın boyutu envanteri ve Medizinischer Dienst der Krankenkassen (sağlık sigortası tıbbi hizmetler acentesi) derecelendirmeleri ile günlük bakım ihtiyaçları değerlendirilmiştir. Analiz sonuçlarında Rett sendromuna sahip çocuğu olan ailelerin yüksek, orta ve düşük seviye aile içi tutarlılık/bütünlük sergilediğini, kaynak kullanımında farklılık gösterdiklerini, ailesel fonksiyonlarının ve kullandıkları

baş etme mekanizmalarının farklı olduğunu (Müller, Hornig ve Retzlaff, 2007; Retzlaff, 2006) teyit etmiştir.

Jonker ve Greeff (2009), zihinsel yetersizlikle mücadele eden bireylerle yaşayan ailelerde yılmazlık faktörleri adlı çalışmada Güney Afrika'da ailesinde zihinsel yetersizliğe sahip kişilerin ailelerinin büyük yük altında olduklarını, çalışmanın amacının temel sosyal haklardan mahrum bir bölgede yaşayan ve zihinsel yetersizliğe sahip aile bireylerine bakım yükümlülüğü olan ailelerde yılmazlık faktörlerini incelemek olduğunu ifade etmişlerdir. Veriler 534 aile temsilcisiyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve bir sefere mahsus olmak üzere kullanılan yedi öz bildirim nitel anketine verilen cevaplardan derlenmiştir. Nitel analiz sonuçları en fazla zikredilen yılmazlık faktörlerinin din ve maneviyat ve bireysel olarak aile bireylerinin özellikleri olduğunu göstermektedir. Her iki faktör de katılımcıların %67,6' sı tarafından dile getirildiğini ifade etmiştir.

Cripe (2013), otistik çocuğu olan ailelerde aile yılmazlığı, ebeveynin yılmazlığı ve stres arabuluculuğu adlı çalışmada otistik çocuğu olan 103 evli çift (103 baba ve 103 anne) üzerinde Baron ve Kenny arabuluculuk regresyon tekniğini uygulayarak stres, babanın yılmazlığı, annenin yılmazlığı ve ailenin yılmazlığı arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Aile yılmazlığı kuramı ile tutarlı olarak, çalışma sonuçları da otistik çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık modelini takip ettiklerini göstermiştir. Çalışma sonuçlarına göre babanın yılmazlığı aile yılmazlığı ile olumlu şekilde bağlantılı olduğunu, annenin yılmazlığının da aynı şekilde aile yılmazlığı ile ilişkili olduğunu, benzer şekilde, çalışma sonuçlarının ebeveyn stresinin artmasıyla hem baba hem de annenin yılmazlığının azaldığını gösterdiğini, aynı şekilde çalışma sonuçları artan stresin aile yılmazlığının azalmasıyla ilişkisi olduğunu, stresin baba yılmazlığı ve aile yılmazlığı ya da anne yılmazlığı ve aile yılmazlığı arasındaki ilişkide tamamıyla arabulucu olmadığını, anne ve baba yılmazlığının bir arada ele alınarak aile yılmazlığında stres incelendiğinde, stresin ilişkide tam anlamıyla arabuluculuk yapmadığını, yani stresin ebeveyn yılmazlığı ve aile yılmazlığı arasındaki ilişkiyi tamamen değil, kısmen açıkladığını, ebeveyn yılmazlığının anne ve babanın stres seviyeleri dikkate alındıktan sonra bile aile yılmazlığı ile korelasyon gösterdiğini, stresli bir durum içinde olmalarına rağmen, ebeveynler ne kadar yılmaz ise aile birimi de o kadar yılmaz olacağını, bu

nedenle, stres seviyeleri dikkate alındığında da ailenin yılmazlığı ve genel aile yılmazlığı kuvvetli derecede olumlu korelasyon gösterdiğinden, bu çalışmanın sonuçlarının ebeveyn yılmazlığının aile yılmazlığı incelenirken ele alınması gereken bir olgu olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir.

Lee ve diğerleri (2004), Aile yılmazlığında olgu gelişimi: Süreğen hastalığa sahip çocuğu olan Koreli ailelerin incelenmesi adlı çalışmalarında, aile yılmazlığı olgusunu çocuğun süreğen hastalığı çerçevesinde netleştirmeyi ve tanımlamayı amaçlamıştır. Bu çalışmada aile yılmazlığı olgusu, aile yılmazlığı ve aile işlevlerini karşılaştırmak için ayrıca aile işlevleri bağlamında da incelenmiştir. Karma olgu geliştirme modelinin üç aşaması kuramsal, saha çalışması ve son analitik çalışmalar şeklinde uygulanmıştır. Saha çalışması evresinde süreğen hastalığı olan çocukların Güney Kore’de bir üniversite hastanesinin pediatrik onkoloji bölümünde yatmakta olan 11 aile ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler aile yılmazlığının özelliklerini elde etmek için analiz edilmiştir. Son analitik evrede ise aile yılmazlığı olgusunu netleştirmek ve rafine etmek amacıyla kuramsal ve saha çalışması evrelerinde elde edilen bulgular karşılaştırılıp yorumlanmıştır. Sonuç olarak Aile yılmazlığını ailenin karşılaştığı problemleri çözmek için işlevsel dinamiklerini değiştirmesini ve dayanıklılığı sağlayan kuvvet olarak ortaya çıktığını, Bu çalışmadan elde edilen 21 kavramsal özelliğin dört boyut altında toplandığını ve bunların (a) içsel ailevi özellikler, (b) aile özelliklerine bağlı olarak aile üyelerinin oryantasyonu, (iii) strese cevap verme ve çözüm oluşturabilme ve (c) dışsal oryantasyon olduğunu ifade etmiştir.

Kapp ve Brown (2011), Otizm spektrum bozukluğuna (OSB) uyum sağlayan ailelerde yılmazlık adlı çalışmasında otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklarla yaşayan ailelerin bu duruma uyum sağlamasını incelemiştir. Aile yılmazlığına yönelik veriler otizm spektrum bozukluğu olan 19 çocuğun annesinden elde edilmiştir. Veriler bu ailelerin teşhis sonrasında OSB ile ilgili zorluklar karşısında toparlanmasına olanak sağlayan faktörlerle ilgili bilgi toplamak için nicel ve nitel şekilde analiz edilmiştir. Nitel analiz bulguları sosyal destek, eşler arası ilişkiler ve ailece zaman geçirmek, birliktelik ve rutinlerin OSB konusunda yılmazlık olgusunu destekleyen en önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Ailenin yılmazlığının, ailenin problem çözme ve iletişim

becerilerinin, ailenin birlikte zaman geçirmesinin ve rutinlerinin çok önemli yılmazlık kaynakları olduğunu ifade etmiştir.

Bekhet, Johnson ve Zauszniewski (2012), Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan kişilerin ailelerinde yılmazlık: Literatür Taraması adlı çalışmasında aile üyelerinin çetin ve bunaltıcı bir iş olan ve aile üyelerinin zihin sağlığını etkileyebilen bakım etkinliklerinin pek çok boyutunu yürütmek zorunda olduklarını fakat yılmazlık olgusunun nasıl kullanılacağını bilmenin aile üyelerinin otizm spektrum bozukluğu olan çocuğun bakımı ile ilişkilendirilen stresi yenmesine ve yükü taşıyabilmesine yardımcı olacağını ifade etmiştir. Araştırmada “otizm”, “bakıcı”, “anne” ve “baba” anahtar kelimelerinin tek başına ve kombinasyon içinde kullanılmasıyla Medline, PsycINFO, Proquest, Web of Science ve CINAHL veri tabanlarında araştırma yapılmıştır. İçerme kriteri olarak ise diğer zihinsel ya da gelişimsel yetersizliği olan çocuklardan ziyade otizm spektrum bozukluğu olan çocukları örneklem alan çalışmaları raporlayan İngilizce makaleler olarak belirlenmiştir. Bu kriteri sağlayan 58 makale özetlenerek bunlar arasından yılmazlık göstergelerini içeren 22 makale araştırmacılar tarafından seçilmiştir. Bu tarama ile otizm spektrum bozukluğuna sahip kişilerin yetişkin aile üyelerinde yılmazlık ile ilişkili olan mevcut araştırmaların vurgulandığı, yılmazlık göstergeleri, risk faktörleri, koruyucu faktörler ve yılmazlıkla ilgili çıktıların belirlendiği ve tarama sonuçlarına göre, otizm spektrum bozukluğu olan çocukların yılmazlık göstergelerine sahip olan ebeveynlerinin çocuklarının bakımı ile ilgili zorluklarla daha iyi baş edebildikleri ve bu nedenle, otistik kişilerin aile üyelerinde yılmazlık olgusunun güçlendirilmesinin hem bakım sağlayan hem de bakım alan kişiler için faydalı olacağı ifade edilmiştir.

Greeff ve Nolting (2013), gelişim yetersizliğine sahip çocukların ailelerinde yılmazlık adlı çalışmasında Güney Afrika’da dezavantajlı geçmişe sahip ailelerin çocuklarına gelişimsel yetersizlik teşhisi konmasından sonraki evrede uyumu ile ilgili ailelerin kuvvetli yönleri ve sahip oldukları kaynakları belirlenmesini amaçlamıştır. Veriler aile temsilcisi olan 40 ebeveynlerden 7 öz bildirim anketi ve açık uçlu soru yardımıyla toplanmıştır. Sonuç olarak durumun kabullenilmesi, olumlu aile iletişim örüntüleri, aile birimine bağlılık, yeni deneyimler ve zorluklara karşı olumlu tutum ve aile uyumu arasında olumlu korelasyon gösterdiğini, problemi büyütecek tarzda iletişim

kurulmasının ve çocuğun yaşının ise aile uyumuyla ters korelasyon gösterdiğinin saptandığını, ailenin iletişim örüntülerinin kalitesinin aile uyumunun en önemli yordayıcısı olduğunu ve bulguların aile yılmazlığını desteklemek ve ailelerin onarıcı potansiyelini doğrulamak için kullanılan mevcut ailevi müdahalelerin zenginleştirilmesinde kullanılabilir olduğunu ifade etmiştir.

Gerstein, Crnic, Blacher ve Baker (2009), zihinsel yetersizliğe sahip küçük çocukların ailelerinde yılmazlık ve günlük ebeveynlik etkinliklerinin yarattığı stres adlı araştırmasında zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerde ebeveynlik ile ilişkili stres tutarlı şekilde her zaman daha yüksek seviyede bulunmuştur. Ama bazı ailelerde yılmazlık olgusunun daha kuvvetli olduğu ve bu zorluklar karşısında ayakta durabildiklerini, annelerin günlük ebeveynlik streslerinin zamanla önemli derecede artarken, babaların günlük ebeveynlik streslerinin daha sabit kaldıklarını, annelerin günlük ebeveynlik streslerinin gidişatında azalma hem anne hem de babanın esenliği ve algılanan evlilik uyumu ile ilişkili olduğunu aynı zamanda olumlu baba-çocuk ilişkisi ile de ilgili olduğunu fakat babaların günlük ebeveynlik streslerinin gidişatında azalmanın sadece annenin esenliği ve her iki ebeveynin algılanan evlilik uyumu ile ilişkili bulunduğunu, ebeveynlik stres süreçlerinin okul öncesi dönemin tümünde, zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ailelerinde ortak şekilde görülmediğini belirtmiştir. Bireysel ebeveyn özelliklerinin ve yüksek kaliteli ikili ilişkilerin zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ailelerinde yılmazlık olgusunun meydana çıkmasına katkıda bulunurken ebeveynlerin de birbirlerinin yılmazlık adaptasyonlarının daha önce ele alınmayan şekillerde etkilendiklerini ifade etmiştir.

Breitkreuz, Wunderli, Savage ve McConnell (2014) 'in yetersizliğe sahip çocukların ailelerinde yılmazlık olgusunun yeniden değerlendirilmesi: sosyo-ekolojik yaklaşım adlı çalışmasında Kanada'nın Alberta ilinde yetersizliğe sahip çocukların ailelerinde yılmazlık olgusunu incelemiştir. Ungar'ın yılmazlığın sosyal ekolojisini kullanan araştırmada, 3 yıllık çok metotlu bir projede elde edilen 78 görüşmenin analizi sunulmaktadır. Problemleriyle baş etme konusunda sorun yaşayan ve yetersizliğin günlük rutinleri ve etkinliklerini esir aldığını ifade eden ailelere kıyasla, yılmazlık konusunda başarılı olduğu rapor edilen ailelerin günlük yaşamlarında "her şey normalmiş gibi" bir

yaklaşım sergiledikleri ve hayatlarını bu şekilde sürdürdüklerinin görüldüğü ifade edilmiştir.

Yurtdışında ve Türkiye’de yapılan literatür taramasında, çeşitli türde yetersizliğe sahip çocuklar ve ebeveynlerinin yılmazlıkları ile ilgili çeşitli araştırmalar olmasına rağmen, çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlıkları ile ilgili bir kaynağa rastlanmamıştır. Resilience kavramının çeşitli araştırmalarda araştırmacılar tarafından psikolojik dayanıklılık, sağlamlık, yılmazlık gibi farklı kavramlar şeklinde ele alınması literatürde ‘resilience’ kavramı konusunda bir uzlaşmaya varılamadığını göstermiştir. Gerek yurtdışında gerekse yurtiçinde yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde bu sonuçların birbirleri ile uyumlu oldukları ve alan yazında birbirlerini destekler nitelikte bulguların söz konusu olduğu söylenebilir. Yılmazlık kavramının iki önemli unsuru olan risk ve koruyucu faktörleri genel olarak araştırmalarda benzer faktörleri içerse de ortak bir faktörler bütünü oluşmamış olması dikkat çeken diğer bir detay olarak göze çarpmaktadır.

III. BÖLÜM

3.Yöntem

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma gurubu, veri toplama araçları, verilerin analizi hakkında bilgi verilmektedir.

3.1.Araştırmanın Modeli

Araştırma gurubunu oluşturan çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin demografik özellikleri (yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuğunun bakımında destek alma durumu, sağlık problemi olma durumu, psikolojik destek alma durumu) ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun; cinsiyeti, yaşı ve yetersizliğinin türü değişkenlerinin ebeveynlerinin yılmazlık düzeylerine etkisini belirlemek amacı ile nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile çalışılmıştır. Genel tarama modeli evrenden alınan örneklem üzerinde evren hakkında genel bir yargıya varmayı amaçlayan tarama düzenlemesidir (Karasar, 2005).

3.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerdir. Bolu, Düzce ve Zonguldak illerinde, gönüllü olarak araştırmaya katılan 183'ü kadın, 39'u erkek olmak üzere toplam 222 ebeveyn araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır. Araştırmacıya yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durum seçilerek, araştırmacıya hız ve kolaylık sağladığı için (Yıldırım ve Şimşek, 2000) kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yoluyla örneklem seçilmesine gidilmiştir. Araştırmacı gerekli izinleri alarak gönüllü olarak araştırmaya katılan ebeveynlerle araştırmayı gerçekleştirmiştir.

Araştırma grubunu oluşturan ebeveynlerin demografik özelliklerini (yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, gelir düzeyi, bakımda destek alma durumu, sağlık problemi olma durumu, psikolojik destek alma durumu) betimleyici frekans ve yüzde dağılımlarından elde edilen değerler tablo 3.1 'de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin demografik bilgileri.

Bağımsız Değişkenler		n	%
Yaş	21-30 yaş	42	18,9
	31-40 yaş	94	42,3
	41-50 yaş	60	27,1
	51 + yaş	26	11,7
Cinsiyet	Kadın	183	82,4
	Erkek	39	17,6
Eğitim Durumu	Okur yazar değil	14	6,3
	İlkokul mezunu	103	46,4
	Ortaokul mezunu	50	22,5
	Lise mezunu	44	19,8
	Yüksekokul ve üzeri mezun	11	5,0
Gelir Düzeyi	1.000 TL'ye kadar	82	36,9
	1.001-2.000 TL	99	44,6
	2.001-3.000 TL	25	11,3
	3.001-4.000 TL	16	7,2
Çocuğun Bakımında Destek Alma Durumu	Evet	129	58,1
	Hayır	93	41,9
Sağlık Problemi Olma Durumu	Evet	24	10,8
	Hayır	198	89,2
Psikolojik Destek Alma Durumu	Evet	10	4,5
	Hayır	212	95,5
Toplam		222	%100

Tablo 3.1.'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan ebeveynlerin; 42'si (%18,9) 21-30 yaş arası grubunda, 94'ü (%42,3) 31-40 yaş arası grubunda 60'ı (%27,1) 41-50 yaş arası grubunda, 26'sı da (%11,7) 51 yaş ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. 183'ü (%82,4) kadın, 39'u (%17,6) erkektir. 14'ü (%6,3) okur yazar değil, 103'ü (%46,4) ilkokul mezunu, 50'si (%22,5) ortaokul mezunu, 44'ü (%19,8) lise mezunu, 11'i (%5,0) yüksekokul ve üzeri mezunudur. 82'si (%36,9) 1000 TL'ye kadar, 99'u (%44,6) 1001-2000 TL arası, 25'i (%11,3) 2001-3000 TL arası, 16'sı (%7,2) 3001-4000 TL arası gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. 129'u (%58,1) yetersizliğe sahip çocuklarının bakımında destek aldığını, 93'ü (%41,9) yetersizliğe sahip çocuklarının bakımında destek almadıklarını ifade etmişlerdir. 24'ü (%10,8) ciddi bir sağlık problemi olduğunu, 198'i (%89,2) ciddi bir sağlık problemi olmadığını ifade etmişlerdir. 10'u (%4,5) bir uzmandan psikolojik destek aldığını, 212'si (%95,5) bir uzmandan psikolojik destek almadığını ifade etmişlerdir.

Araştırma grubunu oluşturan ebeveynlerin çoklu yetersizliğe sahip çocuklarının demografik özelliklerini (cinsiyeti, yaşı ve yetersizliğinin türü) betimleyici frekans ve yüzde dağılımlarından elde edilen değerler tablo 3.2'de sunulmuştur.

3.2.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların demografik özellikleri.

Bağımsız Değişkenler		n	%
Yaş	0-6 yaş	51	23,0
	7-12 yaş	81	36,5
	13-18 yaş	52	23,4
	18 + yaş	38	17,1
Cinsiyet	Kadın	89	40,1
	Erkek	133	59,9
Yetersizliğin türü	Fiziksel ve Zihinsel	136	61,3
	İşitme ve Zihinsel	31	14,0
	Görme ve Zihinsel	15	6,8
	Fiziksel ve İşitme	18	8,1
	Fiziksel ve Konuşma	22	9,8
TOPLAM		222	%100

Tablo 3.2.'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan ebeveynlerin yetersizliğe sahip çocuklarının; 51'i (%23,0) 0-6 yaş arası, 81'i (%36,5) 7-12 yaş arası, 52'si (%23,4) 13-18 yaş arası, 38'i (%17,1) 18 yaş ve üzeridir. 89'u (%40,1) kız, 133'ü (%59,9) erkektir. 136'sı (%61,3) Fiziksel ve Zihinsel, 31'i (%14,0) İşitme ve Zihinsel, 15'i (%6,8) Görme ve Zihinsel, 18'i (%8,1) Fiziksel ve İşitme, 22'si (%9,8) Fiziksel ve Konuşma yetersizliğine sahiptir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin demografik özelliklerini belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından oluşturulan Aile Bilgi Formu ve ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini belirlemek amacı ile Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından geliştirilen Aile Yılmazlık Ölçeği kullanılmıştır.

3.3.1. Aile bilgi formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplama amacı ile araştırmacı tarafından oluşturulan form, ebeveynlerin demografik özellikleri (yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuğunun bakımında destek alma durumu, sağlık problemi olma durumu, psikolojik destek alma durumu) ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun; cinsiyeti, yaşı ve yetersizliğinin türü gibi sorulardan oluşmaktadır.

3.3.2. Aile yılmazlık ölçeği

Aile Yılmazlık Ölçeği, Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini belirlemek amacı ile geliştirilmiştir. Aile Yılmazlık Ölçeği, ebeveynlerin kendilerini en iyi tanımlayan yanıt seçeneğini işaretlediği (çok iyi tanımlıyor: 5, hiç tanımlamıyor:1), 5'li likert tipi olan 37 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçeğin 4 alt boyutu mücadelecilik, öz yetkinlik, yaşama bağlılık ve kendini

kontroldür. Aile yılmazlık ölçeğinde alınan yüksek puanlar ebeveynlerde yılmazlık düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Aile yılmazlık ölçeğinde 37 madde üzerinde yapılan madde korelasyonu sonucunda Mücadelecilik için 0.451-0.689, Öz yetkinlik için 0.468-0.697, Yaşama Bağlılık için 0.387-0.637 ve Kendini Kontrol için 0.339-0.408 puanları arasında madde toplam korelasyonları bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği öncelikle açımlayıcı daha sonra da doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu uyum iyiliği değerleri Kaykare 1300.96, sd 620, Kaykare/sd 2.1, NF1 0.84, NNFI 0.90, cfi 0.91, gfi 0.88, agfi 0.87, rmsea 0.046, rmr 0.044'tür.

Araştırmamızda, Aile Yılmazlık Ölçeği ile ilgili güvenirlik analizi sonucunda "Aile Yılmazlık Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ,937 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre ölçeğin güvenirliğinin 0,70'in üzerinde olduğundan iyi olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2014). Yılmazlık ölçeği için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddelere ilişkin elde edilen t , λ ve R^2 değerleri ve modele ilişkin uyum indeksleri tablo 3.3'de sunulmuştur.

Tablo 3.3. Maddelelere ilişkin elde edilen t , λ ve R^2 değerleri ve modele ilişkin uyum indeksleri.

Alt Ölçek	Boyut	Madde	t	λ	R^2
Sınıfta Prosedür Adaleti	Mücadelecilik	1		0,540	0,292
		2	10,810	0,600	0,360
		3	10,060	0,720	0,518
		4	8,610	0,600	0,360
		5	9,410	0,750	0,563
		7	9,140	0,680	0,462
		8	9,280	0,570	0,325
		9	11,45	0,710	0,504
		10	10,09	0,600	0,360
		11	8,380	0,470	0,221
		12	9,760	0,630	0,397
		13	9,850	0,580	0,336
		14	8,390	0,550	0,303
		15	9,110	0,580	0,336
		20	11,47	0,710	0,504
		23	8,320	0,510	0,260
		25	9,800	0,510	0,260

Öz - Yetkinlik	22		0,370	0,137
	24	6,210	0,340	0,116
	28	7,280	0,360	0,130
	31	7,230	0,350	0,123
	33	6,200	0,340	0,116
	34	6,240	0,270	0,073
	35	5,890	0,330	0,109
	36	6,290	0,360	0,130
	37	7,150	0,460	0,212
Yaşama Bağlılık	6		0,250	0,063
	16	3,570	0,510	0,260
	17	3,040	0,230	0,053
	18	4,030	0,570	0,325
	19	4,290	0,630	0,397
	21	4,270	0,610	0,372
	26	4,280	0,520	0,270
	27	4,190	0,510	0,260
Kendini Kontrol	29		0,600	0,360
	30	8,07	0,410	0,168
	32	8,68	0,440	0,194
Uyum İndeksi	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Değer	
X ²			1316,290	
sd			625	
p			,000	
RMSEA	0≤RMSEA≤0,05	0,05< RMSEA< 0,10	0,071	
SRMR	0≤ SRMR≤ 0,05	0,05< SRMR≤ 0,10	0,072	
NFI	0,95≤ NFI≤ 1	0,90≤ NFI< 0,95	0,930	
NNFI	0,97≤ NNFI≤ 1	0,95≤ NNFI< 0,97	0,960	
CFI	0,97≤ CFI≤ 1	0,95≤ CFI< 0,97	0,960	
GFI	0,95≤ GFI≤ 1	0,90≤ GFI< 0,95	0,760	
AGFI	0,90≤ AGFI≤ 1	0,85≤ AGFI< 0,90	0,730	

Tabachnick ve Fidell (2007).

Doğrulayıcı faktör analizinde elde edilen t değerleri, gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri açıklama durumlarına ilişkin bilgi verir. Eğer t değeri 1,96'nın üzerindeyse ,05 düzeyinde, 2,56'nın üzerindeyse ,01 düzeyinde manidardır. 1,96'dan daha düşük bir değerse manidar değildir. Tablo 3.3.'de verilen maddelere ilişki t değerleri incelendiğinde tüm değerlerin ,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Madde faktör yük değerleri (λ) incelendiğinde, maddelerin faktör yüklerinin ,23 ile ,75 arasında değiştiği görülmektedir. Madde faktör yükleri için 6, 17 ve 34. maddelerin faktör yüklerinin ,30'un altında bir başka deyişle düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu maddeler dışındaki diğer tüm maddelerin faktör yüklerinin yeterli olduğu yorumu yapılabilir.

Doğrulamalı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde ise Yılmazlık ölçeğinin dört alt boyutlu yapısının doğrulandığı söylenebilir. χ^2 ve χ^2/sd incelendiğinde $\chi^2 = 1316,290$ ve $\chi^2/sd = 2,106$ olarak hesaplanmıştır. Bu oranın 3'ün altında olması mükemmel uyumu gösterir. RMSEA incelendiğinde 0,071 olduğu görülür. RMSEA'nın 0,100'dan küçük olması kabul edilebilir düzeyde bir uyum olduğunu göstermektedir. Stevardize edilmiş RMR= 0,072 olarak hesaplanmıştır. Bu uyum indeksinin 0,10'un altında olması kabul edilebilir uyum olduğunu göstergesidir. Diğer uyum indekslerinden NFI= 0,930, NNFI= 0,960 ve CFI= 0,960 olarak hesaplanmıştır. NFI, NNFI ve CFI indeksleri ise kabul edilebilir uyuma işaret etmektedir. GFI= 0,760 ve AGFI= 0,730 olarak hesaplanmıştır. GFI ve AGFI indeks değerleri model uyumunun düşük olduğunu göstermektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

Verileri toplamak amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen Aile Bilgi Formu oluşturulmuş ve “Aile Yılmazlık Ölçeği”nin kullanım izni alınarak veri toplama araçları hazırlanmıştır. Araştırmanın uygulama aşaması için, kurumlardan gerekli izinler alınarak araştırmaya katılım sağlayacak ebeveynlerle gönüllülük esasına dayalı olarak, uygulamalar yapılmıştır. Kurumlardaki öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda, yetersizliğe sahip çocukların sağlık raporları araştırmacı tarafından incelenerek çoklu yetersizliğe sahip çocuklar belirlenmiştir.

Araştırmacı tarafından, çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleri, kurumlarda önceden hazırlanmış olan, görüşme odasına davet edilerek, araştırmanın amacı hakkında kendilerine bilgi verilmiştir. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinden öncelikli olarak Aile Bilgi Formlarını doldurmaları; ardından Aile Yılmazlık Ölçeğindeki maddelerden kendilerine en yakın gelen yanıt işaretlemeleri istenmiştir. Okuma yazma bilmeyen ebeveynlere Aile Bilgi Formu ve Aile Yılmazlık Ölçeği araştırmacı tarafından okunarak, ebeveynlerin verdikleri yanıtlar form ve ölçek üzerinde işaretlenmiştir. Ebeveynlerin ölçekteki anlamadığı terimler hakkında araştırmacı tarafından gerekli bilgi verilmiştir.

3.5.Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecine geçmeden önce katılımcılardan elde edilen puanlar üzerinde bir takım kontroller yapılmıştır. Yapılan bu kontrollerde elde edilen bulgulara göre, araştırma sürecinde ele alınan 10 değişken için kullanılacak istatistiksel test türüne karar verilmiştir. Yapılan kontroller sırasıyla şu şekildedir:

- a)Değişkenlerin kategori sayılarının tanımlanması,
- b)Veri setindeki kayıp ve uç değerlerin kontrol edilmesi ve temizlenmesi,
- c)Alt boyutlardan ve ölçekten elde edilen toplam puanların normallik durumlarının test edilmesi,
- d)İkiden fazla kategoriye sahip değişkenler için varyans homojenliği durumunun test edilmesi,
- e)Kullanılacak istatistiksel testin belirlenmesi,

a)Değişkenlerin kategori sayılarının tanımlanması;

Araştırma sürecinde farklı sayıda kategoriye sahip 10 farklı değişkene ilişkin incelemeler yapılmıştır. 10 farklı değişkenden çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti, ebeveynin cinsiyeti, sağlık problemi, ebeveynin bakımda destek alma durumu, ebeveynin psikolojik destek alma durumu değişkenlerinin iki; çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı, ebeveynin yaşı ve gelir düzeyi değişkenlerinin dört; ebeveynin eğitim durumu ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yetersizliğinin türü değişkenlerinin ise beş alt kategoriden oluştuğu görülmektedir. Değişkenlere ilişkin kategori sayıları analiz sürecinde kullanılacak olan istatistiksel testin belirlenmesinde önem taşımaktadır.

b)Veri setindeki kayıp ve uç değerlerin kontrol edilmesi ve temizlenmesi;

Veri setinde yapılan kayıp ve uç değerlerin belirlenmesi, analiz sürecinde kullanılacak istatistiksel testlere ait varsayımların incelenmesinde veri setini olumsuz etkilediği için dikkat edilmesi gereken bir husustur. Yapılan kayıp değer analizinde, veri setinde kayıp değer olmadığı belirlenmiştir. Yapılan uç değer analizinde ise 28 katılımcının farklı maddelerdeki z standart puanlarının ± 3 aralığı dışında olduğu tespit edilmiştir. Z standart puanı ± 3 dışında olan katılımcılara ait puanların verinin normal dağılımını olumsuz etkilediğinden, veri setinden çıkarılması önerilmektedir. Bu nedenle

28 katılımcıya ait puanlar veri setinin dışında bırakılmıştır. Bu işlemten sonra katılımcı sayısı 250’den 222’ye düşmüştür.

c)Alt boyutlardan ve ölçekten elde edilen toplam puanların normallik durumlarının test edilmesi;

Verilerin düzenlenmesi sürecinde yapılan bir diğer işlem, yılmazlık ölçeği toplam puanları ve bu ölçekte yer alan alt boyutlardaki maddelerden elde edilen toplam puanların normallik varsayımlarının incelenmesidir. Normallik varsayımı, parametrik testlerin kullanılabilmesi için incelenmesi gereken bir varsayımdır. Bu varsayımının kontrol edilmesi için Kolmogorov Smirnov testi kullanılmış, elde edilen değerler Tablo 3.4.’de sunulmuştur.

Tablo 3.4. Alt boyut ve ölçek toplam puanlarına ilişkin Kolmogorov Smirnov testi sonuçları.

Puan	N	p
Mücadelecilik	222	,036
Öz yetkinlik	222	,000
Yaşama bağlılık	222	,000
Kendini kontrol	222	,000
Yılmazlık	222	,200*

*p>,05

Kolmogorov Smirnov testi için kurulan yokluk hipotezi “incelenen puan dağılımının normal dağılımından istatistiksel olarak anlamlı fark göstermez” şeklindedir. Bu yokluk hipotezinin kabulü incelenen puan dağılımının normal dağılım gösterdiği şeklinde yorumlanır. Tablo 3.4. incelendiğinde yalnızca yılmazlık ölçeğinden alınan toplam puanların normal dağılımla anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Alt boyutlardan elde edilen puanların ise normal dağılımdan anlamlı şekilde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

d)İkiden fazla kategoriye sahip değişkenler için varyans homojenliği durumunun test edilmesi;

Araştırma sürecinde ele alınan değişkenlerden ikiden fazla kategoriye sahip değişkenler için parametrik testlerin kullanılabilmesi için incelenmesi gereken bir diğer varsayım, bağımlı değişkene ilişkin varyansların her bir örneklem için eşit olması durumudur. Varyansların eşitliği varsayımının test edilmesi için Levene F testi kullanılmıştır.

Alt boyut ve ölçek toplam puanları için elde edilen analiz sonuçları Tablo 3.5’de verilmiştir.

Tablo 3.5. Alt boyut ve ölçek toplam puanlarına ilişkin Levene F testi sonuçları.

Puan	Değişken									
	Ebeveyn yaşı		Çocuğun yaşı		Eğitim durumu		Gelir düzeyi		Engel Türü	
	Levene F	p	Levene F	p	Levene F	p	Levene F	p	Levene F	p
Mücadelecilik	2,317	,077	1,324	,268	1,786	,133	,619	,604	1,029	,393
Öz yetkinlik	1,749	,158	2,611	,052	2,156	,075	,680	,565	1,057	,379
Yaşama bağlılık	,931	,427	1,621	,185	1,303	,270	,755	,521	,866	,485
Kendini kontrol	,696	,555	1,206	,308	1,285	,277	,255	,858	2,254	,064
Yılmazlık	2,643	,050	2,585	,054	2,224	,067	,809	,490	,933	,446

Tablo 3.5. incelendiğinde mücadelecilik, öz yetkinlik, yaşama bağlılık, kendini kontrol alt boyutları ve yılmazlık ölçeği toplam puanları için yapılan Levene F testi sonuçlarına göre alt gruplara ait varyansların arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.

e)Kullanılacak istatistiksel testin belirlenmesi;

Veriler üzerinde yapılan düzenlemeler ve varsayım kontrolleri sonrasında ele alınan 10 değişken için kullanılacak istatistiksel test türüne karar verilmiştir. Yapılacak olan analizlerde iki kategorili değişkenler için parametrik olan testlerden İlişkisiz Örneklem T testinin kullanılması öngörülmüştür. İlişkisiz Örneklem T testinin kullanılıp kullanılmayacağına karar vermek için mücadelecilik, öz yetkinlik, yaşama bağlılık, kendini kontrol alt boyutları ve yılmazlık ölçeği toplam puanları için normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Yapılan kontrollerde yalnızca yılmazlık ölçeği toplam puanlarının normal dağıldığı, alt boyut puanlarının ise normal dağılım göstermediği

belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, ebeveynin cinsiyeti, çocuğun cinsiyeti, bakımda destek alma durumu, sağlık problemi durumu, psikolojik destek alma durumu değişkenlerine göre yapılan karşılaştırmalarda yılmazlık ölçeği toplam puanları için parametrik testlerden İlişkisiz Örneklem T testi, alt boyut puanları içinse parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

İkiden fazla kategoriye sahip değişkenler için yapılacak olan karşılaştırmalar içinse parametrik testlerden Tek Faktörlü Anova testinin kullanılması öngörülmüştür. Tek Faktörlü Anova testinin kullanımı için normallik varsayımına ek olarak varyansların eşitliği varsayımı kontrol edilmiştir. Yapılan kontrollerde normallik ve varyansların eşitliği varsayımını yılmazlık ölçeği toplam puanlarının karşıladığı, alt boyutlardan elde edilen puanların ise varyansların eşitliği varsayımını karşılarken, normallik varsayımını karşılamadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda ebeveynin yaşı, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı, gelir düzeyi, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yetersizliğinin türü ve ebeveynlerin eğitim durumu değişkenlerine göre yapılan karşılaştırmalarda her iki varsayımı da karşıladığından yılmazlık ölçeği toplam puanları için parametrik olan testlerden Tek Faktörlü Anova, alt boyut puanları üzerinde yapılan analizlerde ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

IV. BÖLÜM

4.Bulgular

Bu bölümde araştırma sorularına ilişkin analiz bulgularına ve tartışmalara yer verilmiştir.

4.1.Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuğunun bakımında destek alama durumu, sağlık problemi olup olmama durumu, psikolojik destek alıp almama durumu) değişkenlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1.1.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkenine göre aile yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkenine göre yılmazlık ölçeğini oluşturan 4 alt boyuta ait puanlar üzerinde yapılan analizlere ilişkin bulgular tablo 4.1.'de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	Z	p
Mücadelecilik	Kadın	183	59,044	10,504	103,940	19021	2185	-3,801	,000*
	Erkek	39	65,461	10,226	146,970	5732			
Öz Yetkinlik	Kadın	183	38,148	3,585	110,420	20207	3371	-0,545	0,586
	Erkek	39	38,333	3,327	116,560	4546			
Yaşama Bağlılık	Kadın	183	30,700	4,560	112,10	20513,50	3459,5	-0,3	0,764
	Erkek	39	30,128	4,646	108,710	4239,50			

Kendini Kontrol	Kadın	183	11,120	2,040	111,730	20446,50	3526,5	-0,117	0,907
	Erkek	39	11,077	1,979	110,420	4306,50			
Yılmazlık	Kadın	183	139,010	17,896	220	1,920	0,056		
	Erkek	39	145	16,639					

*p<,05

Tablo 4.1. incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkeni açısından yalnızca mücadelecilik alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir; ($U = 2185$; $p < ,05$). Mücadelecilik alt boyutu için erkek ebeveynlerin aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 65,462$), kadın ebeveynlerin aritmetik ortalamasından ($\bar{X} = 59,044$) anlamlı şekilde daha yüksektir. Diğer alt boyutlar ve aile yılmazlık ölçeği toplam puanları içinse ebeveyn cinsiyeti açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

4.1.2.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkenine göre aile yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin sonuçlar Tablo 4.2.'de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Ki kare	p
Mücadelecilik	21-30	42	58,786	10,287	101,33	1,900	,593
	31-40	94	61,011	9,687	117,40		
	41-50	60	59,800	11,385	109,69		
	51+	26	60,231	13,429	110,75		
Öz Yetkinlik	21-30	42	38,714	3,388	119,13	1,957	,581
	31-40	94	37,989	3,336	110,19		
	41-50	60	37,883	3,469	104,22		
	51+	26	38,692	4,550	120,71		
Yaşama Bağlılık	21-30	42	31,048	4,685	115,40	,844	,839
	31-40	94	30,436	4,277	107,85		
	41-50	60	30,300	4,655	111,14		
	51+	26	31,154	5,334	119,23		

Kendini Kontrol	21-30	42	11,119	2,051	111,30	,935	,817
	31-40	94	11,032	1,881	108,32		
	41-50	60	11,100	2,207	112,15		
	51+	26	11,423	2,139	121,83		
Puan	Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Sd		Kareler ortalaması	F	p
Yılmazlık	Gruplararası	133,296	3		44,432	,139	,937
	Gruplarıçi	69829,821	218		320,320		
	Toplam	69963,117	221				

*p<,05

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkeni için alt grupta yer alan katılımcıların alt boyutlardan ve ölçeğin bütününden aldıkları puanlar için yapılan karşılaştırmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

4.1.3. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular.

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin sonuçlar tablo 4.3.'de verilmiştir.

Tablo 4.3. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Ki kare	p
Mücadelecilik	Okur-yazar değil	14	39,357	4,749	109,500	3,524	,474
	İlkokul	103	38,087	3,809	119,592		
	Ortaokul	50	38,160	3,139	106,420		
	Lise	44	38,273	2,936	99,932		
	Yüksekokul ve üzeri	11	37,273	3,228	107,636		
Öz Yetkinlik	Okur-yazar değil	14	39,357	4,749	109,500	3,524	,474
	İlkokul	103	38,087	3,809	119,592		
	Ortaokul	50	38,160	3,139	106,420		
	Lise	44	38,273	2,936	99,932		
	Yüksekokul ve üzeri	11	37,273	3,228	107,636		

Yaşama Bağlılık	Okur-yazar değil	14	32,071	5,771	132,964	2,843	,584
	İlkokul	103	30,359	4,787	109,752		
	Ortaokul	50	30,300	4,362	104,750		
	Lise	44	30,795	4,224	112,625		
	Yüksekokul ve üzeri	11	31,545	3,045	126,727		
Kendini Kontrol	Okur-yazar değil	14	11,071	2,269	106,870	3,524	,474
	İlkokul	103	11,369	2,178	108,400		
	Ortaokul	50	10,960	1,906	103,420		
	Lise	44	10,750	1,767	135,370		
	Yüksekokul ve üzeri	11	10,909	1,700			
Puan	Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Sd		Kareler ortalaması	F	p
Yılmazlık	Gruplararası	688,335	4		172,084	,539	,707
	Grupları içi	69274,782	217		319,239		
	Toplam	69963,117	221,000				

*p<,05

Tablo 4.3.'deki sonuçlar incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumu değişkeni için alt gruplar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

4.1.4.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin gelir düzeyi değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeyi değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin sonuçlar tablo 4.4.'de verilmiştir.

Tablo 4.4. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeyi değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Ki kare	p
Mücadelecilik	1000 tl'ye kadar	82	58,659	11,008	102,457	2,170	,438
	1001-2000	99	61,051	10,470	117,187		
	2001-3000	25	60,760	11,377	113,100		
	3001-4000	16	61,563	9,695	120,156		

Öz Yetkinlik	1000 tl'ye kadar	82	38,000	3,890	108,616	,759	,859
	1001-2000	99	38,192	3,325	111,227		
	2001-3000	25	38,320	3,237	114,580		
	3001-4000	16	38,813	3,563	123,156		
Yaşama Bağlılık	1000 tl'ye kadar	82	30,500	4,777	110,085	,820	,845
	1001-2000	99	30,586	4,233	111,247		
	2001-3000	25	30,360	5,057	108,440		
	3001-4000	16	31,563	5,033	125,094		
Kendini Kontrol	1000 tl'ye kadar	82	11,329	2,031	117,116	2,897	,408
	1001-2000	99	10,879	1,976	103,904		
	2001-3000	25	11,040	2,051	114,180		
	3001-4000	16	11,563	2,250	125,531		
Puan	Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	
Yılmazlık	Gruplararası	437,884	3	145,961	,458	,712	
	Gruplariçi	69525,233	218	318,923			
	Toplam	69963,117	221				

*p<,05

Tablo 4.4. incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeyi değişkeni için alt gruplara ait alt boyut ve tüm ölçek puanları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

4.1.5. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu değişkenine göre yılmazlık ölçeğini oluşturan 4 alt boyuta ait puanlar üzerinde yapılan analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 4.5’de sunulmuştur.

Tablo 4.5. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	Z	p
Mücadelecilik	Evet	93	60,215	11,205	113,460	10551,5	5816,5	-,386	,700
	Hayır	129	60,140	10,393	110,090	14201,5			
Öz Yetkinlik	Evet	93	37,957	3,442	110,78	10302,5	5931,5	-,143	,887
	Hayır	129	38,341	3,604	112,02	14450,5			
Yaşama	Evet	93	30,462	4,724	111,20	10342,0	5971,0	-,058	,953
Bağlılık	Hayır	129	30,698	4,471	111,71	14411,0			
Kendini	Evet	93	10,882	1,944	104,80	9746,50	5375,5	-1,338	,181
Kontrol	Hayır	129	11,279	2,073	116,33	15006,5			
	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p		
Yılmazlık	Kadın	183	140,457	17,877	220	0,388	0,698		
	Erkek	39	139,516	17,757					

*p<,05

Tablo 4.5. incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu değişkenine göre ebeveynlerin ayrıldığı alt gruplara ait yılmazlık ölçeği toplam puanları ve 4 alt boyuttan elde edilen puanlar karşılaştırıldığında, alt gruplar arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

4.1.6. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama değişkenine göre yılmazlık ölçeğini oluşturan 4 alt boyuta ait puanlar üzerinde yapılan analizlere ilişkin sonuçlar tablo 4.6' da sunulmuştur.

Tablo 4.6. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	Z	p
Mücadelecilik	Evet	24	58,833	10,137	100,710	2417,0	2117,00	-,872	,383
	Hayır	198	60,333	10,797	112,810	22336,0			
Öz Yetkinlik	Evet	24	38,250	3,733	112,060	2689,5	2362,50	-,046	,964
	Hayır	198	38,172	3,519	111,430	22063,5			
Yaşama Bağlılık	Evet	24	29,792	4,054	97,060	2329,5	2029,5	-1,17	,242
	Hayır	198	30,697	4,628	113,250	22423,5			
Kendini Kontrol	Evet	24	11,417	1,998	122,440	2938,5	2113,5	-,896	,370
	Hayır	198	11,075	2,030	110,170	21814,5			
Yılmazlık	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p		
	Evet	183	140,278	17,833	220	0,516	0,607		
	Hayır	39	138,292	17,731					

*p<,05

Tablo 4.6 incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama değişkeni için belirlenen alt grupların alt boyutlardan ve tüm ölçekten elde edilen puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.7. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama değişkenine göre yılmazlık ölçeğini oluşturan 4 alt boyuta ait puanlar üzerinde yapılan analizlere ilişkin sonuçlar tablo 4.7. de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	Z	p
Mücadelecilik	Evet	10	60,236	10,851	100,850	1008,5	953,50	-,537	,591
	Hayır	212	58,800	7,554	112,00	23744,5			
Öz Yetkinlik	Evet	10	38,160	3,513	119,950	1199,5	975,50	-,428	,669
	Hayır	212	38,600	4,142	111,100	23553,5			
Yaşama Bağlılık	Evet	10	30,575	4,555	116,150	1161,5	1013,50	-,235	,814
	Hayır	212	31,100	5,109	111,280	23591,5			
Kendini Kontrol	Evet	10	11,123	2,001	100,200	1002,0	947,00	-,557	,564
	Hayır	212	10,900	2,601	112,030	23751,0			
	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p		
Yılmazlık	Evet	183	140,094	17,900	220	0,120	0,904		
	Hayır	39	139,400	16,174					

*p<,05

Tablo 4.7. incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama değişkenine göre oluşan alt grupların alt boyut ve toplam ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Çoklu Yetersizliğe Sahip Çocuğun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun demografik özellikleri (yaş, cinsiyet ve yetersizliğin türü) değişkenlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.2.1. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkeni değişkenine göre yılmazlık ölçeğini oluşturan 4 alt boyuta ait puanlar üzerinde yapılan analizlere ilişkin sonuçlar tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Ki kare	p
Mücadelecilik	0-6	51	62,275	10,502	125,810	4,441	,218
	7-12	81	60,321	9,342	111,970		
	13-18	52	59,423	11,674	106,190		
	18+	38	58,052	12,196	98,550		
Öz Yetkinlik	0-6	51	38,059	3,484	112,160	,744	,863
	7-12	81	38,432	3,041	115,640		
	13-18	52	38,135	3,920	108,400		
	18+	38	38,868	4,094	98,550		
Yaşama Bağlılık	0-6	51	30,431	3,895	106,130	,622	,891
	7-12	81	30,889	4,367	115,070		
	13-18	52	30,481	5,338	111,930		
	18+	38	30,368	4,840	110,510		
Kendini Kontrol	0-6	51	10,980	1,913	106,870	6,706	,082
	7-12	81	11,049	2,162	108,400		
	13-18	52	10,788	1,872	103,420		
	18+	38	11,868	1,961	135,370		
Puan	Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	
	Gruplararası	393,652	3	131,217	,411	,745	
Yılmazlık	Gruplariçi	69569,465	218	319,126			
	Toplam	69963,117	221				

*p<,05

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkeni için gerçekleştirilen analiz sonuçları tablo 4.8 üzerinden incelendiğinde, alt gruplara ait yılmazlık ölçeği toplam

puanları ve dört alt boyuttan elde edilen puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir.

4.2.2.Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkenine göre yılmazlık ölçeğini oluşturan 4 alt boyuta ait puanlar üzerinde yapılan analizlere ilişkin sonuçlar tablo 4.9.'da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkenine ilişkin analiz sonuçları

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	Z	p
Mücadelecilik	Kız	89	60,056	10,010	108,020	9614,0	5609	-,660	,509
	Erkek	133	60,248	11,200	113,830	15139,0			
Öz Yetkinlik	Kız	89	38,415	3,400	112,060	9973,5	5868,5	-,107	,915
	Erkek	133	38,090	3,632	111,120	14779,5			
Yaşama Bağlılık	Kız	89	30,742	4,329	111,310	9907,0	5902	-,035	,972
	Erkek	133	30,504	4,738	111,620	14846,0			
Kendini Kontrol	Kız	89	11,000	2,089	108,350	9643,0	5638	-,606	,544
	Erkek	133	11,188	1,985	113,610	15110,0			
	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p		
Yılmazlık	Kız	183	140,112	16,292	220,000	0,034	0,973		
	Erkek	39	140,030	18,790					

*p<,05

Tablo 4.9. incelendiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkeni açısından alt boyut puanları ve ölçek toplam puanları üzerinde yapılan analizlerde alt grup puanlarının arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

4.2.3.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin bulgular

Çoklu yetersizliğe sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine göre yılmazlık ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin sonuçlar tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4.10. Çoklu yetersizliğe sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine ilişkin analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	$\bar{X}$	Ss	Sıra ortalaması	Ki kare	p
Mücadelecilik	Fiziksel ve Zihinsel	136	61,331	10,577	118,640	11,154	,025
	İşitme ve Zihinsel	31	57,258	10,276	91,097		
	Görme ve Zihinsel	15	53,933	10,620	79,200		
	Fiziksel ve İşitme	18	63,111	12,911	132,583		
	Fiziksel ve Konuşma	22	58,955	8,381	100,886		
Öz Yetkinlik	Fiziksel ve Zihinsel	136	38,221	3,581	111,750	5,027	,285
	İşitme ve Zihinsel	31	37,194	2,810	93,403		
	Görme ve Zihinsel	15	38,200	3,489	118,033		
	Fiziksel ve İşitme	18	39,333	4,000	134,750		
	Fiziksel ve Konuşma	22	38,364	3,749	111,977		
Yaşama Bağlılık	Fiziksel ve Zihinsel	136	30,574	4,625	111,107	5,184	,269
	İşitme ve Zihinsel	31	29,645	3,878	93,629		
	Görme ve Zihinsel	15	29,933	5,688	110,733		
	Fiziksel ve İşitme	18	32,222	5,071	134,250		
	Fiziksel ve Konuşma	22	31,227	3,753	121,023		
Kendini Kontrol	Fiziksel ve Zihinsel	136	11,140	2,048	112,548	2,521	,641
	İşitme ve Zihinsel	31	10,774	1,499	102,065		
	Görme ve Zihinsel	15	11,000	2,171	109,500		
	Fiziksel ve İşitme	18	11,833	2,550	129,917		
	Fiziksel ve Konuşma	22	10,909	1,974	104,614		
Puan	Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	
Yılmazlık	Gruplararası	2520,275	4	630,069	2,027	,092	
	Gruplariçi	67442,842	217	310,797			
	Toplam	69963,117	221				

*p<,05

Yetersizlik türü değişkeni için gerçekleştirilen analiz sonuçları tablo 4.10. üzerinden incelendiğinde alt gruplardan elde edilen alt boyut tüm ölçek puanları arasındaki karşılaştırmalarda yalnızca mücadelecilik alt boyutu için istatistiksel olarak

anlamli bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Diğ er alt boyut ve tüm ölçekten alınan puanlar arasında ise anlamli bir fark olmadığı görölmektedir. Mücadele alt boyutu için hangi alt gruplardan elde edilen puanlar arasında anlamli bir fark olduğunu belirlemek için Mann Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Mann Whitney U testi sonuçları tablo 4.11.'de verilmiştir.

Tablo 4.11.Çoklu yetersizliğ e sahip çocukların yetersizlik türü değişkenine göre mücadelecilik alt boyutu analiz sonuçları.

Puan	Alt grup	N	Sıra ortalaması	Sıralar toplamı	U	Z	p
Mücadelecilik	Fiziksel ve Zihinsel	136	87,83	11944,5	1587,5	-2,144	,032
	İş itme ve Zihinsel	31	112,81	22336,0			
	Fiziksel ve Zihinsel	136	78,70	10703,5	652,5	-2,288	,022
	Görme ve Zihinsel	15	51,50	772,5			
	Görme ve Zihinsel	15	12,77	191,5	71,5	-2,298	,022
	Fiziksel ve İş itme	18	20,53	369,50			

*p<,05

Tablo 4.11. incelendiğinde mücadelecilik alt boyutu için Fiziksel ve Zihinsel/İş itme ve Zihinsel, Fiziksel ve Zihinsel/Görme ve Zihinsel, Görme ve Zihinsel/Fiziksel ve İş itme alt grupları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık olduğu görölmektedir.

V. BÖLÜM

5.1.Tartışma

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin demografik özellikleri (cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi, çoklu yetersizliğe sahip çocuğunun bakımında destek alma durumu, sağlık problemi olma durumu, psikolojik destek alma durumu) ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğa yönelik demografik özelliklere yönelik (yaşı, cinsiyeti, ve yetersizliğinin türü gibi) değişkenlerin çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin genel yılmazlık düzeyleri üzerinde bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Fakat, araştırmamızda kullanılan Aile Yılmazlık Ölçeğinin 4 alt boyutundan birisi olan Mücadelecilik alt boyutunda, ebeveyn cinsiyeti ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yetersizliğinin türü açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Araştırmamızda ebeveyn cinsiyetinin, ebeveynlerin genel yılmazlık düzeylerine bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Plump (2011)'ın otistik çocukların ebeveynlerinin yılmazlık düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmasında ebeveyn cinsiyetlerinin genel yılmazlık düzeylerinde farklılık göstermediğini belirtmiştir. Plump'ın araştırma bulguları bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Bu araştırmada verileri toplamak için kullanılan, Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından geliştirilen, Aile Yılmazlık Ölçeği'nin kullanıldığı bir diğer araştırma olan, Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011)'in anne ve babaların yılmazlık algıları, çocuklarında zihinsel yetersizliğin olup olmasına, anne ya da baba olmalarına ve yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiği çalışmada da, ebeveyn cinsiyet değişkeni ile Aile Yılmazlık Ölçeği toplamında istatistiksel bir fark olmadığı belirtilmiştir. Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011)'in araştırmasının bulguları bu araştırmanın bulguları destekler niteliktedir. Bu araştırmada, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkeni analizleri sonucu ortaya çıkan bulguları destekleyen bir diğer araştırma da Sojo

ve Guarino (2011)'nın araştırmasıdır. Bunun yanı sıra cinsiyet değişkeni bulgularımızın aksine Boyraz ve Sayger (2011) ve Lee, Chen ve Tran (2008)'in araştırmalarında ise genel yılmazlık düzeyleri açısından erkeklerin kadınlara göre daha yılmaz oldukları belirtilmiştir. Bizim araştırmamızda kullanılan ölçeğin farklı olması, kültürel farklılıklar, katılımcıların eğitim düzeylerinin farklı olması, araştırma bulgularındaki farklılıkların sebepleri olarak açıklanabilir.

Araştırmamızda çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyet değişkeni ile Aile Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılık, Aile Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda; babaların, annelere göre daha yılmaz özelliklere sahip olduğu şeklindedir. Meral (2006), çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan babaların maddi konularda kaygılarının olduğunu ve çocuğun yaşı ilerledikçe bu kaygılarının arttığını belirtmiştir. Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan babalar, maddi yönden kaygı duydukları için daha mücadeleci özelliklere sahip olabilir. Ailesinin geçimini sağlayan baba, çoklu yetersizliğe sahip çocuğunun bakımı ve çocuğunun çeşitli ihtiyaçları (ilaç, eğitim, materyal vb.) için daha fazla gelire sahip olması gerektiğini düşünebilir. Bu yüzden de özellikle maddi anlamda bir mücadeleye girebilir.

Araştırmamızda çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin genel yılmazlık düzeyleri ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin 3 alt boyutu olan öz yetkinlik, yaşama bağlılık ve kendini kontrol boyutunda, ebeveyn cinsiyeti bakımından anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011)'in çalışmalarında babalara göre annelerin Aile Yılmazlık Ölçeğinin Öz-yetkinlik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip oldukları belirtilmiştir. Bu araştırma bulgularında böyle bir bulguya varılmaması araştırma örneklemelerinin yöresel farklılıklarına (kültürel olarak yetişme tarzı), ebeveynlerin eğitim düzeylerinin farklı olma durumlarına bağlanabilir.

Araştırmamızda, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaş değişkeni ile ebeveynlerin genel yılmazlık düzeyleri ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011)'in çalışmalarında ise artan yaşla birlikte yılmazlık alt boyutlarından öz-yetkinlik

ve yaşama bağlılığın azaldığı belirtilmiştir. Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011)'in elde ettiği bulgular, bu araştırmanın bulgularını desteklememektedir. Bunun nedeni olarak, araştırma verilerinin toplandığı örneklem grubunun özelliklerinin farklı olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin eğitim durumu değişkeni ile genel yılmazlık ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu araştırmayla paralel bir şekilde Kaner, Bayraklı ve Güzeller (2011) ve Taşdemir (2013) tarafından yapılan araştırmalarda da ebeveynlerin eğitim durumları ile genel yılmazlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. İnsanlar, her ne kadar okur yazar olmasalar ya da yüksek okul ya da daha yüksek bir öğrenim düzeyine sahip olsalar da bazı güç durumlarla baş edebilir ya da baş edemeyebilirler. İnsanların aldıkları eğitimlerin kişilik özelliklerine etkisi olmayabilir. Yılmazlığın bir kişilik özelliği olduğu, fakat çeşitli etkenlerle (sosyal destek vb.) artabildiği söylenebilir. Eğitim düzeyi ne olursa olsun her insanın baş etmede zorluk yaşadığı durumlar söz konusu olabilir. Örneğin, çoklu yetersizliğe sahip bir çocuğu olduğunu öğrenen bir üniversite mezunu ebeveyn, bu acıyı derinden yaşayabilir ve bu durumla baş edemeyebilir. Bunun yanı sıra, okur yazar olmayan bir ebeveyn de bu acıyı derinden yaşayabilir ve bu durumla baş edemeyebilir. Bu açıdan bakıldığında, araştırma bulgularında da olduğu gibi ebeveynlerin eğitim düzeylerinin, ebeveynlerin genel yılmazlık düzeyleri ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin alt boyutları üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna varılabilir.

Taşdemir (2013), görme yetersizliğine sahip çocuğu olan annelerin yılmazlık düzeylerini incelediği araştırmasında, annelerin gelir düzeylerinin arttıkça genel yılmazlık düzeylerinin de arttığını; gelir düzeyinin artmasıyla Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda da anlamlı bir artış görüldüğü bulgularına ulaşmıştır. Greeff ve Van Der Walt (2010) otistik çocukların ebeveynleri ile yaptıkları araştırmada yüksek sosyo ekonomik statünün yılmazlık faktörüne olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir. Mcconnell, Savage ve Breitzkreuz (2014) araştırmalarında ebeveynlerin mali sıkıntılarının düzeltilmesi durumunda ebeveynlerin davranışlarını ve ruhsal durumlarını olumlu yönde etkileyeceğini ifade etmiştir. Mullins (1987) tarafından yapılan araştırmada zihinsel yetersizliğe sahip olmalarına, öğrenme güçlüğü yaşamalarına hatta düşük gelir ve

yoksulluk gibi olumsuz koşullara rağmen, olumlu destekleyici aile, sosyal ve profesyonel destek çevresine sahip olmanın aileleri güçlendirdiğini, yılmaz kıldığını belirtmiştir. Bizim araştırmamızda ise çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeyleri ile genel yılmazlık düzeyleri ya da yılmazlık alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Bu araştırmada ve incelenen literatür araştırma bulgularındaki farklılık, kullanılan ölçme araçlarının farklı olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca, veri toplanan ebeveynlerin değer yargılarının ve yılmazlık düzeylerinin, sahip oldukları gelir düzeyinden etkilenmediği, bir başka ifade ile gelir düzeylerinin, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeyleri üzerinde belirleyici bir unsur olmadığı söylenebilir.

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin çocuğunun bakımında destek alma durumu, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sağlık problemi olup olmama durumu, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik destek alıp almama durumu ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkenleri ile ebeveynlerin genel yılmazlık düzeyleri ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin 4 alt boyutu arasında anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Bunun nedeni olarak; araştırmaya katılan örneklem grubuna ait kişisel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada, çoklu yetersizliğe sahip çocukların cinsiyetlerinin, ebeveynlerin genel yılmazlıkları ve alt boyutlarda bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Taşdemir (2013) 'in araştırmasında ise görme yetersizliğine sahip çocuğun cinsiyetinin, annelerin genel yılmazlık düzeylerini etkilemediği, fakat kız çocuğu olan annelerin iyimserlik-yaşama bağlılık alt boyutlarında daha yılmaz özelliklere sahip oldukları belirtilmiştir. Kız ya da erkek, çoklu yetersizliğe sahip çocuklar, benzer bakım gereksinimlerine sahiptirler. Bir çocuk, cinsiyet açısından daha güçlü yapıya ya da bağımsızlığa sahip olamayabilir. Yetersizlik türü işitme ve konuşma yetersizliği olan bir kız çocuğu ile yetersizlik türü fiziksel ve görme yetersizliği olan bir erkek çocuğunun ihtiyaçları ve bağımsız hareket edebilme durumları çok farklı olabilmektedir. Cinsiyet bakımından bunun tam tersi durumda söz konusu olabilir. Bu açıdan bakıldığında araştırmamızın bulgularında olduğu gibi çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkeninin ebeveynlerin genel yılmazlık

özellikleri ve Aile Yılmazlık Ölçeğinin alt boyutlarında bir etkisinin olmadığını söyleyebiliriz.

Bu araştırmada Aile Yılmazlık Ölçeğinin alt boyutlarından Mücadelecilik alt boyutunda, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yetersizliğinin türü açısından anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Bu farklılık; işitme ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin, fiziksel ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere göre Aile Yılmazlığı Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğudur. Bunun nedeni; işitme ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğun fiziksel olarak normal gelişim özellikleri gösteren çocuklar gibi bağımsız olabilmesine ve dolayısıyla işitme ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğun, fiziksel yönden ebeveynlere bağımlı olmadıklarına ve bunun ebeveynler için çocuğunun bakımında artı bir yük olmaması nedenine bağlanabilir. Bu durum da, ebeveynleri Mücadelecilik alt boyutunda yılmaz kılabilir. Diğer bir bulgu ise; fiziksel ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin, görme ve zihinsel yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlere göre Aile Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğudur. Bunun nedeni olarak da; insanoğlunun, içinde yaşadığı dünyaya ilişkin elde ettiği bilgilerin büyük bir oranını görme duyusu ile kazandığı bilinmektedir. Dünyaya ilişkin bilgilerin büyük bir oranının elde edildiği görme duyusunun kaybı ve ek olarak zihinsel yetersizlik durumunun mevcudiyeti, ebeveynlerin çocuklarına yönelik bakım yüklerini arttırdığı bu ebeveynlerin Mücadelecilik alt boyutunda, fiziksel ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerine göre daha az yılmaz oldukları söylenebilir. Araştırma bulguları incelendiğinde ayrıca; fiziksel ve işitme yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin, görme ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere göre Aile Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da; fiziksel yetersizlik, çevre tarafından hemen fark edilebilen bir özellik olmasına rağmen, çevre tarafından hemen fark edilemeyen ve işitme duyusuna oranla, dünyaya ilişkin bilgilerin çoğunun daha çok görme duyusuyla kazanıldığını, görme duyusunun kaybına ek olarak zihinsel yetersizliğe sahip olmanın ebeveynin çocuğunun bakımında yükünü arttırdığı söylenebilir. Dolayısıyla da fiziksel ve işitme yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin, görme ve

zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere göre Aile Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik alt boyutunda daha yılmaz özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmacı tarafından, katılımcı ebeveynlerle birebir yapılan görüşmelerde ebeveynler kullanılan ölçekteki bazı sorulara (Madde 6: "Yeni şeyleri denemeyi severim", Madde 11: "Bir plan yaptığımda, genellikle bunu gerçekleştirebileceğimden emin olurum.", Madde 36: "Zamanımı boşa harcamam.") yorum yaparak bütün günlerini çocuklarının bakımı için harcamaları nedeniyle, sosyal faaliyetlere katılamadıklarını, kendilerine zaman ayıramadıklarını, çoğu insani ihtiyaçtan mahrum kaldıkları için stres yaşadıklarını belirtmişlerdir. Stresin ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini etkileyen bir faktör olması nedeniyle yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere zaman yaratabilmek için çocuklarını saatlik olarak emanet edebilecekleri bakımevleri açılarak, ebeveynlere bu hizmetlerin ücretsiz olarak sunulması ile çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin stres düzeylerinin düşürülebileceğini, dolayısıyla da yılmazlık düzeylerinin artırılabilceğini söyleyebiliriz.

5.2.Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmada elde edilen bulgulara yönelik birtakım sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlara dair öneriler ifade edilmiştir.

5.2.1.Sonuç

Bu araştırmada, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerinin aile bilgileri ve yılmazlık düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmamızda, katılımcı ebeveynlerin 42'si (%18,9) 21-30 yaş arası grupta, 94'ü (%42,3) 31-40 yaş arası grupta 60'ı (%27,0) 41-50 yaş arası grupta 26'sı da (%11,7) 51 yaş ve üstü yaş grubunda; 183'ü (%82,4) kadın, 39'u (%17,6) erkektir; 14'ü (%6,3) okur yazar değil, 103'ü (%46,4) ilkokul mezunu, 50'si (%22,5) ortaokul mezunu, 44'ü

(%19,8) lise mezunu, 11'i (%5,0) yüksekokul ve üstü mezunudur; 82'si (%36,9) 1000 TL'ye kadar, 99'u (%44,6) 1001-2000 TL arası, 25'i (%11,3) 2001-3000 TL arası, 16'sı (%7,2) 3001-4000 TL arası gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir; çoklu yetersizliğe sahip çocuklarının 51'i (%23,0) 0-6 yaş arası, 81'i (%36,5) 7-12 yaş arası, 52'si (%23,4) 13-18 yaş arası, 38'i (%17,1) 18 yaş ve üzeridir; çoklu yetersizliğe sahip çocuklarının 89'u (%40,1) kız, 133'ü (%59,9) erkektir; çoklu yetersizliğe sahip çocuklarının 136'sı (%61,3) Fiziksel ve Zihinsel, 31'i (%14,0), İşitme ve Zihinsel, 15'i (%6,8) Görme ve Zihinsel, 18'i (%8,1) Fiziksel ve İşitme, 22'si (%9,9) Fiziksel ve Konuşma yetersizliğine sahiptir; ebeveynlerin 93'ü (%41,9) çoklu yetersizliğe sahip çocuklarının bakımında destek aldığını, 129'u (%58,1) çoklu yetersizliğe sahip çocuklarının bakımında destek almadıklarını; 198'i (%89,2) ciddi bir sağlık problemi olmadığını, 24'ü (%10,8) ciddi bir sağlık problemi olduğunu; 212'si (%95,5) bir uzmandan psikolojik destek almadığını, 10'u (%4,5) bir uzmandan psikolojik destek aldığını ifade etmişlerdir.

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğun cinsiyeti değişkeni, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynin; çocuğunun bakımında destek alıp almama durumu değişkeni, sağlık problemi olup olmama değişkeni, psikolojik destek alıp almama durumu değişkeni, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yaşı değişkeni, çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynin; yaş değişkeni, gelir düzeyi değişkeni ve eğitim durumu değişkeni için alt gruplar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Fakat kullanılan ölçme aracındaki 4 alt boyuttan birisi olan Mücadelecilik boyutunda ebeveyn cinsiyeti ve çoklu yetersizliğe sahip çocuğun yetersizliğinin türü açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

5.2.2.Öneriler

Araştırmanın bulgularına ve uygulama esnasında ebeveynlerin uygulama ölçeğindeki bazı sorulara yaptıkları yorumlara dayanarak, çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlık düzeylerini arttırmaya ve ileride yapılacak araştırmalara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

5.2.2.1.Çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlık düzeylerini arttırmaya yönelik öneriler

Yılmazlık faktörlerinden birincisi risk faktörleridir. Yetersizlik durumunun da insanlar için bir risk faktörü olduğunu söyleyebiliriz. Çeşitli bilimlerde olduğu gibi eğitim bilimlerinde de öncelikle önleme çalışmalarının yapılması bir risk faktörünü ortadan kaldıracaktır. Bu kapsamda Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı tarafından öncelikle yetersizliği önleme ve müdahale çalışmaları yapılabilir.

Yetersizlik, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası sebeplerden kaynaklanabilir. İnsanlar ilk defa karşılaştıkları durum ve olaylar karşısında çeşitli olumsuz duygular (stres, depresyon, anksiyete, korku vb.) yaşayabilirler ve bu insanların yılmazlık özellikleri için bir risk faktörü oluşturabilir. Çeşitli kurumlar tarafından aile eğitim programları açılarak ebeveynlere yetersizlik durumunda destek alabilecekleri uzmanlar, kurumlar hakkında bilgilendirmeler yapılabilir.

Sosyo ekonomik yönden zorluk yaşayan ebeveynler çoklu yetersizlik durumunun yanında maddi yönden de güçlük çekebilirler, bu da aileye ikinci bir risk faktörü olarak yansıyabilir. Risk faktörünün olduğu bir durumda karşımıza koruyucu faktörler de çıkmaktadır. Maddi desteklerin sunulması, ailelerin karşılaştıkları bu risk faktörüne karşı koruyucu faktör oluşturabilir. Ebeveynlerin ekonomik yönden desteklenmesi, devlet tarafından pozitif ayrımcılık yapılarak (iş imkanı, vergi muafiyeti, evde bakım hizmetleri, bakıcı sigortası vb. hizmetlerin sunulması) bu risk faktörü ortadan kaldırılabilir.

Sosyal destek ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini arttıran bir faktör olarak değerlendirildiğinde çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek ihtiyaçlarının çeşitli kamu spotları aracılığıyla vatandaşlara bildirilebilir ve insanların bu konuda bilinçlendirilmesi sağlanabilir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, dernekler aracılığıyla önemli gün ve haftalarda bu konuda farkındalık oluşturulabilir.

Çoklu yetersizliğe sahip çocukların bir kısmının, normal gelişim özellikleri gösteren çocuklarla aynı ortamda eğitim aldıklarını söyleyebiliriz. Normal gelişim özellikleri gösteren çocuklar, yetersizliğe sahip çocuklara nasıl davranması gerektiğini bilemeyebilirler ve bu yüzden çoklu yetersizliğe sahip çocuklar olumsuz yaşantılarla (alay, şiddet vb.) karşılaşabildikleri için ebeveynler yetersizliğe sahip çocuklarını okudukları okullardan alma davranışı gösterebilirler ve sosyal izolasyonu seçebilirler. Okul öncesi dönemden başlayarak bütün çocuklara yetersizlik durumu ile ilgili eğitim verilmesi ve kaynaştırma ortamlarının işlevsel bir şekilde oluşturulması ile bu durum önlenabilir.

Ebeveynler ile birebir yapılan görüşmelerde ebeveynler kullanılan ölçekteki bazı sorulara (Madde 6: "Yeni şeyleri denemeyi severim", Madde 11: "Bir plan yaptığımda, genellikle bunu gerçekleştirebileceğimden emin olurum.", Madde 36: "Zamanımı boşa harcamam.") yorum yaparak bütün günlerini çocuklarının bakımı için harcadıkları için sosyal faaliyetlere katılamadıklarını, kendilerine zaman ayıramadıklarını, çoğu insani ihtiyaçtan mahrum kaldıkları için stres yaşadıklarını belirtmişlerdir. Stresin, ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini etkileyen bir faktör olması nedeniyle yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere zaman yaratabilmek için çocuklarını saatlik olarak emanet edebilecekleri kurum ve kuruluşlar açılarak ebeveynlere bu hizmetler ücretsiz olarak sunulabilir ve ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini olumsuz şekilde etkileyen bu durum ortadan kaldırılabilir.

Her insan gibi çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler de çoğu konuda rehberliğe ve bilgilendirmeye ihtiyaç duyabilirler. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her aileye bir sosyal hizmet uzmanı; yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler için ayrıca bir özel eğitim uzmanı görevlendirilerek psikolojik destek ve rehberlik hizmetleri sunulabilir ve ebeveynlerin ihtiyaçları doğrultusunda gerekli işlevsel çalışmalar yapılabilir.

Müdahale programları kapsamında, ailenin kriz ve güç durumlarında aile stresi ve başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesi, yılmazlık özelliklerinin güçlendirilmesi, yeni

yetenekleri ve becerileri edinme de dahil olmak üzere ebeveynlere ihtiyaçları doğrultusunda kendilerini geliştirebilmeleri yönünde ücretsiz kurslar açılabilir.

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler kendileri ile aynı durumu yaşayan ailelerle tanıştırılarak başarı hikayeleri ailelerle paylaşılabilir ve özel günler oluşturularak ebeveynler onure edilebilir.

5.2.2.2.İleride yapılacak araştırmalara ilişkin öneriler

Araştırmada çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleri ile çalışılmıştır. Alan yazında görme yetersizliğine sahip çocukların anneleri, otistik çocuğu olan ebeveynler, işitme yetersizliğine sahip çocukların ebeveynleri, zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleri ile ilgili yılmazlık çalışmaları yapılmıştır. Farklı yetersizlik türlerine sahip çocukların ebeveynlerinin yılmazlık düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik araştırmalar yapılabilir.

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler ile örneklem sayısı ve değişken çeşitleri (sahip olunan çocuk sayısı, çoklu yetersizliğe sahip çocuğun eğitim alıp almadığı, ebeveynlerin sosyal destek alıp almadığı vb.) arttırılarak benzer araştırmalar yapılabilir.

Araştırmamızda kullanılan Aile Yılmazlık Ölçeği anne ve babalara uygulanmıştır. Kullanılan bu ölçek ile anne ve babaların yılmazlık düzeylerini karşılaştıran bir araştırma yapılması ilgi çekici olabilir.

Araştırma örneklemimiz Karadeniz Bölgesindeki çeşitli illerden alınmıştır. Kültürel farklılıkların çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlıklarını etkileyip etkilemediğine dair araştırmalar yapılabilir.

Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri ve yılmazlık düzeylerini karşılaştıran araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abramson, L. Y., Metalsky, G. I. and Alloy, L. B. (1989). Hopelessness depression: A theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96, 358–372.
- Acun Kapıkıran, N. (2007). İlköğretim birinci kademe öğretmenlerinde denetim odağının yordayıcısı olarak öğretmenlerin öz-yetkinliklerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 34.
- Ahlert, I. A. and Greeff, A. P. (2012). Resilience factors associated with adaptation in families with deaf and hard of hearing children. *American Annals Of The Deaf*, 157(4), 391–404.
- Akıncı A. (1991). *Öğretilebilir Düzeyde Zihinsel Özürlü Çocukların Annelerinin ve Öğretmenlerinin Eğitim Hedefleri ile İlgili Düşüncelerinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. H.Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Akıncı, A. (1999). *Özürlü Çocuğa Sahip Anne, Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akıncı, A. ve Darıca, N. (2000). Özürlü Çocuğa Sahip Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, Ankara, 3(2):25-31.
- Akkök, F. (1982). Özürlü Çocukların Aileleriyle Psikolojik Danışma ve Rehberlik Çalışmaları. *Psikoloji Dergisi* (16), s:3-5.
- Akkök, F. (2003). *Bayan Perşembeler*. 2. Baskı, Özgür Yayınları, Ankara, s:19-21.
- Akkök, F., Aşkar, P. ve Karancı, A. N. (1992). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne Babalardaki Stresin Yordanması. *Özel Eğitim Dergisi* 1(2):8-12.
- Altuğ-Özsoy, S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadığı Güçlüklerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart, 69-77.
- Alvord, M. and Grados, J. (2005). Enhancing Resilience In Children: A Proactive Approach. *Professional Psychology, Research and Practice*, 36, 238–245.
- Anctil, T.M., McCubbin, L.D., O'Brien, K. and Pecora, P. (2007). An evaluation of recovery factors for foster care alumni with physical or psychiatric impairments: predictors of psychological outcomes. *Children and Youth Services Review*, 29, 1021-1034.

- Andersson, G. (1996). The benefits of optimism: a meta-analytic review of the life orientation. *Test Personality and Individual Differences*, 21 (1996), pp. 719–725.
- Armstrong, M. I., Birnie-Lefcovitch, S. and Ungar, M. T. (2005). Patways between social support, family well-being, quality of parenting and child resilience: what we know. *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 14. No: 2. pp. 269-281.
- Artan, İ. (1986). *Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama*. İstanbul: Özgün Matbaacılık.
- Aşkar, P. ve Umay, A. (2001). İlköğretim Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Bilgisayarla İlgili Öz-Yeterlik Algısı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1-8.
- Ataman, A. (2003). *Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri. Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Atıcı, İ. (2007). *Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekanın Kullanımı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Aydın, A., Yılmaz, K. ve Altinkurt, Y. (2013). Eğitim Yönetiminde Pozitif Psikoloji. *International Journal of Human Sciences*, 10 (1), 1470-1490.
- Aydoğan Akıncı, A. ve Darıca, N. (2000). Özürlü Çocuğa Sahip Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2):25-31.
- Bandura, A. (1995). *Exercise Of Personal And Collective Efficacy In Changing Societies. Self-Efficacy In Changing Societies*. Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficay: The Exercise of Control*. Newyork: Freeman and Company.
- Bauman, S. (2004). *Parents Of Children With Mental Retardation: Coping Mechanisms And Support Needs*. Doctoral Dissertation. The Faculty of The Graduate School of The University of Maryland.
- Bayat, M. (2007). Evidence of resilience in families of children with autism. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 51 (9), 702-714.
- Bayraklı, H. (2010). *Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip annelerde yılmazlığa etki eden değişkenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Beardslee, W. R. and Podorefsky, M. A. (1998) Resilient Adolescents Whose Parents Have Serious Affective and Other Psychiatric Disorders: Importance of Selfunderstanding and Relationships. *Am J Psychiatry*, 145:63-69.
- Bekhet, A., Johnson, N. L. and Zauszniewski, J. A. (2012). Resilience in Family Members of Persons with Autism Spectrum Disorder: A Review of the Literature, *Issues in Mental Health Nursing*, 33:650–656.
- Benzies, K. and Mychasiuk, R. (2009). Fostering family resiliency: a review of the key protective factors. *Child & Family Social Work*, 14(1), 103-114.
- Bhana, A. and Bachoo, S. (2011). The determinants of family resilience among families in low- and middle-income contexts: a systematic literature review. *South African Journal of Psychology*, 41(2), 131-139.
- Bıyıklı, L. (1989). Özürlü çocuk, toplum ve aile. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 22(3). s:633-640.
- Bilal, E. ve Dağ, İ. (2005). Eğitilebilir zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların annelerinde stres, stresle başa çıkma ve kontrol odağının karşılaştırılması. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 12, 2, 56-58.
- Bingöl-Çağlayan, R. H. (2013). *Aile ve Boşanma Danışmanlığı Kılavuzu*. Ankara: YD Yayıncılık.
- Bitsika, V., Sharpley, C. F. and Bell, R. (2013). The buffering effect of resilience upon stress, anxiety and depression in parents with an autism spectrum disorder. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 25(5), 533-543.
- Black, K. and Lobo, M. (2008). A conceptual review of family resilience factors. *Journal of Family Nursing*, 14(1), 33–35.
- Boehm, J. K. and Kubzansky, L. D. (2012). The heart's content: the association between positive psychological well-being and cardiovascular health. *Psychological Bulletin*, 138 (2012), pp. 655–691.
- Bonanno, G. A. (2005). Resilience in the face of loss and potential trauma. *Curr. Dir. Psychol. Science*. 14:135–38.
- Borman, G. D. and Rachuba, L. T. (2001). *Academic success among poor and minority students (Report No. 52)*. Washington, DC: Center for Research on the Education of Students Placed At Risk.

- Bourke-Taylor, H., Pallant, J. F., Law, M. and Howie, L. (2012). Predicting mental health among mothers of school-aged children with developmental disabilities: the relative contribution of child, maternal and environmental factors. *Research in Developmental Disabilities*, 33 (6) , pp. 1732–1740.
- Bowen, G. L. (1998). *Community resiliency: a research roadmap*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina at Chapel Hill, School of Social Work.
- Boyd, B. A. (2002). Examining the relationship between stress and lack of social support in mothers of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 17 (4), pp. 208–215.
- Boyratz, G., ve Sayger, T. V. (2011). Psychological well-being among fathers of children with and without disabilities: the role of family cohesion, adaptability and paternal self-efficacy. *American Journal of Men's Health*, 5(4), 286–296.
- Breitkreuz, R., Wunderli, L., Savage, A. and McConnell, D. (2014). Rethinking resilience in families of children with disabilities: a socioecological approach. *Community, Work & Family*, Vol. 17, No. 3, 346–365.
- Bumin, G., Günal, A. ve Tükel, Ş. (2008). Anxiety, depression and quality of life in mothers of disabled children. *S.D.Ü. Tıp Fak. Dergisi*, 15(1):6-11.
- Byrne, E. A. and Cunningham, C. C. (1985). The effects of mentally handicapped children of families- a conceptual review. *J. Child. Psychol. Psychiatry*. 26: 847-864.
- Campbell-Sills, L., Forde, D.R. and Stein, M.B. (2009). Demographic and childhood environmental predictors of resilience in a community sample. *Journal of Psychiatric Research*, 43, 1007–1012.
- Canel, A. N. (2014). *Evlilik ve Aile Hayatı*, İstanbul: EDAM Yayıncılık.
- Carver, C. S., Scheier, M. F. and Segerstrom, S. C. (2010). Optimism. *Clinical Psychology Review*, 30 (2010), pp. 879–889.
- Cavkaytar, A. ve Diken, I., H. (2005). *Özel Eğitim Giriş. (Introduction to special education)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Cavkaytar, A., Ardiç, A., Özbey, F., Sönmez, M., Özdemir, O. ve Aksoy, V. (2012). *Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği*. 1.Baskı. Ankara: Vize Basın Yayın.

- Chang, E. C. (1998). Does dispositional optimism moderate the relation between perceived stress and psychological well-being? A preliminary investigation. *Personality and Individual Differences*, 25, pp. 233–240.
- Cierpka, M. and Frevert, G. (1994). *Die familienbögen: ein inventar zur einschätzung von familienfunktionen [family assessment measure—a questionnaire for the assessment of family functions]*. Göttingen, Germany: Hogrefe.
- Cohen, S. and Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychol Bull.* 98:310-57, [Department of Psychology, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, PA]
- Coleman, P.K. and Karraker, K.H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: findings and future applications. *Developmental Review*.18,47-85.
- Connor, K. M and Zhang, W. (2006) Recent advances in the understanding and treatment of anxiety disorders. Resilience: determinants, measurement, and treatment responsiveness. *CNS Spectr*, 11, pp. 5–12.
- Connor, K. M. and Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: the connor davidson resilience scale (Cd-Risc). *Depress Anxiety*, 18: 76–82.
- Copley, M. F. and Bodensteiner, J. B. (1987). Chronic sorrow in families of disabled children. *J Child Neurol*; 2:67-70.
- Coutu, L. D. (2002). How resilience works. *Harvard Business Review* (1)
- Cowen, E. L. and Kilmer, R. P. (2002). ‘Positive Psychology’: Some plusses and some open issues. *Journal of Community Psychology*, 30(4), 449–460.
- Cripe, C. T. (2013). *Family resilience, parental resilience and stress mediation families with autistic children*. Doctorate Dissertation, Submitted to Northcentral University.
- Curtis, W. J. and Cicchetti, D. (2007). “Emotion and resilience: a multilevel investigation of hemispheric electroencephalogram asymmetry and emotion regulation in maltreated and non-maltreated children.” *Development and Psychopathology*, 19 (3): 811–840.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve Davranışı*. 7. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlar, D. (1979). *Gerizekalı Çocuklar ve Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Çifçi-Tekinarslan, İ. (2013). A comparison study of depression and quality of life in turkish mothers of children with down syndrome, cerebral palsy, and autism spectrum disorder. *Psychological Reports: Volume 112, Issue* , pp. 266-287.
- Dabrowska, A. and Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54 (3) , pp. 266–280.
- Davis, T. (2001). Gone but not forgotten: declarative and nondeclarative memory processes and their contributions to resilience. *Bulletin of the Menninger Clinic*; 65: 451-470.
- Dereli, F. ve Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 25: 164-168.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Duletin*, 95, 3, 542-575.
- Duckworth, A. L., Steen, T.A. and Seligman, M.E.P. (2005). Positive psychology in clinical practice. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 629-651.
- Dunn, M. E., Burbine, T., Bowers, C. A. and Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of stress in parents of children with autism. *Community Mental Health Journal*. 37(1):39-52.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M. and Cross, A. (1986). Mediating influences of social support: personal, family and child outcomes. *American Journal of Mental Deficiency*, 90(4), 403-417.
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde, stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 18 (52), 37 – 52.
- Earvolino-Ramirez, M. (2007). Resilience: a concept analysis. *Nursing Forum*, 42, 73–82.
- Eker, D. Arkar, H. Yıldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1):17-25.
- Ekinci, H. ve Ekici, S. (2003).“Yöneticiler üzerindeki etkileri açısından stres kaynakları ve bir uygulama”. *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt. 22, Sayı. 2, ss.93-111.
- Eldeniz Çetin, M. (2013). *Ağır ve Çoklu Yetersizliği Olan Bireylerin Tercihlerinin Değerlendirilmesi ve Seçim Yapma Becerisinin Öğretimi*. Doktora Tezi, Gazi

- Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Görme Engellilerin Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Ergin, D., Şen, N., Eryılmaz, N., Pekuslu, S. ve Kayacı, M. (2007). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Depresyon Düzeyi Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*; 10:1.
- Eripek, S. (1996). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. 2.Basım, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Farrugia, D. (2009). Exploring Stigma: Medical knowledge and the stigmatisation of parents of children diagnosed with autism spectrum disorder. *Sociology of Health and Illness*, 31 (7) , pp. 1011–1027.
- Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J. and Delongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status and psychological symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 3, 571-579.
- Fortier, L. and Wanlass, R. (1984). Family crisis following the diagnosis of handicapped child. *Family Relations*;33:113-24
- Francis, A. (2012). Stigma in an era of medicalisation and anxious parenting: how proximity and culpability shape middle-class parents' experiences of disgrace. *Sociology of Health & Illness*, 34 (6) , pp. 927–942.
- Fraser, M. and Jenson, J. M. (2008). *A risk and resilience framework for child, youth, and family policy*. Sage Publications: Thousand Oaks. CA.
- Fredrickson, B. L., Tugade, M. M., Waugh, C. E., and Larkin, G. R. (2003). A prospective study of resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on September. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 365–376.
- Gallagher, J. J., Beckman, P. and Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children sources of stress and its amelioration. *Exceptional Children*, 50(1), 10-19.
- Gardner, J. and Harmon, T. (2002). Exploring resilience from a parent's perspective: a qualitative study of six resilient mothers of children with an intellectual disability. *Australian Social Work*, 55 (1), 60-68.
- Garnezy, N. (1991). Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 4,416- 430.

- Gerstein, E. D. , Crnic, K.A. , Blacher ,J. and Baker, B. L. (2009). Resilience and the course of daily parenting stress in families of young children with intellectual disabilities. *J Intellect Disabil Res.*, 53(12): 981–997.
- Gill, J. and Liamputtong, P. (2011). Being the mother of a child with asperger's syndrome: women's experiences of stigma. *Health Care for Women International*, 32 (8) , pp. 708–722.
- Girli, A. (2004). *Otistik Çocuklar ve Aileleri Aile Eğitim Programları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. İzmir: Işık Özel Eğitim Yayınları.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Üzerinde Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Goddard, R. G., Hoy, W. K. and Woolfolk Hoy, A. (2004). Collective Efficacy: Theoretical Development, Empirical Evidence, And Future Directions. *Educational Researcher*, 33(3) 3–13.
- Gölmüş Erhan, G. (2005). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal Destek Algılarının Ve Gelecek Planlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Görgü, E. (2005). *3- 7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gray, D. E. and Holden, W. J. (1992). Psychological-Social Well-Being Among The Parents Of Children With Autism. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 18, 83–93.
- Greeff, A. P. and Walt, K. J. (2010). Resilience In Families With An Autistic Child. *Education And Training In Autism And Developmental Disabilities*, 45(3), 347–35.
- Greeff, A.P. and Human, B. (2004). Resilience in families in which a parent has died. *The American Journal of Family Therapy*, 32, 27–42.
- Greeff, A. P. and Nolting, C. (2013). Resilience In Families Of Children With Developmental Disabilities, *Families, Systems & Health*, Vol. 31, No. 4, 396–405.
- Greeff, A. P., and Holtzkamp, J. (2007). The prevalence of resilience in migrant families. *Journal of Family & Community Health*, 30 (3), 189–200.

- Green, D., Oswald, M., and Spears, B. (2007). Teachers' (mis)understandings of resilience. *International Education Journal*, 8 (2), 133-144.
- Greene, R. (2002). *Human behavior theory: A resilience orientation. (Ed: R. Greene) Resiliency: An integrated approach to practice, policy, and research*. Washington, DC: NASW Press.
- Greene, R.R. and Conrad, A.P. (2002). Basic Assumptions and Terms. In R.R. Greene (eds), *resiliency : an integrated approach to practice . Policy and research* (pp. 29-62). Washington, dc:nasw press.
- Grizenko , N. and Fisher, C. (1992). Review of studies of risk and protective factors for psychopathology in children. *Cand Psychiatry*, 37: 711-21.
- Gupta, V. B. (2007). Comparison of Parenting Stres in Difrent Developmental Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. 19: 417- 425.
- Gündoğdu, B. (1995). *Otistik ve Normal Çocuğu Olan Anne-Babaların Evlilik Uyumlarını Algılamaları ve Bazı Değişkenler Bakımından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güneş, A. (2005). *Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi*, İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Gürkan, U. (2006). Yılmazlık Ölçeği (Yö):Ölçek Geliştirme, Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 45-74.
- Güz, F., Şenses, M., Karakuzu, A. ve Ateş, N. (1998). *Zihinsel özürlü çocuk ailelerinin evde bakım ile ilgili sorunlarının belirlenmesi*. 1. Ulusal Evde Bakım Kongresi Kitabı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Basımevi; s. 225-230.
- Ha, J-H., Hong, J., Seltzer, M. M., and Greenberg, J. S. (2008). Age and gender differences in the well-being of midlife and aging parents with children with mental health or developmental problems: Report of a national study. *Journal of Health and Social Behaviors*, 49, 301-316.
- Halabuza, D. (2009). *Understanding Family Resilience in Divorce*. Doctor Of Philosophy Faculty of Social Work: University of Manitoba.
- Harris, P. and Middleton, W. (1994). The illusion of control and optimism about health: On being less at risk but no more in control than others. *British Journal of Social Psychology*, 33, 369–386.
- Havens, A. (2005). Becoming a resilient family: Child disability and the family system. *Special Volume*, Issue 17.

- Hawley, D. E. (2000). Clinical implications of family resilience. *American Journal of Family Therapy*, 28, 101-116.
- Haynes, N. M. (2005). *Personalized Leadership for Effective Schooling*. [Online]: URL: www.atdp.berkeley.edu/haynes_keynote_04.ppt
- Heiman, T. (2002). Parents of Children with Disabilities: Resilience, Coping, and Future Expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. Volume 14, Issue 2, pp 159-171.
- Hendersen, N. and Milstein, M. M. (1996). *Resiliency In Schools: Making it happen for students and educators*. Thousand Oaks California: Corwin Press.
- Herrenkohl, E. C., Roy, D., Herrenkohl, C. and Egolf, B. (1994). Resilient early school-age children from maltreating homes: Outcomes in late adolescence. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64, 301-309.
- Hoge, E. A., Austin, E. D. and Pollack, M. H. (2007). Resilience: Research evidence and conceptual considerations for posttraumatic stress disorder. *Depression and Anxiety*, 24, 139-152.
- Howell, K. H., Graham-Bermann, S. A., Czyz, E. and Lilly, M. (2010). Assessing Resilience in Preschool Children Exposed to Intimate Partner Violence. *Violence and Victims*, Volume 25, Number 2.
- İpek, N., Taner Derman, M. ve Sadioğlu, Ö. (2010). The Levels of Anxiety and Hopelessness of Primary Education Children with Speech Disorders and of Their Parents. *Elementary Education Online*, 9(1), 23-30.
- Johnson, J., Wood, A. M., Gooding, P., Taylor, P. J. and Tarrier, N. (2011). Resilience to suicidality: the buffering hypothesis. *Clin Psychol Rev*, 31 (4), pp. 563–591.
- Jonker, L. and Greeff, A. P. (2009). Resilience Factors In Families Living With People With Mental Illnesses. *Journal Of Community Psychology*, Vol. 37, No. 7, 859–873.
- Kahriman, İ. ve Bayat, M. (2008). Özürlü Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadığı Güçlükler ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri. *Özveri Dergisi*, 5(1).
- Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları Olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri. Ankara.
- Kaner, S. ve Bayraklı, H. (2010). Anne Yılmazlık Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 9 (17), 77-94.

- Kaner, S., Bayraklı, H. (2010). Aile Yılmazlık Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliği ve Güvenirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(2) 47-62.
- Kaner, S., Bayraklı, H. ve Güzeller, C. O. (2011). Anne-Babaların Yılmazlık Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(2) 63-78.
- Kapp, L. and Brown, O. (2011). Resilience In Families Adapting To Autism Spectrum Disorder. *Journal Of Psychology In Africa*, 21(3), 459-46.
- Kararınmak, Ö. ve Siviş, R. (2008). Modernizmden Postmodernizme Geçiş ve Pozitif Psikoloji, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. Cilt: III Sayı:30
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavak, S. (2007). *Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeği Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Kazak, A. E. and Marvin, R. S. (1984). Differences, Difficulties And Adoption: Stress And Social Networks In Families With Handicapped Child. *Family Relations*. 33, 67-77.
- Kim J. and Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 341-354.
- Kirby, L. D. and Fraser, M. W. (1997). Risk and resiliency in childhood. In Fraser, M. W. (Ed.), *Risk and Resiliency* (pp. 10-33). Washington, DC: NASW Press.
- Knussen, C. and Sloper, P. (1992). Stress In Families Of Children With Disability: A Review Of Risk And Resilience Factors. *Journal of Mental Health*. 1, 241– 256.
- Köknel, Ö. (1970). *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*, İstanbul: Bozok Matbaası.
- Köse, İ. A. (2007). *Öğretmen özyeterlik algısı ölçeğinin yapı geçerliliğinin farklı gruplarda sınanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Krause, M. P. and Petermann, F. (1997). *Soziale Orientierung Von Eltern Behinderter Kinder (Soebek) [Social Orientation Of Parents Of Disabled Children]*. Göttingen, Germany: Hogrefe.

- Krovetz, M. L. (1999). *Fostering resiliency: Expecting all students to use their minds and hearts well*. Thousand Oaks, CA: Corvin Press.
- Kubler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying Macmillan*. New York: Collier Books.
- Kumpfer, K. L. (1999). *Factors and process contributing to resilience: The resilience framework*. In M. D. Glantz, ve J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and Development: Positive Life Adaptations*. (pp. 179-224). New York: Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
- Kurt, O. (2001). *Zihin Özürlü Çocuk Annelerinin Aile Özelliklerine İlişkin Algılamaları İle Çeşitli Ailesel Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kutaniş, Ö. ve Yıldız, R. (2014). Pozitif Psikoloji İle Pozitif Örgütsel Davranış İlişkisi Ve Pozitif Örgütsel Davranış Boyutları Üzerine Bir Değerleme. *Visionary E-Journal / Vizyoner Dergisi*. Vol. 5 Issue 11, p135-154.
- Leary, M. R., Koch, E. J. and Hechenbleikner, N. R. (2007). *Emotional responses to interpersonal rejection*. In M. R. Leary (Ed.), *Interpersonal rejection* (pp. 145-166). New York: Oxford University Press.
- Lee, E. O., Chen, C., and Tran, T. V. (2008). Coping with hurricane Katrina: Psychological distress and resilience among African American evacuees. *Journal of Black Psychology*, 20(5), 1-19.
- Lee, I., Lee, E.O., Kim, H.S., Park, Y.S, Song, M. and Park, Y. H. (2004). Concept Development Of Family Resilience: A Study Of Korean Families With A Chronically Ill Child. Blackwell Publishing Ltd, *Journal Of Clinical Nursing*, 13, 636–645.
- Leithwood, K. (2007). *What we know about educational leadership*. J.M. Burger, C. Webber ve P. Knick. (Eds.) *Intelligent Leadership*, Springer, 41–66.
- Lerner, J. W., Lowenthal, B. and Egan, R.W. (2003). *Preschool Children with Special Needs Children at Risk and Children with Disabilities*. The United States of America: Ally and Bacon, p:52-54.
- Li-Tsang, C. W., Yau, M. K. and Yuen, H. K. (2001). Success In Parenting Children With Developmental Disabilities: Some Characteristics, Attitudes And Adaptive Coping Skills. *The British Journal of Developmental Disabilities*, Vol. 47, Part 2, No. 93, pp. 61-71.

- Lowman, D. K. (2004). *Self-care skills*. F. P. Orelve, D. Sobsey ve R. K. Silberman (Eds.), *Educating Children With Multiple Disabilities: A Collaborative Approach*. (s.609-638). Baltimore: Paul Brookes Publishing.
- Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., Norman, S. M., and Combs, G. J. (2006). Psychological capital development: Toward a micro-intervention. *Journal of Organizational Behavior*, 27, 387–393.
- Luthar, S., Cicchetti, D. and Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for futurework. *Child Development*, 71, 543-562.
- Major, B., Richards, C., Cooper, M. L., Cozzarelli, C. and Zubek, J. (1998). Personal resilience, cognitive appraisals, and coping: an integrative model of adjustment to abortion. *J Pers Soc Psychol*. 1998 Mar;74(3):735-52.
- Masten, A. S. (1994). *Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity*. In M. C. Wang & E. W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospect* (pp.3-25). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic. Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56, 227–238.
- Masten, A. S. (2007). Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. *Development and Psychopathology*, 19, 921–930.
- Masten, A. S. and Reed, M. J. (2002). *Resilience in development*. In C. R. Snyder, S. J. Lopez (Eds.), *The handbook of positive psychology* (pp. 74-88). Oxford University Press.
- McConnell, D., Savage, A. and Breitzkreuz, R. (2014). Resilience in families raising children with disabilities and behavior problems. *Research in Developmental Disabilities*, Volume 35, Issue 4, Pages 833–848.
- Mccubbin, H. I., Mccubbin, M. A., Thompson, A. I., Han, S. Y. and Allen, C. T. (1997). Families Under Stress: What Makes Them Resilient. *Journal Of Family And Consumer Sciences*, 89,. 2-11.
- Mccubbin, M. A., and Mccubbin, H. I. (1996). *Family Assessment: Resiliency, Coping and Adaptation–Inventories For Research And Practice* (Pp. 1–64). Madison: University Of Wisconsin System.

- McCubbin, M., Balling, K., Possin, P., Frierdich, S. and Bryne, M. (2002). Family resiliency in childhood cancer. *Family Relations*, 51,103-111.
- McKnight, I. and Loper, A. (2002). The effective of risk and resilience factors on the prediction of delinquency in adolescent girls. *School Psychology International*, 23: 186-198.
- Mednick, M. (2007). *Supporting children with multiple disabilities*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Meehan, M. P., Durlak, J. A. and Braynt, F. B. (1993). The relationship of social support to perceived control and subjective mental health in adolescents. *Journal of Community Psychology*, 21, 49-55.
- Mehta, M., Whyte, E., Lenze, E. Hardy, S., Roumani, Y., Subashan, P., Huang, W. and Studenski, S. (2008). Depressive symptoms in late life: associations with apathy, resilience and disability vary between young-old and old-old. *Int. J. Geriatr. Psychiatry*, 23, pp. 238–243.
- Meral, B. F. (2006). *Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Katılım Durumlarının Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Milstein, M. M. and Henry, A. D. (2008). *Leadership for resilient schools and communities*, Corwin Pres, CA.
- Moran, P. B. and Eckenrode, J. (1992). Protective personality characteristics among adolescent victims of maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 16, 743-754.
- Mullins, J. B. (1987). Authentic Voices From Parents of Exceptional Children. *Family Relations*, 36, 30-33.
- Müller, B., Hornig, S. and Retzlaff, R. (2007). Kohärenz und Ressourcen in Familien von Kindern mit Rett-Syndrom [Coherence And Resilience In Families Of Children With Rett Syndrome]. *Fruktifizierung Interdisziplinäre*, 26, 3–14.
- Naglieri, J. A. and LeBuffe, P. A. (2004). *Measuring resilience in children*. In S. Goldstein, Brooks, R.B. (Eds.), *Resilience in children* (107-121). New York: Springer.

- Natan, K. (2007). *Zihinsel engelli çocuğu olan ve zihinsel engelli çocuğu olmayan annelerin depresyon ve kaygı düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Nes, L. S. and Segerstrom, S. C. (2006). Dispositional optimism and coping: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 10, pp. 235–251.
- Nishi, D., Uehara, R., Kondo, M. and Matsuoka, Y. (2010). Reliability and validity of the Japanese version of the Resilience Scale and its short version. *BMC Res Notes*. 2;3: 310.
- Norem, J. K. and Cantor, N. (1986). Defensive pessimism: Harnessing anxiety as motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 51(6), Dec 1986, 1208-1217.
- Norem, J. K. and Chang, E. C. (2001). A very full glass: adding complexity to our applications of optimism and pessimism research. E.C. Change (Ed.), *Optimism and pessimism: Implications for theory research and practice*, American Psychological Association, Washington, DC, pp. 347–367.
- Orellove, F., Sobsey, D. and Silberman, R. (2004). *Educating Children with Multiple Disabilities*(4th edition).Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Oskargil Göktepe, E. (2002). *İşitme Engelli Çocuğu Olan Annelerin Stres ve Aile İçi Uyum Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öğülmüş, S. (2001). *Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık*. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmalarında sunuldu (29-30 Mart 2001).
- Örsal, Ö. (2007). Eğitilebilir zeka engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarına yönelik sorunlarının belirlenmesi, *Öz-Veri Dergisi*, 4 (1) 979-996.
- Öz, F. ve Yılmaz, E. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram, Psikolojik Sağlamlık. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 82-89.
- Özbay, Y. ve Palancı, M. (2000). “*The Relationship Between Interpersonal Stress and Empathic Skills*”. Bratislava: 21 St International Conference of the Stress and Anxiety Research Society.
- Özbay, Y. ve Aydoğan, D. (2014). Aile Yılmazlığı: Bir Engele Rağmen Birlikte Güçlenen Aile. *T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Hakemli Araştırma Dergisi*, Yıl: 14 Sayı: 31,129-146.

- Özekeş, M., Girli, A., Yurdakul, A. ve Sarısoy, M. (2000). Evlilik ilişkisinde engelli çocuğa sahip olmanın rolü. *Saray Rehabilitasyon Dergisi*, 5:2-8.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006). 26184 Sayılı Resmi Gazete.
- Özsoy, D. (1991). *Özürlü çocuğu olan anababaların kaygı ve endişeleri*. Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu. Ankara.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1998). *Özel Eğitime Giriş* (9. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özşenol, F., ve Işıkhani, V. (2003). Assessing family functions of families who have disabled children. *Gülhane Medicine Journal*, 45(2), 156-164
- Patterson, J. M. (2002). Understanding family resilience. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 233-246.
- Patterson, J. M. (2002). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64, 349-360.
- Penick, N. I and Jepsen, D.A. (1992). Family functioning and adolescent career development. *The Career Development Quarterly*, 40, 208–222.
- Pietrzak, R. H., Johnson, D.C., Goldstein, M.B., Malley, J.C., Rivers, A.J., Morgan, C.A. and Southwick, S.M. (2010). Psychosocial buffers of traumatic stress, depressive symptoms, and psychosocial difficulties in veterans of Operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom: The role of resilience, unit support, and postdeployment social support. *J. Affect. Disord.* ; 120: 188–192.
- Plumb, J. C. (2011). *The impact of social support and family resilience on parental stress in families with a child diagnosed with an autism spectrum disorder*. Unpublished doctoral dissertation. University of Pennsylvania, USA.
- Quine, L. and Paul, J. (1985). Examining the causes of stress in families with severely mentally handicapped children. *Br. J. Soc. Work*, 15: 501–517.
- Raina, P., O'Donnell, M., Schwellnus, H., Rosenbaum, P., King, G., Brehaut, J., Russell, D., Swinton, M., King, S., Wong, M., Walter, S. D., and Wood, E. (2004). *BMC Pediatrics*, 4:1. pp. 1-13.
- Retzlaff, R. (2006). *Resilienz Und Kohärenz In Familien Von Kindern Mit Behinderungen. Eine Quantitativ Und Qualitativ Orientierte Studie [Resilience And Coherence In Families Of Children With Disabilities]*. Unpublished Doctoral Thesis, Heidelberg University Medical School, Heidelberg, Germany.

- Retzlaff, R. (2007). Families Of Children With Rett Syndrome: Stories Of Coherence And Resilience. *Families, Systems, & Health*, Vol. 25, No. 3, 246–26.
- Rius-Ottenheim, N., Kromhout, D., Mast, R., Zitman, F., Geleijnse, J. and Giltay, E.J. (2012). Dispositional optimism and loneliness in older men. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 27, pp. 151–159.
- Rozin, P. ve Royzman, E. B. (2001). Negativity bias, negativity dominance, and contagion. *Personality and Social Psychology Review*, 5, 296–320.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorders. *Br. J. Psychiatry*, 147: 598–611.
- Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. *Journal of Family Therapy*, 21, 119-144.
- Rutter, M. (2006). *Implications of resilience concepts for scientific understanding*. Annals of the New York Academy of Sciences, 1094, 1-12., USA: Blackwell Publishing.
- Rutter, M. (2013). Annual research review: Resilience – clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54, 474–487.
- Sardohan Yıldırım, A. E. ve Akçamete, G. (2014). Çoklu Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Erken Çocukluk Özel Eğitimi Hizmetleri Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerin Belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE e-ISSN: 2147-1606 Vol 3 (1), 2014, pp. 74-89.*
- Sayınalp Alataş, C. (1993). *Beyin özürlü çocukların anne babalarının uyum ve depresyon düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Scali, J., Gandubert, C., Ritchie, K., Soulier, M., Ancelin, M-L. and Chaudieu, I. (2012). *Measuring resilience in adult women using the 10-items Connor-Davidson resilience scale*. Role of trauma exposure and anxiety disorders.
- Scholz, U., Gutierrez- Dona, B., Sud, S. and Schwarzer, R. (2002). Is general self efficacy a universal construct? *European Journal of Psychological Assessment*, 18 (3), 242-251.
- Seccombe, K. (2002). 'Beating the Odds' Versus 'Changing the Odds': Poverty, Resilience, and Family Policy. [Article]. *Journal of Marriage & Family*, 64(2), 384-394.

- Seligman, M. and Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5–14.
- Sheldon, K. and King, L. (2001). Why positive psychology is necessary. *American Psychologist*, 6, 216-217.
- Siklos, S. and Kerns, K. A. (2006). Assessing Need for Social Support in Parents of Children with Autism and Down Syndrome. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 36(7), 921-933.
- Silberberg, S. (2001). Searching For Family Resilience. *Australian Institute of Family Studie. Family Matters*. No:58 (54).
- Singh, N. N., Lancioni, G. E., O'Reilly, M. F., Molina, E. J., Adkins, A. D. and Oliva, D. (2003). Self-determination during mealtimes through microswitch choicemaking by an individual with complex multiple disabilities and profound mental retardation. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 4, 209–215.
- Skinner, H. A., Steinhauer, P. D. and Santabarbara, J. (1983). The Family Assessment Measure. *Canadian Journal Of Community Mental Health*, 2, 91–105.
- Sloman, L., Springer, S. and Vachon, M. L. S. (1993). Disordered communication and Grieving in deaf member families. *Family Process*, 32, 171-183.
- Smith, C. J. and Nastro M. (1993). 'The Effect of Occupational Therapy Intervention on Mothers of Children with Cerebral Palsy' , *American Journal of Occupational Therapy*, 47: 811-817.
- Smith, T. B., Innocenti, M. S., Boyce, G. C. and Smith, C. S. (1993). Depressive Symptomatology and Interaction Behaviour of Mothers Having Child with Disabilities. *Psychological Reports*, 73: 1184-1186.
- Sojo, V. and Guarino, L. (2011). Mediated moderation or moderated mediation: relationship between length of unemployment, resilience, coping and health. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 272-281.
- Spevack, S. M. (2006). *Assessing stimulus preferences and testing stimuli as reinforcers for children and adults with profound mental retardation and multiple disabilities*. Unpublished Ph.D., University of Manitoba, Canada.
- Stout, M. D. and Kipling, G. (2008). *Aboriginal people, resilience and the residential school legacy*. Aboriginal Healing Foundation.

- Şafak, P. (2009). *Görme Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi*. G. Akçamete (Ed.) Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şafak, P. (2010). *Çoklu Yetersizliği Olan ve Ağır Derecede Yetersizlikten Etkilenmiş Öğrencilerin Eğitim Düzenlemeleri Öneriler*. 20. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Gaziantep: Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.
- Şafak, P. (2012). *Ağır ve Çoklu Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi*. Ankara: Vize yayıncılık.
- Şafak, P., Eldeniz-Çetin, M. ve Kot, M. (2015). Siblings Attitudes Towards Persons with Severe/Profound and Multiple Disabilities in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Volume 191, 2 June 2015, Pages 2083–2088.
- Şahin, N. H. (1998). *Stresle Başa Çıkma: Olumlu Bir Yaklaşım*. (3. Basım). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tabachnick, B. G and Fidel, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. MA: Allyn & Bacon, Inc.
- Taket, A. R., Nolan, A. and Stagnitti, K. (2014). Family strategies to support and develop resilience in early childhood, Early Years. *An International Research Journal*, 34:3, 289-300.
- Tam, G. M., Phillips, K. J. and Mudford, O. C. (2011). Teaching individuals with profound multiple disabilities to access preferred stimuli with multiple microswitches. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 2352-2361.
- Taşdemir, F. (2013). *Görme Engelli Öğrenci Annelerinin Yılmazlık Özelliklerinin İncelenmesi (İstanbul İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tekin-İftar, E. (2005). *İleri Derecede ve Çoklu Yetersizlikler*. S. Eripek (Ed.), Özel Eğitim (s: 81-96). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Terzi, Ş., ve Cihangir Çankaya, Z. (2009). Bağlanma stillerinin öznel iyi olmayı ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (31), 1-11.
- Teti, D. M. and Gelfand, D. M. (1991). Behavioral Competence Among Mothers Of Infants In The First Years: The Mediational Role Of Maternal Self-efficacy. *Child Development*, 62, 918-929.

- Trute, B., Benzies, K. and Worthington, C. (2012). Mother positivity and family adjustment in households with children with a serious disability. *Journal of Child & Family Studies*, 21 (3)), pp. 411–417.
- Tugade Michele, M. and Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals Use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences. *J Pers Soc Psychol*. 86:320–33.
- Turnbull, R., Turnbull, A., Shank, M., Smith, S. ve Leal, D. (2002). *Exceptional Lives Special Education in Today's School* (3. baskı). Ohio: Merrill Prentice Hall.
- Turner, L. H. and West, R. L. (2006). *The Family Communication Sourcebook*. 1st Edition. New York: Sage Publications.
- Tusaie, K. and Dyer, J. (2004). *Resilience: A Historical Review of the Construct*. *Holist Nurs Pract*, 18:3-8.
- Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilikte uyum ölçeğinin (EUÖ) güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*; 7(1):50-7.
- Uğuz, S., Toros, F., Yazgan İnanç, B. ve Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*; 7: 42-47.
- Ungar, M. and Liebenberg, L. (2005). *The international resilience project: A mixed methods approach to study resilience across cultures*. In M. Ungar, (Ed.), *Handbook for working with children and youth* (pp.211- 226)). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Van Riper, M., Ryff, C. and Priadham, K. (1992). Parental and Family Wellbeing in Families of Children with Down Syndrome. *Research in Nursing and Health*, 15, 227-235
- Vollman, M., Antoniow, M. K., Hartung, F. and Brenner, B. (2011). Social support as a mediator of the stress buffering effects of optimism: The importance of differentiating the recipients' and providers' perspectives. *European Journal of Personality*, 25, pp. 146–154.
- Wagnild, G. M. and Young, H. M. (1993). Development And Psychometric Evaluation Of The Resilience Scale. *J Nurs Meas*, 1: 165-178.
- Walsh, F. (1998). *Strengthening Family Resilience*. New York: Guilford Press.
- Walsh, F. (2006). *Strengthening Family Resilience* (2nd.ed.). New york: guildford publications.

- Watters, E. (2003), *Urban Tribes: A Generation Redefines Friendship, Family and Commitment*, New York: Bloomsbury.
- Wagh, C. E. and Koster, E. H. W. (2014). A resilience framework for promoting stable remission from depression. *Clin. Psychol. Rev.* [Epub ahead of print].10.1016/j.cpr.2014.05.004
- Werner, E. (1993). Risk, resilience, and recovery: perspectives from Kauai. *Developmental Psychopathology*; 5: 503-515.
- Werner, E. E. and Smith, R. (1992). *Overcoming The Odds: High-Risk Children From Birth To Adulthood*. Ithaca, Ny: Cornell University.
- Werth, L. H. and Oseroff, A. B. (1987). Continual counseling intervention: Life time support for the family with a handicapped member. *Am. J. Fam. Ther.* 15: 333–342.
- Westling, D. L. and Fox, L. (2000). *Teaching Students with Severe Disabilities* (2nd ed). New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- World Health Organisation. (2008). *The Global Burden of Disease*. 2004 Update. Geneva: Switzerland.
- Yates, A. (2012). *Supporting Parents of Young Children With Severe Disabilities*. An Action Research Study, Fielding Graduate University.
- Yıldırım Doru, S. ve Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 542-553.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 2. baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, F. ve Conk, Z. (2005). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne/ Babaların Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Depresyon Düzeylerine Planlı Eğitimin Etkisi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*; 9(2):1-10.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliliği ve Geçerliliği, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, 81-87.
- Yıldırım, İ. (2005). Algılanan sosyal destek ölçeği'nin revizyonu. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17, 221-236.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı* (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları
- Yurdakul, A. ve Girli, A. (1999). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyal Destek Örüntüleri ve Bunun Psikolojik Sağlık ile ilişkisi. *İlkışık Dergisi*. 1-5.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul İzni

Ek 2. Aile Yılmazlık Ölçeği Kullanım İzni Mail Yazışması

Ek 3. Gelişim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

Ek 4. Özel İlk İlgim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

Ek 5. Özel Yeni Yaşam Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

Ek 6. Özel Umut Yıldızı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

Ek 7. Aile Bilgi Formu

Ek 8. Aile Yılmazlık Ölçeği

Ek 9. Özgeçmiş

Ek 1. Etik Kurul İzni

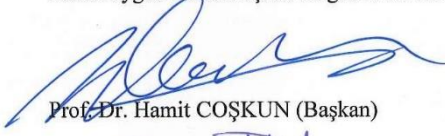

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sinem KADI
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim ABD

Sayın Sinem KADI,

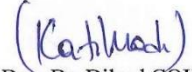
“Birden Fazla Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ebeveynlerinin Yılmazlık Düzeylerinin Ölçülmesi” konulu araştırmanız ile ilgili olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2015/156) Kurulumuzun 09.12.2015 tarihli ve 2015/156 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

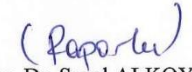

Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet ERYİĞİT (Üye)

Doç. Dr. Mithat DURAK (Üye)

Doç. Dr. Altay EREN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Dilşad ÇOKNAZ (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Seval ALKOY (Üye)

Av. Zühal DEMİRCİ (Üye)

Ek 2. Aile Yılmazlık Ölçeği Kullanım İzni Mail Yazışması

14.12.2015
Outlook.com - sinempdr@hotmail.com

Date: Thu, 27 Nov 2014 14:41:54 +0200
 Message-ID: <CAN_gEtPM4NizeRg7C31KsvNUfKBudQNSx-pO-MS4J_rP-goBA@mail.gmail.com>
 Subject:
 From: Sema Kaner <semakaner@gmail.com>
 To: sinempdr@hotmail.com
 Content-Type: multipart/mixed; boundary=001a113a7d4c246e0c0508d67800

SELAM SİNEM,
 TÜRKİYE'NİN HER YERİNDEN BENDAN PEK ÇOK ŞEY İSTEYENLER OLUYOR. BUNLARA
 YANIT VEREBİLMEK İÇİN ÖZEL ZAMAN AYIRMAM GEREKİYOR. BU NEDENLE BİRAZ
 SABIRLI OLMAN GEREKİYOR.
 EKTE, İLGİLİ DOSYALAR VAR. BİRİ ANNE, DİĞERİ AİLE YILMAZLIK ÖLÇEĞİ İLE
 İLGİLİ. HANGİSİNİ İSTERSEN KULLANABİLİRSİN.
 ÖLÇEĞİMİ KULLANMANIN KOŞULU TEZİN BİTİNCE TEZİNİN BİR ÖRNEĞİNİ,
 YAYINA/BİLDİRİYE DÖNÜŞÜNCÜ DE ONLARIN BİR ÖRNEĞİNİ KÜNYELERİ İLE BİRLİKTE
 BANA YOLLAMAN.
 İYİ ÇALIŞMALAR.

--

Prof. Dr. Sema KANER
 Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri
 Fakültesi Öğretim Üyesi (Emekli)

<https://dub121.mail.live.com/?tid=cmHU004nB25BGRG9ldZ1wixA2&fid=fsearch&srch=1&skws=sema%20kaner&sdr=4&satt=0>

Ek 3. Gelişim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

Sayın Sinem KADI,

17.09.2015 tarihli dilekçenizde belirtmiş olduğunuz Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümünde "Birden fazla yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yılmazlıklarının ölçülmesi" konulu yüksek lisans tezi uygulaması ile ilgili istemiş olduğunuz uygulama izni Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.(tarih)

Bilgilerinizi rica ederim.

18.09.2015

Ek 4. Özel İlk İlgim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

Sayın Sinem KADI,

02.10.2015 tarihli dilekçenizde belirttiğiniz Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapmakta olduğunuz yüksek lisans tezi için Müdürlüğümüzde velilerimizle yapmak istediğiniz uygulama gönüllülük esasına dayalı olarak yapılması esası ile uygun görülmüştür. 02.10.2015

Bilgilerinize rica ederim.

Kuruluş Müdürü

Murat AKKAYA
Müdür

Ek 5. Özel Yeni Yaşam Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

T.C.
KDZ.EREĞLİ KAYMAKAMLIĞI
Özel Yeni Yaşam Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü

SAYIN SİNEM KADI;

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümünde yapmakta olduğunuz 'Birden fazla yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yılmazlık düzeylerinin ölçülmesi' konulu yüksek lisans teziniz için müdürlüğümüzdeki öğrenci velileri ile gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanması müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

03/11/2015
Özlem DALGIÇ
Kurum Müdürü

Ek 6. Özel Umut Yıldızı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Araştırma Oluru

T.C
ALAPLI KAYMAKALIĞI
Özel Umut Yıldızı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü

SAYIN SİNEM KADI;

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümünde yapmakta olduğunuz “Birden fazla yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yılmazlık düzeylerinin ölçülmesi” konulu yüksek lisans teziniz için müdürlüğümüzde ki öğrenci velileri ile gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanması müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Sanayi Sitesi Üzeri Özdemir Apt. Alaplı-ZONGULDAK
Tel:0 372 378 09 59 Fax: 0 372 378 09 79

Ek 7. Aile Bilgi Formu

AİLE BİLGİ FORMU

Değerli Veliler,

Bu çalışmanın amacı, siz değerli ebeveynlerin yaşamlarınıza olan bakış açılarınızı değerlendirmektir.

Bu amaçla hazırlanan anketteki maddelerin doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Bu maddelerin karşısındaki ifadeler sizin görüşlerinizi belirtmelidir. Sizden istenilen 37 maddenin karşısındaki size en yakın gelen ifadenin altına çarpı (X) işareti koymanızdır.

Lütfen 37 maddeden oluşan bu anketin bütün maddelerinin karşısındaki ifadeleri samimiyetle işaretleyiniz ve bu konuda herhangi birine danışmayınız. Araştırmanın güvenilirliği sizin kendi düşüncelerinizle işaretlediğiniz ifadelere bağlıdır.

Cevaplarınız sadece bu araştırma için kullanılacak olup, hiç bir kişiye ya da kurum veya kuruluşlara verilmeyecektir.

Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Sinem KADI

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

☐ Kadın

☐ Erkek

Eğitim Durumunuz:

☐ Okur-Yazar Değil

☐ İlkokul

☐ Ortaokul

☐ Lise

☐ Yüksekokul ve üzeri

Ailenizin aylık gelir düzeyi:

☐ 1.000 TL'ye kadar

☐ 1.001-2.000 TL

☐ 2.001-3.000 TL

☐ 3.001-4.000 TL

☐ 4.001 ve üzeri

Çocuğunuzun yaşı:

Çocuğunuzun cinsiyeti:

☐ Kız

☐ Erkek

Çocuğunuzun engel türü nedir?

Çocuğunuzun bakımında size destek olan kişiler var mı?

☐ Hayır

☐ Evet

Ciddi bir sağlık probleminiz var mı?

☐ Hayır

☐ Evet

Herhangi bir uzmandan psikolojik destek alıyor musunuz?

☐ Hayır

☐ Evet

Ek 8. Aile Yılmazlık Ölçeği

AİLE YILMAZLIK ÖLÇEĞİ

SIRA	MADDE	Hiç Tanımlanıyor	Biraz Tanımlanıyor	Orta Düzeyde Tanımlanıyor	İyi Tanımlanıyor	Çok İyi Tanımlanıyor
1	Güçlükler karşısında yılmadan, sabırla mücadele ederim.					
2	Daha önceden de güçlükler yaşadığım için, zor şeylerin üstesinden gelirim.					
3	Başarı için olabildiğince yüksek ama ulaşılabilir hedeflerim var.					
4	Çıkabilecek problemleri önceden kestirerek önlemlerini alırım.					
5	Daha iyi duruma gelebilmek için risk alırım.					
6	Yeni şeyleri denemeyi severim.					
7	İşlerin belirsiz ve tahmin edilemez olması beni korkutmaz.					
8	Ciddi sorunlar karşısında bile iyimserliğimi kaybetmem.					
9	Başkalarının üstesinden gelemeyeceği olumsuz yaşam koşulları ile baş etmeyi bilirim.					
10	En zor şartlarda bile kendi kendimi iyileştirme yetisine sahibim.					
11	Bir plan yaptığımda, genellikle bunu gerçekleştirebileceğimden emin olurum.					
12	Kimsenin fark edemediği yaratıcı çözüm yollarını görebilirim.					
13	Düşündüğümde daha güçlü bir insan olduğumu görüyorum.					
14	Zor olan durumları bile lehime çevirmekte hünerliyim.					
15	Çözüm yollarını hemen görerek uygulamaya koyarım.					
16	Sokulgan, arkadaş canlısı ve sıcakkanlıyım.					
17	Genellikle hayatta gülecek bir şeyler bulabilirim.					
18	Yaşamak güzel.					
19	Aktif ve enerjik olmayı severim.					
20	Beklenmedik durumlarla etkili mücadele edebilme gücüne inanıyorum.					
21	Çoğu zaman yaşam benim için ilginç ve heyecan vericidir.					
22	Yaptığım şeylerde başarılı olmayı isterim.					
23	Bir kriz durumunda yararlı bir eylemde bulunmaya odaklanırım.					
24	Biri bana zarar vermek isterse bunu önlemek için elimden geleni yaparım.					
25	Genellikle önüme çıkan engellerin üstesinden gelebilirim.					
26	Yeni insanlarla tanışmak, yeni yaşantılar beni ürkütmez.					
27	Kendimle barışığım.					
28	Diğer insanlara karşı düşünceli ve saygılıyım.					
29	Genellikle yaşamıma bir önceki gün kaldığım yerden devam etmek isterim.					
30	Biri beni üzen bir şey yaptığında, sakinleşip bunu tartışacak duruma geleceğim uygun zamanı beklerim.					
31	Çevremdekiler üzerinde olumlu izlenimler bırakarak onların güvenini kazanırım.					
32	Değiştiremeyeceğim şeyleri kabul ederim.					
33	Yaşamımda duygusal olarak bağlı olduğum kişiler var.					
34	Acil durumlarda insanlar bana güvenirliler.					
35	Beni zorlayan bir işi yaparken ne zaman kimden yardım isteyeceğimi bilirim.					
36	Zamanımı boşa harcamam.					
37	Sahip olduğum özellikleri değerli buluyorum.					

Ek 9. Özgeçmiş

ÖZGEÇMİŞ

03.05.1982 yılında Düzce'nin Akçakoca ilçesinde doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Akçakoca'da tamamladı. 2001 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümünü kazanarak 2005 yılında Lisans eğitimini tamamladı. 2005-2010 yılları arasında Özel Rehabilitasyon Merkezlerinde Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen olarak çalıştı. 2006 yılında “Engelliler için mobilya tasarımı” konulu bir Avrupa birliği projesinde görev aldı.

2010-2012 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ilköğretim okulunda Rehber öğretmen olarak çalıştı. 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bolu İl Müdürlüğünde öğretmen olarak göreve başladı. Bolu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğünde 5395 sayılı çocuk koruma kanunu il koordinasyon sekreteryası sorumlusu, Çocuk Hakları yetişkin temsilcisi, Boşanma Danışmanı ve Basın ve Halkla ilişkiler sorumlusu olarak çalışmaktadır. Ayrıca projeler birimi ve sokakta çalıştırılan ve dilendirilen çocuklarla ilgili birimde çeşitli görevler yürütmektedir. 2013 yılında “Daha mutlu daha zengin bir toplum için yaşlıların toplumla bütünleşmesi” adında bir Avrupa birliği projesine katılmıştır.

İletişim Adresleri:

e-mail :sinempdr@hotmail.com

Telefon :05337405025

